

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK EĞİTİM ve
TÜRKİYE'DEKİ YABANCI ÖĞRENCİLER: İSTANBUL GELİŞİM
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Merve CANAVAR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER

İSTANBUL-2020

TEZ TANITIM FORMU

- ADI SOYADI** : Merve CANAVAR
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Eğitim ve Türkiye'deki Yabancı Öğrenciler: İstanbul Gelişim Üniversitesi Örneği
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 23.06.2020
- SAYFA SAYISI** : 144
- TEZ DANIŞMANI** : Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER
- DİZİN TERİMLERİ** : Kamu Diplomasisi, Güç, Türk Dış Politikası, Türkiye'nin Eğitim Politikası, Uluslararası Öğrenciler
- TÜRKÇE ÖZET** : Türk Dış Politikası ile ilgili olarak 1919 ile 2012 yılları arasındaki dış politikalara yer verilmiştir. Son olarak, eğitim ile ilgili olarak Türkiye'deki yabancı öğrenciler ile ilgili İstanbul Gelişim Üniversitesi örneği üzerinden incelemeler yapılmıştır.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Merve CANAVAR

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU DİPLOMASİSİ ARACI OLARAK EĞİTİM ve
TÜRKİYE'DEKİ YABANCI ÖĞRENCİLER: İSTANBUL GELİŞİM
ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Merve CANAVAR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER

İSTANBUL-2020

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Merve CANAVAR

.../.../2020

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Merve CANAVAR'ın “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Eğitim ve Türkiye’deki Yabancı Öğrenciler: İstanbul Gelişim Üniversitesi Örneği” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat TUNCER
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İskender GÜMÜŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2020

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Günümüz koşullarına bakıldığı zaman teknolojik gelişmelerin ilerlemesi ile birlikte, dünya ülkelerinin herhangi birinde yaşanan olaylar hızla tüm dünyaya yayılmaktadır. Cereyan eden olaylar, ülkeler arası ilişkileri düzenlemek ve olası olumsuz bir durumda güvenliği tahsis etmek amacıyla devletlerarası diplomatik faaliyetlerin önemine vurgu yapmaktadır. Bu durum devletlerarasında diplomasi kavramına karşı ilginin artmasına sebebiyet vermektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle devletlerin diplomasi anlayışı da değişime uğramaya başlamıştır. Zira ülkeler arası sorunlar savaş yoluyla değil de daha barışçıl yollarla çözülmeye başlanmıştır. "Kamu Diplomasisi" olarak adlandırılan bu çözüm yolu, devletlerin, diğer devletlerin halklarını etkileyerek onlar üzerinde daha etkin bir rol alma yöntemi olarak sayılabilmektedir. Özellikle bir devletin uluslararası arenada imajının artması veya mevcut statüsünü koruması için, diğer devletlerden üstün olduğunu göstermesi gerekmektedir. Böylesi bir gösteriye en güzel örnek belki de devletlerin "güç" kavramıyla olan ilişkileridir. Çünkü her devlet küreselleşen dünyada kendi statüsünü ve prestijini diğerlerinden daha üstte tutmak isteyecektir. Bunu göstermenin en iyi yolu da sahip olunan güç kaynaklarıdır. Öte yandan bu güç kaynakları bazen gücün kendisi olurken bazen de kamu diplomasisi araçları olabilmektedir. Örneğin, eğitim, kültür, diplomasi türleri ya da kitle iletişim araçları gibi. Her devlet uluslararası konjonktürde daha iyi bir statüde olabilmek için sahip olduğu diplomasi araçlarını kullanmayı hedefler. Bu araçları kullanmak için devletlerin sert güç unsurlarına ihtiyaçları yoktur. Devletler, mevcut sorunu barışçıl yöntemlerle çözmeye dayalı politikalar geliştirirler. Türk dış politikası tarihinde bu yöntem sıklıkla başvurulmaktadır. Kamu diplomasisi kapsamında bu politikalara en güzel örnek eğitim diplomasisi verilebilir. Bu anlamda çalışmanın da konusu olan Türkiye, öğrenci değişim programlarıyla kamu diplomasisi faaliyetlerine katkı sağlamıştır. Öğrenci değişim programları, kültürel değişim programlarına eşdeğerdir. Farklı bir ülkenin kültürel özellikleri, değişim programına dâhil olduğu ülkeye de yansımaktadır. Tez konusu içerisinde yer alan örnek ülke Türkiye, bu anlamda başarılı girişimlerde bulunmuştur. Birçok üniversitenin yürütmüş olduğu öğrenci değişim programları sayesinde, farklı ülkelerin kültürleri daha anlaşılır olması bakımından incelenmektedir. Zira devletler her geçen gün etki alanlarını genişletmekte ve yeni eğitim programları ile karar verme sürecinde aktif rol oynayabilmektedir. Bu durum ortaya, karar verici mekanizmaların, bu ülkeleri cazibe merkezi olarak görmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmada, öncelikli olarak kamu diplomasisi ile eğitim arasındaki ilişkiye değinilmiş, çalışma konu üzerinden örneklendirilmiştir. Ayrıca Türk Dış Politikası ile ilgili olarak 1919 ile 2012 yılları arasındaki dış politikalara yer verilmiştir. Son olarak, eğitim ile ilgili olarak Türkiye'deki yabancı öğrenciler ile ilgili İstanbul Gelişim niversitesi rneği üzerinden incelemeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler, en objektif şekilde ele alınmaya çalışılmış ve öznellikten kaınılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, G, Türk Dış Politikası, Türkiye'nin Eğitim Politikası, Uluslararası ğrenciler

SUMMARY

In the current world, owing to the development of technology, incidents which occurred in anywhere in the world quickly spread and affect all over the world. Incidents that happened prove the importance of international diplomatic activities on the purpose of improving inter-state relations and of ensuring security in possible negative situation. This situation causes the increase of interests in the concept of diplomacy among states.

Due to the development of technology, the understanding of states on diplomacy also began to change, because international issues began to be resolved not with wars but with peaceful ways. This way of resolution called “public diplomacy” can be counted as the method for play a more active role on peoples in other states through affecting them. Especially, it is necessary for a state to show itself better than other states in order to improve its image or keep its existing status in international arena. The most appropriate example of this is the relations of states with the concept of “power”, because every state wants to keep its status and prestige superior to others in globalizing world. The best way to show this is power sources which state has. On the other hand, while these power sources are sometimes power itself, they can be sometimes the tools of public diplomacy. its examples are education, culture, various diplomacies and mass media. Every state tends to use tools of diplomacy which it has in order to be in better status in international conjuncture. It is necessary for states to use elements of hard power in order to use these tools. This method develops policies aiming to resolve existing issue peacefully. Turkish foreign policy often applies this method in history. It can be said that the most appropriate example of public diplomacy is education diplomacy. In this sense, Turkey contributed to public diplomacy activities through student exchange programs. Student exchange programs are equivalent to cultural exchange programs. The cultural features of a different states are reflected also on state included to the exchange program. Turkey succeeded in public diplomacy at this point. Due to student exchange programs managed by many universities, the cultures of different states are analyzed better, because states are expanding their spheres of influence day by day and can play an active role in decision making process with new education programs. This situation will encourage decision making mechanisms to regard these states as attraction point.

In this work, the relation between public diplomacy and education was primarily dealt with and was exemplified on the research topic. Furthermore, in terms

of Turkish foreign policy, that between 1919 and 2012 was analyzed. Finally, as for Turkey's education policy and international students, the case of Istanbul Gelisim University was dealt with. During the research, author took care of the objectivity of the research and avoided subjectivity.

Keywords: Public Diplomacy, Power, Turkish Foreign Policy, Turkey's Education Policy, International Students.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
GRAFİKLER LİSTESİ	VIII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KAMU DİPLOMASİSİ	4
1.1. Teorik Çerçeveden Kamu Diplomasisi	6
1.2. Kavramsal Çerçeveden Kamu Diplomasisi ve Güç Tartışmaları	9
1.2.1. Güç Kavramı	10
1.2.2. Yumuşak Güç.....	14
1.3. Kamu Diplomasisi Araçları.....	15
1.3.1. Halkla İlişkiler	15
1.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Propaganda	17
1.3.3. Kültür ve Eğitim	18
1.4. Kamu Diplomasisi Türleri.....	19
1.4.1. Kültür Diplomasisi.....	19
1.4.2. Din Diplomasisi.....	20
1.4.3. Yurttaş/Vatandaş Diplomasisi	21
İKİNCİ BÖLÜM	23
TÜRKİYE VE KAMU DİPLOMASİSİ	23
2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Türk Dış Politikası	25
2.1.1. Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası	29
2.1.2. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası	31
2.1.3. İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası	35
2.2. Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası.....	40
2.2.1. Menderes Dönemi Türk Dış Politikası.....	44
2.2.2. 1960 Darbesi Sonrası Türk Dış Politikası.....	48
2.2.3. 1980 Darbesi Sonrası Türk Dış politikası	54
2.3. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası.....	57
2.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Politikası.....	58
2.3.2. Yakın Bölgelerdeki Gelişmelerin Türk Dış Politikasına Etkisi	60
2.4. AK Parti (AKP) Dönemi Türk Dış Politikası	64

2.4.1.	2002-2007 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası.....	64
2.4.2.	2007-2011 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası.....	69
2.4.3.	2011-2015 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası.....	74
2.4.4.	2015-15 Temmuz 2016 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası	78
2.4.5.	15 Temmuz Sonrası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası	83
2.5.	Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi.....	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		90
TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ VE İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ		90
3.1.	Türkiye’de Eğitim Diplomasisi Uygulamaları	94
3.2.	Türkiye’nin Uluslararası Öğrenci Politikası	97
3.3.	Türkiye’de Uluslararası Eğitimin Mevcut Durumu.....	99
3.4.	İstanbul Gelişim Üniversitesi Örneği Üzerinden Türkiye’de Uluslararası Eğitim	101
SONUÇ		111
KAYNAKÇA.....		114
ÖZGEÇMİŞ		-

KISALTMALAR LİSTESİ

GT-ARC	:	İletişim Araştırma Merkezi
ILOT	:	Varşova Havacılık Enstitüsü
ICYF	:	İslam İşbirliği Gençlik Formu
KİİP	:	Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu
SEİA	:	Savunma ve Ekonomi İşbirliği Anlaşması
TİKA	:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TÖMER	:	Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
TSC	:	Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları Sınavı
YÖS	:	Yabancı Öğrenci Sınavı
YTB	:	Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı
TYS	:	Türkçe Yeterlilik Sınavı
TABİP	:	Türkiye Akademik ve Bilimsel İşbirliği Projesi
TUSAŞ	:	Türkiye Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş.
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

GRAFİKLER LİSTESİ

	SAYFA
Grafik-1 Yaş Dağılımı	98
Grafik-2 Mezuniyet Durumu	98
Grafik-3 Ülke Dağılımı	99
Grafik-4 Türkiye’de Eğitim Alma	100
Grafik-5 Türkiye’yi En İyi İfade Eden Kimlik	100
Grafik-6 Türkiye’de Güvenlik Durumu	101
Grafik-7 Türkiye’nin İmaj Dağılımı	102
Grafik-8 Türkiye’nin AB’ye Üyeliği	102
Grafik-9 Türkiye’nin Uluslararası Öğrencilerin Ülkeleri İle İlişkileri	103
Grafik-10 Türkiye’yi Gönüllü Olarak Tanıtma Oranı	104
Grafik-11 Uluslararası Öğrencilerin Türkiye’de Kalma Oranı	104
Grafik-12 Türkiye’de İş Sahibi Olma	105
Grafik-13 Uluslararası Öğrencilerin Türkiye’ye Bakışı	105

ÖN SÖZ

Bu çalışmayı hazırlarken benimle birlikte süreci takip eden ve desteğini esirgemeyen, tezin her aşamasını titizlikle okuyan ve kıymetli eleştirileri ile tezi düzeltmeme yardım ederek daha iyi olmasını sağlayan danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatih Fuat Tuncer'e, bana destek olan ve motivemi her daim yüksek tutan çok kıymetli arkadaşım Kader Alptekin ve anneme, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan biricğim Anıl Taşşilen'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Merve CANAVAR

GİRİŞ

Türkiye’de yapılan tez çalışmalarında kamu diplomasisi araçlarından sıkça bahsedilmiş ancak eğitim konusunda gerekli açıklamaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Tez çalışmasında kamu diplomasisi aracı olarak eğitimin Türkiye’deki uluslararası öğrenciler açısından oluşturduğu avantaj ve dezavantajlarının açıklanması hedeflenmiştir. Öte yandan uluslararası öğrencilerin Türkiye’yi hangi imajla gördüğü ve hangi konuma koyduğuyla alakalı olarak bir anket çalışması yapılması ve bu çalışmanın Türkiye’nin kamu diplomasisi alanındaki çalışmalarına ışık tutar nitelikte olması hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra bu tez çalışması, Türkiye’yi uluslararası öğrenciler açısından devletlerarası eğitimde cazibeli ve aktif bir merkez haline getirecek çalışmaları aydınlatacak bir yol haritası çizmeyi amaçlamıştır.

Türkiye’de eğitim ile kamu diplomasisi arasındaki ilişkiyi ele alan tez çalışmalarının yetersiz olduğu düşünülmektedir. Türkiye, eğitim alanında yapılan değişim programları ya da açtığı eğitim kurumları ile birçok farklı ülkeden gelen uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilerin eğitim alanında Türk üniversitelerini tercih etmek istemelerinin nedenleri araştırılmıştır. Bu tez çalışması kamu diplomasisinin uluslararası alanda hangi yollarla uygulanabileceğinin önemini ortaya atmaktadır. Özellikle kamu diplomasisinin eğitim yönünün ele alınmasıyla, Türkiye’de eğitim diplomasisinin yumuşak güç aracı olarak hangi politikalar doğrultusunda uygulandığına da dikkat çekilmiştir. Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından biri olan kamu diplomasisine, sosyolojik bir terim olan eğitim eklenmiş, bu sayede hem uluslararası ilişkiler alanına hem de sosyoloji alanına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Tez çalışması birtakım varsayımlar üzerinden ele alınmıştır. Buna göre Türkiye, uluslararası öğrenciler aracılığı ile uluslararası alanda başarılı bir kamu diplomasisi politikası hedeflemektedir. Bu hedefi doğrultusunda pek çok eğitim programları düzenlemiş ve bunları faaliyete geçirmiştir. Özellikle uluslararası öğrencilerin tercihlerini diğer yabancı ülkelere değil de Türkiye’den yana kullanmaları için izlemesi gereken birtakım stratejiler ortaya koymanın önemli olduğuna da vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla tez çalışması, uluslararası öğrencilerin artması yönündeki eğitim politikalarının geliştirilmesinin Türkiye’nin uluslararası sahadaki imajına büyük ve uzun vadeli katkılar sağlayacağı varsayımından hareketle yazılmıştır.

Dünya üzerinde var olan her canlının öncelikli amacı varlığını korumak ve devam ettirmektir. Özellikle insanoğlu için geçerli olan bu durum, insanların oluşturduğu devletler için de geçerlidir. Devletler, potansiyel olumsuzlukları dahi göz önünde bulundurarak, ilerde olası yok oluşlarının önüne geçmek için güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Bunu sağlamaya çalışırken birtakım araçlar kullanmış ve politikalar geliştirmişlerdir.

Bu çalışmanın ilk bölümü kamu diplomasisini kapsamaktadır. Devletlerin kendilerini ayakta tutabilmek için başvurdukları diplomasi türlerinden biri olan kamu diplomasisi, odak noktasında sivil toplum ve bireylerin olduğu küresel politikanın yeni diplomasi türüdür. Küresel güçlerin başat aktör olarak rol aldığı yeni dünya düzeninde artık güç, kamuoyları üzerinden şekillenmektedir. Tam bu noktada kamu diplomasisi ön plana çıkmaktadır. Zira kamu diplomasisi, kamuoyunu hedef aldığı bir sisteme sahiptir. Bu sistem yeni dünya düzeninin neredeyse temel taşıdır. Artık silahlar ve askeri güçlerin dâhil olduğu sert güç unsurları, yerini uzlaşıcı bir politikaya dayalı olan yumuşak güce bırakmaktadır. Devletler tam da bu kapsam doğrultusunda dış politika hedeflerini şekillendirmiş ve buna uygun adımlar atmaya karar vermişlerdir. Kamu diplomasisi sayesinde artık ülkeler, sert güce ihtiyaç duymadan uluslararası arenada yerlerini almıştır. Bu yere sahip olmak için kullandıkları araçlar sayesinde, birçok ülke uzlaşmacı tavır sergilemiştir. Değişen uluslararası sistemde devletler artık kendi kamuoyları dışında yabancı kamuoylarını da önemsemekte ve onları etkileyebilecek yollara başvurmaktadır. Dolayısıyla dış politika hedefleri daima değişen bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. İletişim, kültür, eğitim ve bilgi devrimleri ile değişen uluslararası sistemde, kamuoyları ve gündeme etki edebilme kabiliyetinin önem kazanmasıyla kamu diplomasisi artık tüm devletlerin dış politikalarının vazgeçilemez bir aracı olmuştur. Günümüzde pek çok devlet, yabancı kamuoylarını etkileyebilmek ve onlarda olumlu bir imaj oluşturabilmek adına aktif kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Hareket sahası oldukça geniş olan bu alan, Türkiye'nin de ihmal etmek istemeyeceği bir alandır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin dış politikası incelenmiş ve kamu diplomasi faaliyetleri ele alınmıştır. II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde uluslararası yapı değişmeye başlamış bu durum dünya ülkelerinin dış politikalarını değiştirmelerine sebep olmuştur. Bu gelişmeler, Soğuk Savaş dönemi ile hız kazanmaya başlamış ve mevcut sistemde köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Örneğin; Soğuk Savaş döneminde uluslararası iç ve dış politikadaki ayırım çok belirgin bir şekilde belirtilmekteydi. Dış politika daha çok askeri önlemler, ülkenin ulusal güvenliği, devletlerarası ilişkiler, enerji kaynaklarının durumu,

ekonomik kalkınma ve ideolojik rekabetler gibi konulardan oluşmaktaydı. Dolayısıyla devletin içinde bulunan ancak devlete müdahale edemeyen kurum ve kuruluşların (medya, kamuoyu, çıkar ve baskı grupları vb.) etkisinden uzak bir şekilde yürütülüyordu. Bu sayede karar vericiler yalnızca devletle bağı olan aktörleri ikna etmek için gayret gösteriyordu. Ancak Soğuk Savaş bittikten sonra bu durum tamamen değişmiştir. Soğuk Savaş sonrasında iç ve dış politika ayrımı tamamen ortadan kalkmış, herhangi bir alanda verilen karar dolaylı yoldan da olsa diğer bir alanda etkisini göstermeye başlamıştır. Örneğin; enerji politikalarındaki değişimin Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasını etkilemesi gibi. Öte yandan dış politika arasında artık bağlantılar bulunmakta ve bu durum karşılıklı bağımlılığın giderek artmasına neden olmaya başlamıştır. Bu durumda dış politikanın da sürekli olarak değişmesi kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Küresel sistem giderek derinleşmekte ve bu durum karşılıklı bağımlılığın artmasına da yol açmaktadır. Dolayısıyla küresel sistemin tek bir merkezden yönetilmesi de giderek ağırlaşmaya başlamıştır. Ancak bu durum bölgesel ve küresel dinamikleri doğrudan etkilemesi sebebiyle yeni ilişki biçimlerinin de şekillenmesine olanak sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Başdanışmanı İbrahim Kalın bu konuyla ilgili olarak; *"11 Eylül sonrasında ortaya çıkan "kaotik düzen" hali, merkezkaç güçlerin merkezi güçler üzerinde doğrudan etki yapabilmesini mümkün hale getirmektedir. Soğuk savaş döneminin başlıca aktörü olan ulus-devletlerin ve bölgesel blokların yanına medya, kamuoyu araştırmaları, insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) gibi yeni aktörler eklenmekte ve bu, küresel sistemin daha dinamik, çok boyutlu ve daha az kontrol edilebilir bir nitelik kazanmasını zorunlu hale getirmektedir."*¹ İfadelerini kullanarak Türk dış politikasının, değişen küresel sisteme göre şekillenebileceğinin sinyallerini vermiştir. Çalışmanın bu bölümünde ulaşılmaya çalışılan hedef; kamu diplomasisi bağlamında II. Dünya Savaşı'ndan AK Parti dönemine kadar olan süre içerisinde, Türk dış politikasının hangi alanlar çerçevesinde uygulandığını ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri ele alınmıştır. Bu faaliyetler II. Dünya Savaşı ile AK Parti dönemi arasındaki dönemleri de kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölüm, Türkiye'deki eğitim diplomasisi uygulamaları ve Türk eğitim diplomasisini kapsamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin eğitim diplomasisi, uyguladığı politikalar, bu politikaların uygulanmasında kullandığı yöntemler, yararlandığı kurum ve kuruluşlar detaylı olarak ele alınmıştır. Özellikle

¹ İbrahim Kalın, Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, **Kamu Diplomasisi Enstitüsü**, <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi> , (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2020)

Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikaları kapsamında anket çalışması yapılarak, çalışmanın objektif olarak sunulmasına destek verilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmanın hipotezi; kamu diplomasisi kapsamındaki uluslararası eğitim imkânlarının ve gidilen ülke hakkındaki algıların değişimine etki ettiği şeklinde belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU DİPLOMASİSİ

Devletlerarası ilişkilerin geçmişten günümüze giderek daha aktif hale geldiği görülmektedir. Özellikle küresel anlamda gelişmekte olan dünya düzeninde artık devletlerarası ilişkilerin daha kolay kurulduğu söylenebilmektedir. Tam da bu noktada karşımıza “diplomasi” kavramı çıkmaktadır. Diplomasi, devletlerarası sorunların daha barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulduğu, uluslararası ilişkiler aracılığıyla yürütülen bir yöntemdir.² Diplomasi, önceden yalnızca barış için ve çoğunlukla savaş sonraları yapılırken, günümüze kadar gelen süreçte bununla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Artık diplomasi hem devletlerin dış politikalarında hem de sosyal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Sosyal ve ekonomik ilişkilerin diplomasi aracı olarak kullanılması ortaya yeni bir kavramı çıkarmıştır: Kamu Diplomasisi. Kamu diplomasisi, geniş kapsamda ele alınan ve birçok tanımı yapılan bir terimdir. Doç. Dr. Muharrem Ekşi'nin yaptığı tanıma göre *“kamu diplomasisi, devletlerin dış politika amaç ve çıkarları için diğer devletlerin kamuoylarını etkileme ve kazanmaya yönelik politikalar olarak tanımlanmaktadır.”*³

Günümüz küresel siyasetine bakıldığı zaman devletlerin, özellikle kamu diplomasisiyle dış politika hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu politikaların gerçekleştirilmesi için diğer ülkelerin kamuoylarının desteğinin kazanılmasına yönelik politikalar uygulanmaktadır. Kamu diplomasisi, bu politikaların yürütülmesi için kullanılan en önemli araçlardan biridir. Bu kapsamda bakıldığında uluslararası ilişkilerin son yıllardaki değişimleri, devletlerde farklı dış politika araçlarına yönelme ihtiyacını doğurmuştur. Bu durumda kamuoyunun artan etkisi büyük ölçüde önem arz etmektedir. Kamuoyunun artan bu etkisi ile kamu diplomasisi için, diplomasi alanına yeni araç ve mekanizmalar kazandırmıştır demek mümkündür. Kamu diplomasisi özellikle de halkla ilişkiler alanı ve iletişim ağlarında merkezi bir yere sahip olmuştur. Öte yandan bakıldığında devletlerin kendi politikalarına destek sağlamak ve uluslararası arenada prestij kazanmak için kamuoyuna ihtiyaç duyduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Bundan dolayıdır ki devletler medya ve kamuoyu önünde, söz gelimi diplomasi oyunlarını uygulama eğilimine girmişlerdir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bu diplomasi oyunlarının uygulanması çok daha kolay bir hale gelmiştir. Bu uygulamaların en belirgin örneğini siyasal iletişimde

² *Tarih'in Yardımcı Bilim Dalları*, Diplomasi Nedir? , <https://tarihinaltbilimdallari.weebly.com/diplomasi.html> (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2019)

³ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi, *ANKASAM*, 30 Aralık 2016, <https://ankasam.org/kamu-diplomasisi/> (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2019)

görmek mümkündür. Özellikle seçim dönemlerinde siyasal aktörlerin, seçmenlerin büyük bir kısmına ulaşmalarını sağlayan en büyük araç sosyal medya alanlarıdır. Bu durumda teknolojik aygıtların kullanılması, kamuoyunda devlet etkisinin artmasına neden olmaktadır. Teknoloji kaynaklarının kullanılması yalnızca kamuoyunu değil devlet liderlerini de büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca hemen hemen bütün devletlerin liderleri internet ağını aktif olarak kullanmaktadır. Bu aktiflik, ülkelerinin politikalarını internet üzerinden halka anlatma ve bu yol ile diplomasideki popülerliği artırma amacı taşımaktadır. Bu popülerlik beraberinde, devlet liderlerine internetteki değerlendirmelere tepki verme zorunluluğu yaratmaktadır. Günümüzün iletişim çağı olması, devletlerin medya alanında imaj üretmeleri kolaylaştırmıştır. Ekşi, devletlerin popülerlik siyasetlerini uygulama imkanlarının arttığını ve bu alanda prestij politikalarının yürütülmeye başlandığını vurgulamıştır.⁴ Her ne kadar bu alanda avantaj sağlandığı görülse de bu durumun olumsuz yanları da gelişmeye başlamıştır. Bunun en büyük örneğini sanal ortamlarda devletlere olan eleştiriler oluşturmaktadır. Öte yandan bu durumu da kontrol altına almaya çalışan devletler, atıfta bulunulan eleştirileri yönetme stratejisi geliştirmeye çalışmışlardır. Bugün sosyal medya ya da internet yasağı haberlerinin olması bunun kanıtı niteliği taşımaktadır.

Küreselleşme ile birlikte devletlerin artık dış politikalarını dönüştürmeye başladıkları görülmektedir. Özellikle de diplomasi aracı olarak kamuoyunun kullanılması, diplomasiin kamuoyunun desteğinin alınmasında büyük rol oynamıştır. Kamuoyunun desteğinin alınması için devletlerin yeni aktörler ile işbirliği yapma gereksinimi de artmıştır. Bu kapsamda, günümüzde kamu diplomasisi büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Ortaya çıkan yeni kamu diplomasisi, Joseph Nye'in "yumuşak güç" olarak adlandırdığı kavram ile oldukça yakından ilişkilidir.⁵ Nye, 1980 yıllarından hemen sonra Amerika'nın etkisinin azaldığını ve gücünün gerilediğini iddia edenlere karşı yumuşak güç kavramını ortaya atmıştır. Zira Nye'a göre yumuşak güç kavramı, Amerika'nın gücünün yalnızca sert güçten ibaret olmadığını belirtmek amacıyla ortaya atılmıştır. Tanım olarak yumuşak güç, bir ülkenin sahip olduğu değerler, refah seviyesi, fırsatlar gibi belirleyici unsurlar sebebiyle, ona hayranlık duyan ülkelerin, o ülkeyi takip etmesi ve izlemesi⁶ şeklinde açıklanmaktadır. Nye'a göre yumuşak güç, "*başkalarının tercihlerini kaba güç ve zorlama olmaksızın şekillendirme ve böylece diğerlerinin sizin istediğinizi istemelerini*

⁴ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 87.

⁵ Aslı Yağmurlu, Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi, *İletişim Araştırmaları*, 2007, s. 15.

⁶ Cengiz Özel, Yumuşak Güce Bütünsel Bakış, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2018, s. 6.

*sağlama*⁷ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak şu açıklamayı yapmak mümkündür: yumuşak güç esasında, mevcut durumda bir tehdit unsurunun bulunmaması halinde, uluslararası alanda devletlerin birbirlerinin ve halklarının davranışlarını etkilemeyi amaçladıkları bir diplomasi aracıdır. Yumuşak güç, ekonomik ya da askeri güç gibi belirleyici bir araç olarak kullanılmamakta, daha çok ortak kültürel araçlar olarak kullanılmaktadır. Zira ortak değerlere sahip olmak, yumuşak gücün kullanılmasındaki en birincil araç olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle bu değerlere ulaşma konusunda devletlerin ne kadar katkılarının olduğu da çok önemli sayılabilmektedir. Bu sayede yüksek maliyetli askeri güç kaynaklarına olan gereksinim de minimuma indirilmiş olmaktadır. Esasında yumuşak gücün cezbedici özelliğinin olması, diğerlerini istenilen noktaya getirmek ve bunu istemelerini sağlamak için kullanılan en önemli ve hatta belki de önemli olan tek araç olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu noktada dikkat çekilen husus şudur ki, başkalarının davranışlarını cezbetme özelliği kullanarak değiştirebilme, sahip olunan güç ile eşit orantıda değildir. Yani bir şeyleri yaptırabilme gücü karşısındaki bunu yapmayı ne kadar istediği ile doğrudan alakalıdır. Bu anlamda güç olgusu daima mevcut olan ilişkiler bağlamında düşünülmelidir.

1.1. Teorik Çerçeveden Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasi kavramının ortaya çıkışı 1960'lı yıllara denk gelmişse de popülerlik kazanması 11 Eylül 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) yönelik saldırılardan sonra olmuştur. Zira bu saldırılardan sonra kamu diplomasisi, diplomasi ve uluslararası ilişkilerin kilit kavramlarından biri haline gelmiştir.⁸ Kamu diplomasisi özellikle kamuoyu desteğini almak ve devletlerin, dış politikalarını gerçekleştirmek amacıyla kullanılan bir diplomasi türüdür. Ergün Köksoy'a göre kamu diplomasisi, ülke çıkarlarının gerçekleştirilmesine uygun ortamlar yaratılması amacıyla sert güç unsuru olarak kullanılan bir araçtır.⁹ Ancak zamanla değişen ve dönüşen diplomatik anlayış ile sert araçlar yerini yumuşak araç ve yöntemlere bırakmıştır. Böylece kamu diplomasisi 21.yüzyıl diplomasisi olarak tanımlanabilmektedir.

Küresel politikada değişen dinamikler ve uluslararası ortamın niteliğini belirleyen faktörler, esasında ülkelerin kendi içinde dış politikalarını dönüştürmektedir. Bu dönüşüm yalnızca dış politikalarını değil aynı zamanda devletlerin davranışlarında

⁷ Joseph Nye, *The Future Of Power*, Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 107.

⁸ Ergün Köksoy, Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Marmara İletişim Dergisi*, 2014, s. 213.

⁹ Köksoy, *a.g.e.*, s. 213.

da bir dönüşüme neden olmaktadır. Değişen küresel sistem, aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplininin de değişime uğramasına neden olmaktadır. Zira teorik olarak bu değişim ve dönüşümün, Sosyal İnşacılık yaklaşımı üzerinden incelenmesi daha doğru olacaktır. Bilindiği gibi 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması, uluslararası ilişkiler disiplininin miladı olarak kabul edilmektedir. Vestfalya Barış Antlaşması, 20. yüzyılda neredeyse bütün dünyaya yayılmış ve devletlerin kendi aralarındaki uluslararası politikalarının biçimlenmesini sağlamıştır. Bu sistem, devletlerarası ilişkilerin biçimlenerek uluslararası disiplin anlayışının ortaya çıkmasına da neden olmuştur.¹⁰ Uluslararası dünya düzeninde, ağırlıklı olarak ülkeler arası temel ilişkiler (diplomasi, ekonomi, sosyo-kültürel durum vb.) ele alınmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, uluslararası ilişkiler disiplini daha çok devletlerarası ilişkilerin incelendiği ve anlatılmaya çalışıldığı bir alan olarak görülmektedir. Uluslararası ortamın değişen yapısı ile birlikte, uluslararası ilişkiler disiplini için güç ve güvenlik odaklı bir bakış açısını yansıttığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra 80'lerden itibaren kamu diplomasisi ortamının oluşmasında birtakım değişim ve dönüşümler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistem, yeni küreselleşme güçlerinin etkisi altına girmiştir. Bu etki ile küresel sistem, sivil toplum temelli bir sisteme evrilmiştir. Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasetin artık toplum temelinde ilerlediği aşikârdır. Bunun yanı sıra 1980'lerden itibaren uluslararası ilişkiler disiplinde konstrüktivizm ve neoliberalizm gibi teoriler de gelişim göstermişlerdir. Bu teorilerden konstrüktivizm yani Sosyal İnşacılık, söz konusu araştırmanın birincil teorisi olarak önem arz etmektedir.

Sosyal İnşacılık, 1980'lerden günümüze kadar geçen süreçte küresel sistemin toplum temelli olduğunu ileri süren bir teori olmuştur. İnşacılık teorisi aslında, küresel sistemin yalnızca devletlerden ibaret olmadığı düşüncesini desteklemiştir. Bu durum uluslararası sisteme devlet dışı aktörlerin dâhil olduğunu destekler niteliktedir.¹¹ Böylece 1980'lerden sonra küresel sistemde devlet ağırlıklı aktörlerin giderek arttığı ve çeşitlendiği bir küresel sisteme geçiş başlamış oldu. Yeni oluşan bu sisteme, merkezini devletin oluşturduğu sert güç ve daha çok güvenliğe dayalı olan diplomatik düzenin ile birlikte toplum temelli bir yumuşak güce dayalı diplomatik düzen eklenmiştir. Bu yeni düzen devletlerin bazı yönlerinin zayıflamasına neden olurken bazı yönlerinin de giderek güçlenmeye başlamasına neden olmuştur. Örneğin; iletişim teknolojileri, ortaya çıkan yeni aktörlere küresel sistemde daha etkin ve aktif olma

¹⁰ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 23.

¹¹ Ekşi, *a.g.e.*, s.25.

imkânı sunmuştur. Ayrıca devlet, vatandaşını disiplin kavramı çerçevesinde denetleme ve izleme imkânına da sahip olmuştur. Yeni küresel sistemin getirileri devletlerde birtakım ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaçların karşılanması için devletler yeni yöntem ve davranış biçimleri geliştirmişlerdir. Bunlardan bir tanesi, bu araştırmanın konusu olan kamu diplomasisidir. Daha önceki bölümlerde kamu diplomasisinin, sivil topluma dayalı bir temelinin olduğu belirtilmişti. Yapılan açıklamalara istinaden kamu diplomasisi, toplum temelli olması özelliğiyle, devletlerin yeni ortama uyum sağlamak için başvurdukları bir diplomasi yöntemi olmuştur. Ekşi'nin de belirttiği gibi, günümüz uluslararası ilişkiler temelinde devletlerarasında, McLuhan'ın 'global köy' adını verdiği bir düşünceyle açıklanabilecek bir dönem yaşanmaktadır.¹² Bilgilendirme, bilişim ve iletişim teknolojileri sayesinde dünyanın bir ucundaki olay ve gelişmeler tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Örneğin, herhangi bir suç, çatışma ya da insan hakları ihlali gibi olaylar çok kısa bir süre içinde tüm dünyaya yayılmakta ve tüm dünyanın sorunu olabilmektedir. Bu durum Soğuk Savaş sonrasında devamlılığını sağlayan anlayışın sürmesine ve sivil toplum temelli yeni sistemin gelişmesine de önayak olmuştur.

Küresel sistemin gelişmesi ile birlikte daha fazla ön plana çıkan konstrüktivizm, 1980'lerden itibaren küresel sistemin temel kuramlarından biri olmuştur. Öte yandan konstrüktivizm, fikri unsurlar ile eylem, aktör ve yapılar üzerine odaklanır. Gerçekliğin sosyal inşa ile olabileceği anlayışına dayanan bu teori, Ekşi'nin kitabında "anlam ve bilginin özneler arası etkileşimi" olarak ifade edilmiştir. Yani konstrüktivizm, anlam ve bilginin özneler arası etkileşimle, sosyal olarak inşa edildiğini öne sürer.¹³ Sistemin fikirler tarafından inşa edildiği düşüncesi konstrüktivizmin en önemli, belki de en temel argümanlarından biridir. Bu argüman uluslararası ilişkilerin temel boyutunun materyal olmaktan çok sosyal olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda konstrüktivizm, uluslararası politikayı aktörler arasında paylaşılan ortak fikir, değer ve kurallar etrafında yeniden şekillendiren bir dünya politikası olarak değerlendirmektedir. Öte yandan konstrüktivizm, uluslararası ilişkiler ile diğer temel aktörler arasındaki ilişkilerin, karşılıklı bir etkileşimle oluştuğunu öne sürmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında uluslararası sistem başta olmak üzere, devletlerin kimlik ve menfaatleri de inşa sürecine dâhil olmaya başlamıştır. Devletlerin kimliklerinin oluşması aynı zamanda dış politikada kullanılmış ve ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki

¹² Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, **Siyasal Kitabevi**, Ocak 2018, Ankara, s. 29.

¹³ Davut Ateş, Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta Yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2008, s. 220.

davranışlarının bir yansıması olarak ifade edilmiştir. Ted Hopf'a göre kimlik, dış politikayı belirleyen bir unsurdur ve kimliğin değişmesi durumunda politika da değişecektir.¹⁴ Böylelikle konstrüktivizm, uluslararası sistemi devletlerin kimlik ve çıkar algılarını inşa edilmiş olarak varsaymış ve değerlendirmeye almıştır. Konstrüktivizm geliştiricilerinden biri olan Alexander Wendt ise, uluslararası sistemde bir anarşinin var olduğunu ve bu anarşinin de devletler tarafından ortaya konulduğunu ileri sürmektedir. Wendt, konstrüktivizmi üç temel akıma dayandırmaktadır; modernist akım, post-modernist akım ve feminist akımdır. Belirtilen bu üç akım esasında birbirinden çok farklı ancak sosyal yapılara gerekli özveriyi göstermeleri bakımından ortak özellik göstermektedirler. Yani bu üç akım dünya politikasında sosyal/toplumsal oluşumlara aynı derecede yakınlık göstermektedirler.¹⁵ Wendt, devletlerin karşılıklı ilişkileri sonucunda kimlik ve çıkarların meydana geldiğini ileri sürmüştür. Bu anlayışla aslında realizmi eleştirmiş ve doğru olanın devletlerarası etkileşim olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca konstrüktivizm, küresel sistemi oluşturan unsurların sosyal yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle kamu diplomasisi ile örtüşmektedir. Zira bir devletin yarattığı algıyı yeniden inşa edebildiği ve bu süreçte karşısındaki aktörü nasıl etkilediğini inşacı teori çerçevesinden görmek mümkündür. Bu şekilde konstrüktivizm, küresel politikanın sosyal ve iletişimsel boyutlarını ön plana çıkarmıştır. Böylece kamu diplomasisinin ilgilendiği sosyal alana da değinmiştir. Dolayısıyla konstrüktivizm, devletlerin kamu diplomasisi ile sosyal grupların etkileşime girmelerinin düşünsel alt yapısını oluşturmuştur.

Sonuç olarak, aktörler arasındaki karşılıklı anlayış ve etkileşim, güven tesisi inşa etmede büyük önem teşkil etmiştir. Bu güven tesisi ve ilişki inşası is kamu diplomasisi ile konstrüktivizmin bir arada kullanılmasıyla güçlenmiştir.

1.2. Kavramsal Çerçeveden Kamu Diplomasisi ve Güç Tartışmaları

Günümüzde devletler artık dış politikalarında geleneksel diplomasi dışında, kamu diplomasisini kullanmayı tercih etmektedir. Daha önce belirtildiği gibi kamu diplomasisi, devletlerin karşılıklı olarak kamuoylarını etkilemek amacıyla kullandıkları bir diplomasi aracıdır. Bu aracı kullanırken, devletler çıkarları üzerinden mevcut güç algılarını geliştirmeye ve değiştirmeye başlamışlardır. Bu bölümde, kamu

¹⁴ Ted Hopf, *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies*, Moscow, 1995-1999, **Cornell University Press**, New York, 2002, aktaran Doç. Dr. Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, **Siyasal Kitabevi**, Ocak 2018, Ankara, s. 31.

¹⁵ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, **Cambridge University Press**, 2003, s. 90,91., aktaran Önder Arı, Abdullah Kıran, *Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık*, **EKEV Akademi Dergisi**, 2011, sayı:46, s. 56.

diplomasisinin kavramsal çerçevesini oluşturan kavramlardan biri olan güç kavramı ve tartışmalarına yer verilmiştir.

1.2.1. Güç Kavramı

Uluslararası ilişkilerde güç kavramı oldukça geniş, çok boyutlu ve aynı zamanda oldukça derinliği olan bir kavramdır. Bu özellikleri dolayısıyla da birçok uluslararası ilişkiler yazarı tarafından tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalara geçmeden önce güç kavramını kavramsal olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Öncelikle uluslararası ilişkilerde ortak bir güç tanımının bulunmadığını belirtmek gerekir. Zeliha Sağlam'a göre güç, *'bir devletin kendi çıkarlarını koruma veya taleplerini karşı tarafa kabul ettirme konusunda sahip olduğu maddi ve manevi potansiyel olarak tanımlanmaktadır.'*¹⁶ Bir devletin sahip olduğu kültür, tarih ve o devlete ait olan coğrafya, devletin gücünü temsil etmektedir. Özellikle ekonomik ve askeri anlamdaki gelişmişlik en önemli görülen güç unsurlarıdır. Bir başka tanıma göre ise güç; otorite ve baskı aracı olarak ifade edilmektedir.¹⁷ Niccolo Machiavelli, "Hükümdar" adlı kitabında *'Bir okçu vuracağı hedef çok uzak olduğunda, oklarının menzilini bilmesiyle hedeflerinin daha üstüne nişan alır. Amacı gerçek hedefi vurmaktır. Bununla beraber, hükümdarların yaşamaya başladığı şehirlerde hükümdarlığının bekasını sağlamada sahip olduğu kabiliyet, karşılaşılabileceği güçlüklerin derecesini belirleyecektir'*¹⁸ ifadelerini kullanmıştır. Burada aslında gücü oklara benzeterek, onu kullanabilmenin erdemiyle gerçek hedefe nasıl ulaşabileceğini anlatmaya çalışmaktadır. Güç kavramı, devletlerarasında oldukça tehlikeli bir silah olarak görülebilmektedir. Zira güç demek, devletlerin çıkarları ve varlıklarını korumaları için rekabete girmeleri demektir. Çünkü devleti ve toplumu yönlendirme gücünü elinde tutan iktidar, hükümdardır ve her hükümet diğerleriyle kıyaslandığında zirvede olmak isteyecektir. Zirvede olma yarışı devletlerin birbirlerine karşı güç kullanmalarını daha da ön plana koyacaktır.¹⁹ Bu durumda gücün fiziksel olarak kullanılabilirliğinin dışında uygulanabilirliği de oldukça önemlidir.

Güç kavramının ortak bir tanımının bulunmaması, uluslararası ilişkilerde kavramla ilgili tartışmalara da konu olmuştur. Güç tartışmalarını etkileyen en önemli eserlerden biri Robert Dahl'ın 1957 yılında yazdığı "The Concept of Power" adlı

¹⁶ Zeliha Sağlam, Güç Kavramı ve Ortadoğu'da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, s. 1.

¹⁷ Oktay F. Tanrısever, Güç, Derleyen: Atila Eralp, Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, İstanbul, *İletişim*, 2010, s. 53-71.

¹⁸ Niccolo Machiavelli, Hükümdar, İstanbul, *Şule Yayınları*, 2007, s. 43.

¹⁹ Ahmet Emin Dağ, Uluslararası ilişkiler ve Diplomasi Sözlüğü, *İstanbul: Anka Yayınları*, 2004, s. 370.

makalesidir. Dahl'ın makalede yaptığı tanıma göre güç, A aktörünün B aktörüne, B aktörünün normal şartlarda yapmayacağı bir şeyi yaptırma kapasitesi olarak ifade edilmiştir.²⁰ Tabi ki A ve B aktörleri her zaman aynı şeyi temsil etmek zorunda olmamakla birlikte, bu aktörler devletler de olabilir, uluslararası örgütler de. Hatta bunların dışında bireyler, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli gruplar da bu aktörlerin içine dâhil olabilmektedir. Dahl'ın yaptığı güç kavramsallaştırması, bir taraftan gücün ölçülebilir yanını temsil ederken diğer taraftan da aktörlerin sahip olduğu kaynak ve yeteneklerle doğrudan ilişkilidir. Öte yandan Dahl için güç, yalnızca askeri kapasiteden ibaret de değildir. Dahl, gücü var olan topluluk ya da grupların sınırları içinde tartışmıştır. Güç ile ilgili bir diğer tartışma konusu Joseph Frankel tarafından ortaya atılmıştır. Frankel, gücü nitel ve nicel unsurlardan oluşan bir kavram olarak değerlendirmiştir.²¹ Temelinde soyut ve somut unsurlardan meydana gelen güç, bir devletin ya da aktörün uluslararası arenada alabileceği statünün belki de en önemli unsurudur. Bu kapsamda devletler, uluslararası arenada varlığını devam ettirebilmek ve statüsünü koruyabilmek adına bu gücü korumak ve daha da arttırmak isteyeceklerdir. Devletlerin mevcut durumlarını koruma istekleri, gücü yalnızca amaca giden bir araç olarak kullanmaları ile ilişkilendirilebilir. Güç tanımlamalarından bir diğeri, uluslararası ilişkiler disiplinindeki en önemli isimlerden biri olan Hans J. Morghenthau'nun tanımıdır. Morgenthau gücü, "bir insanın diğerlerinin zihinleri ve eylemleri üzerindeki kontrolü"²² olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamasında gücün kullanılmasında emir verme, tehdit etme, bir iktidarın ya da kişinin otoritesini birer araç olarak kullanabilmeyi ifade etmiştir. Morgenthau'nun güç tanımlamasına birçok eleştiri gelmiştir. Örneğin Holsti'ye göre güç, elindeki imkân ve kaynakları ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi çeşitli stratejiler kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme kapasitesidir.²³ Holsti'nin bu yaklaşımına benzer bir yaklaşımı olan Ashley ise gücü, hem farklı aktörleri etkileme becerisini elinde tutma hem de bu becerileri elinde tutan aktör olarak tanımlamaktadır. Yani hem gücün kendisi olma hem de güce sahip olma kapasitesidir. Aslında güç tanımlamaları yapıldığında ilk akla gelen düşüncelerden biri gücün, yalnızca askeri bir yaptırım olarak düşünülmesidir. Yani gücün ancak şiddet veya zorlama yoluyla açığa

²⁰ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, **Siyasal Kitabevi**, Ocak 2018, Ankara, s. 43

²¹ Joseph Frankel, International Relations in a Changing World (4.th Ed.), USA, **Oxford University Press**, 1998, **aktaran** Salih Doğan, Şeref Kavak, Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları, Bölüm: Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı, Hükümdar Yayınları, İstanbul, 2014, s. 249.

²² Hans J. Morgenthau, Kenneth W. Thompson, Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, New York, McGraw-Hill, 1993, **aktaran** Salih Doğan, Şeref Kavak, Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları, Bölüm: Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı, **Hükümdar Yayınları**, İstanbul, 2014, s. 245.

²³ Haluk Özdemir, Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, s. 116.

çıkabileceği düşüncesidir. Bu çerçevede güçlü olmak, aktörün istediğine bağlı olarak zorlama ve şiddete başvurabileceğini de ifade etmektedir. Oysa askeri gücü destekleyen bir ekonomik güç olmadıkça veyahut ekonomik çıkarlar askeri güç ile gözetilmedikçe askeri ya da ekonomik güç tek başına yeterli değildir. Bu ayrımın yapılması adına Morgenthau, *“askeri güçle siyasal güç arasında bir ayrım yaparak siyasal gücü, insanın diğer insanların düşünce ve davranışları üzerindeki kontrolü olarak tanımlamakta ve onun psikolojik bir ilişki türü olduğunu belirtmektedir.”*²⁴ Psikolojik gücün varlığı sebebiyle taraflardan biri diğerine bir yaptırım gücü uygulayabilmektedir. Bu yaptırımları yerine getirebilmenin de nedenleri olabilmektedir. Örneğin, tarafların bu yaptırımdan çıkar sağlayabilme düşüncesi ya da tam tersi olan mevcut konumu kaybedebilme korkusu veyahut psikolojik baskıyı uygulayan aktör ya da kuruluşa duyulan sevgi, saygı gibi.

Son olarak güç kavramına farklı bir boyut getiren Steven Lukes, gücü üç boyutta ele almıştır. Birinci boyut, gücün gözleme dayalı yönüne ağırlık vererek birbirleriyle ilintili davranışların neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyar.²⁵ Lukes, bu tanımlamasıyla Dahl'ın yaptığı A aktörünün B aktörüne bir şeyler yaptırabilme yetkinliği tanımlamasını eleştirmektedir. Çünkü Lukes'a göre güçten söz edilebilmesi için bir aktörün diğerinin davranışlarını etkilemesinden daha fazlasına ihtiyaç vardır. *“Yani A ülkesi, B'nin yönlendirmesiyle kendi çıkarlarına aykırı hareket ediyorsa, B'nin A üzerinde güç kullandığından söz edilebilir.”*²⁶ Lukes, başka aktörlerin davranışlarını değiştiren ikna kabiliyetini 'güç' olarak nitelendirilmediği eleştirisini getirmektedir. Zira ikna yoluyla davranışlarını değiştiren aktör, mevcut durumda kendi çıkarına olan bir durumu görmüş olabilir ve bundan dolayı davranışını değiştirmiş olabilir. Bu durumda ikna yönteminin etkisinin olduğunu söylemek pek de mümkün olmayacaktır. Lukes'ın güç açıklamalarındaki ikinci boyut, gündemin kontrol edilmesi ve belirlenmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Yani ikinci boyut, gücü yöneten ve kullanan tarafın davranışlarını, kendi çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde şekillendirmesi ve yönlendirmesi olarak ifade edilmiştir.²⁷ Gündem belirleme ve kontrol edebilme durumu, gücün istenilen yöne doğru kullanılmasını sağlamaktadır. Böylece güce sahip olan aktörler, kurum ya da kuruluşlar, tercihleri ve çıkarlarını olumsuz etkileyebilecek konuları gündeme taşımadan kendi içlerinde halledebileceklerdir. Üçüncü boyutta güç yalnızca gündem üzerinden tanımlanamamaktadır. Aktörlerin güce ve çıkarlara dayalı tercihlerini

²⁴ Haluk Özdemir, Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 118.

²⁵ Özdemir, *a.g.e.*, s. 119.

²⁶ Özdemir, *a.g.e.*, s. 119.

²⁷ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 45.

şekillendirebilme gücün üçüncü boyunun temelini oluşturmaktadır. Üçüncü boyut, ilk iki boyuttan farklı olarak gücü yalnızca davranışsal ya da ilişkisel bir kavram olarak ele almakla kalmaz, aynı zamanda kurumsal, algısal veya geleneksel süreçlerden etkilenen yapısal bir kavram olarak da tanımlar.²⁸ Mevcut sistemin yapısal özellikleri, aktörleri bazı farklı davranış ve kararlar almaya yönlendirmektedir. Bunu yaparken aktörler bu yapıların farkında olmamakla birlikte aldıkları kararların kendi tercih ve tutumlarından kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Tabi ki alınan kararların olumsuz etkilerinin sınırlandırılması ve aktörlerin alternatif çözümler arasından uygun olanı tercih etmeleri gerekmektedir.

Birçok uluslararası ilişkiler teorisi güç kavramı ile yakından ilgilenmiş ve teorisyenlerin de tartışma konusu olmuştur. Çünkü güç kavramı, teori yüklü bir kavram olmakla birlikte, gücün yalnızca tek bir kuram çerçevesinde incelenmesi doğru olmayacaktır. Zira bütün uluslararası ilişkiler kuramlarının kendine özgü bir güç anlayışı ve kavramsallaştırması bulunmaktadır. Güç kavramı özellikle uluslararası ilişkiler disiplini anlatmaya çalışan bir kavram olması yönüyle güç ilişkileri buna bağlı olarak uluslararası ilişkilerin temel çalışma alanlarından biridir.

Uluslararası ilişkiler disiplininin temel teorilerinden biri olan realist teori ile güç, oldukça yakından ilişkilidir. Hatta realizmin bir güç teorisi olduğunu söylemek de mümkündür. Klasik realizm, politika kapsamında güç kavramını, caydırıcı bir unsur olarak değerlendirmektedir. Haluk Özdemir'e göre, *'güvenlik ve gücün eşanlamlı olarak kullanılması ve gücün askeri güce daha fazla vurgu yapılarak bir amaç olarak ifade edilmesinin nedeni budur.'*²⁹ Esasında realizmin temelinde de güç kavramı yatmakta ve realist teori devletlerin temel taşının güç olduğunu savunmaktadır. Realizmden farklı olarak neoliberal teori, uluslararası ilişkileri sosyal ve toplumsal ilişkiler sistemi olarak kabul etmiş ve çalışmalarını sivil toplum odaklı yürütmüştür. Neoliberal teori çoğunlukla, demokrasi, diplomasi ve yumuşak güç araçlarına ayrıca devlet dışı aktörlere oldukça önem vermektedir. Son olarak konstrüktivist teoriye göre güç kavramı, *"hem materyal hem de sosyal ilişkilerle üretilmektedir."*³⁰ daha önceki bölümde konstrüktivizmin karşılıklı sosyal inşaya dayandığı belirtilmişti. Bu durumda güç, karşılıklı sosyal inşa sonucunda üretilen bir kaynaktır. Güç kavramı bu teoride daha yumuşak ve ılımlı bir tanımla atfedilmiştir. Bu bağlamda konstrüktivizm açısından sosyal güç kavramı Nye'in kavramsallaştırdığı yumuşak güçle de uyum göstermektedir.

²⁸ Ekşi, *a.g.e.*, s. 119.

²⁹ Haluk Özdemir, Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 127.

³⁰ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 53.

1.2.2. Yumuşak Güç

Nye'a göre kamu diplomasisi, yumuşak güç kaynakları olarak değerlendirilen kültür, eğitim ve değişim programlarının düzenlenerek politikaya dönüştürülmesidir.³¹ Bu konu kapsamında bakıldığında Nye, yumuşak gücü kamu diplomasisi ile özdeşleştirmektedir. Yumuşak güç kaynakları, kamu diplomasisi aracı olarak kullanıldığında şu sonuç ortaya çıkmaktadır; eğitim, kültür ve sosyal değerlerin cazibesinin artırılması, kamu diplomasisi ile yumuşak gücün birlikte kullanılması ile mümkün olmaktadır. Esasında tüm bu açıklamaların toplamında yine yumuşak gücün kullandığı araçların, bir şeyi yaptırabilme cazibesinin olduğu ortaya çıkmaktadır. O halde Ekşi'nin de belirttiği gibi *'çekici güç olarak tanımlanan yumuşak güç, kamu diplomasisinde cazibe uyandıran programların uygulanmasıyla çalışmaktadır.'*³² Bu konu ile ilgili Yılmaz, makalesinde *'yumuşak güç bir ülkenin kültürü ve politik fikirlerinin çekiciliğinden gelir. Eğer diğer ülkeler sizin politikalarınızı meşru görüyorsa yumuşak gücünüz fazla demektir'*³³ açıklamalarına yer vermektedir.

Nye'in, yumuşak güç tanımlamalarında yumuşak güç ile kamu diplomasisi aynıymış gibi bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Ancak kamu diplomasisi, esasında yumuşak güç için bir araç değil yalnızca yumuşak güç araçlarını kullanan bir diplomasi türüdür. Bu açıklamadan kamu diplomasisinin yalnızca yumuşak güç kaynaklarını kullandığı anlamı çıkarılmamasına da dikkat çekmekte fayda vardır. Çünkü kamu diplomasisi, tüm bu yumuşak güç araçlarının dışında iletişim ve halkla ilişkiler gibi sosyal kaynakları da araç olarak kullanmaktadır. Kamu diplomasisi ile yumuşak güç arasında ortan bir nokta bulunmaktadır. Bu ortak nokta kamuoyu olarak kabul edilmektedir. Kamuoyu diplomasisinin belki de en önemli amacı kamuoyunun etkilenmesidir. Daha önceki yapılan yumuşak güç açıklamalarından yola çıkılarak bakıldığında ise, yumuşak güç için kamuoyu sermayesinin kazanılması en birincil amaç olarak görülebilmektedir. Öte yandan yumuşak güç kullanan bir ülke sert güce ihtiyaç duymadan, isteklerini gerçekleştirebilmektedir. Bu özelliğiyle yumuşak güç, ülkelerin sıkça başvurduğu yöntem olarak kabul edilmektedir. Nye'a göre aktörlerin isteklerini gerçekleştirebilmeleri için *'izlenebilecek üç temel yol vardır; birinci yöntemde, onları sopayla tehdit edebilirsiniz; ikinci yöntemde havuç vererek onları kandırırsınız; üçüncüsünde ise onları etkileyip ikna etmeye çalışır, işbirliği yapmaya davet edersiniz, böylece onlar da sizin istediğiniz şeyin aynısını istemeye*

³¹ Joseph Nye, The Future Of Power, **Oxford University Press**, Oxford, 2008, s. 5. ; aktaran Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, **Siyasal Kitabevi**, Ocak 2018, Ankara, s. 60

³² Ekşi, **a.g.e.**, s.61.

³³ Sait Yılmaz, Yumuşak Güç ve Evrimi, **TURAN-SAM**, Cilt:3, Sayı:12, 2011, s. 34.

başlayacaklardır."³⁴ Burada havuç, yumuşak gücü temsilen ödül niteliği taşımaktadır. Sopa ise sert gücü temsil etmekte ve ceza olarak nitelendirilmektedir. Havuç-sopa politikası, aynı zamanda aktörler arasındaki ilişkiyi de etkilemektedir. Çünkü her aktör istenileni yaptığında ödül, yapmadığında ceza alacağına bilincindedir ve buna göre politikalarını geliştirir.

Sonuç olarak, küreselleşen dünya politikalarında, uluslararası sistemin değişimi ve mevcut şartların bu yöne doğru gelişimi, yumuşak güç kullanımının uluslararası aktörler tarafından en sık kullanılan yöntem olduğu söylenebilir.³⁵

1.3. Kamu Diplomasisi Araçları

Günümüz uluslararası ilişkilerinde, devletler kendi çıkarları için yalnızca diğer devletleri ya da uluslararası örgütleri değil, farklı ülkelerin kamuoylarını da etkileyen dış politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Bugün pek çok devlet, yabancı kamuoylarının nezdinde olumlu bir imaj yaratmak için aktif kamu diplomasisi politikaları yürütmektedir.³⁶ Bu politikalar yürütülürken kamu diplomasisinin araçlarından büyük ölçüde faydalanılmaktadır. Zira ülkeler, sahip oldukları yumuşak güç kaynaklarını, uyguladıkları ya da uygulayacakları politikaların başarıya ulaşması için bir bütün halinde kullanmak durumundadırlar. Abdullah Özkan'a göre "*Kamu diplomasisi, ülkelerin sahip oldukları bilgi birikimini, entelektüel değeri, yumuşak güç unsurlarını, kültürel öğeleri başka ülkelere/toplumlara aktarmada çeşitli araçlar kullanmaktadır.*"³⁷ Bu araçlara da ayrı başlıklar altında yer verilmiştir.

1.3.1. Halkla İlişkiler

Kamu diplomasisinin kullandığı temel araçlardan bir tanesi halkla ilişkilerdir. Muharrem Ekşi'nin yaptığı tanıma göre en basit haliyle halkla ilişkiler, "*hedef kitleleriyle iletişim yöntemi*"³⁸dir. Kamu diplomasisi, bütün dünyada geçerli değerlerin yaratılması ve uluslararası kamuoyunun dış politikalarında olumlu sonuçlar alabilmek amacıyla halkla ilişkiler yöntemlerini kullanmaktadır. Kamu diplomasisinin hedefine ulaşması özellikle de kamuoylarına bağlıdır. Zira kamu diplomasi çalışmaları toplumun genelini ilgilendirdiği gibi yaş, kültür, eğitim seviyesi gibi toplum içi gruplarıyla da

³⁴ Rumeysa Hatice Uludoğan, Yumuşak Güç Kavramının Değerler Eğitimi İle İlişkisi "Anime Örneği"

³⁵ Tuba Çavuş, Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı, s. 34.

³⁶ Emine Akçadağ Alagöz, Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi

<https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

³⁷ Abdullah Özkan, 21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları, *TASAM*, Stratejik Rapor No: 70, s. 11.,

https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/STR70_21_Yuzyilin_Stratejik_Vizyonu.pdf_66fb77c9-cd79-481e-a185-9a9c26ffe7b7.pdf (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

³⁸ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 139

ilgilenmektedir. Öte yandan kamu diplomasisinin yabancı kamuoylarıyla etkileşiminin olması, halkla ilişkilerin yöntem ve araçlarını faaliyetlerinde kullanmasını da meşru kılmıştır. Bu özelliğinden dolayı kamu diplomasisi için, halkla ilişkiler ya da devletlerarası halkla ilişkiler de denilmektedir.

Kamu diplomasisinde temel esaslardan biri yabancı kamuoylarını dinleyebilmektir. Zira önce yabancı kamuoyunun dinlenmesi, beraberinde onu anlamayı getirir. Yabancı kamuoylarının dinlenmesi ve anlaşılması, mevcut duruma bağlı bir dış politika geliştirmeyi de olanaklı kılmıştır. Burada temel esas yabancı kamuoylarının olumlu bir şekilde etkilemektir. Bilgehan Gültekin'in belirttiği gibi *'yaratılan olumlu imaj sayesinde, söz konusu ülkenin kendini dünyaya tanıtmayı ve kabul ettirmesi daha kolay olacak ve böylece sahip olduğu maddi-manevi tüm değerleri aktarmasının da yolu açılmış olacaktır.'*³⁹

Kamu diplomasisi ile halkla ilişkiler, temelinde "algılama yönetimi" ya da "imaj yönetimi" gibi kavramlar kullanılarak yönetsel çabaları ifade etmektedir. Halkla ilişkilerdeki imaj, uluslararası ilişkiler disiplinine göre prestij ya da mevcut statü olarak ifade edilmektedir. Bu durumda prestij ya da imaj, diğer devletler arasında itibar ve saygınlık olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası politikada prestij rolüne bakıldığında, küresel sistemde hükümetlerin statüsünü yansıtmalarının dışında devletler, prestijleri sayesinde sert güç kullanmadan da hedeflerini gerçekleştirebilmektedir.⁴⁰ Örneğin, bir ülkenin caydırıcı unsura (nükleer silah gibi) sahip olmasının dışında kültür, sanat, eğitim, spor gibi etkinlikleri de prestij unsuru olarak sayılmaktadır. Bu alanlarda bile ülkeler prestijlerini arttırmak için birbirleriyle rekabete girebilmekte ve hatta bu faaliyetlere ev sahipliği yapmak için yarışmaktadırlar. Bu durum iletişim ve enformasyon çağının getirileri olması sebebiyle, devletler artık prestijlerini yönetmeye ve arttırmaya daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Dolayısıyla kamu diplomasisi çabalarının daha olumlu bir prestij yaratma ve yönetme gayretlerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Devletlerin yabancı kamuoylarını etkilemek için başvurduğu yöntemleri, halkla ilişkiler unsurlarıyla sınırlamak pek doğru değildir. Ben D. Mor, *"özellikle ülkeler arası çatışma durumunda, genellikle uluslararası kamuoyunu etkileme çabalarının iki yönlü"*⁴¹ olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, hem söz konusu devletin saygınlığını

³⁹ Bilgehan Gültekin, Türkiye'nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler, **Selçuk İletişim Dergisi 4(1)**, s. 126-140.

⁴⁰ Martin Wight, Power Politics, edited by Hedley Bull and Carsten Holbraad, **Penguin Books**, London, 1979, s. 98., **aktaran** Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, **Siyasal Kitabevi**, Ocak 2018, Ankara, s. 144.

⁴¹ Ben D. Mor, "The Rhetoric of Public Diplomacy and Propaganda Wars: A View from Self-Presentation Theory.", **European Journal of Political Research**, 2007, s. 661-683., **aktaran** Aslı Yağmurlu, Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi, **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 2007, 5(1), s. 23.

arttırmaya hem de çatışılan ülkenin itibarını düşürmeye çalışılması Mor'un ifadelerinden biridir. Bu tür çalışmalar için Mor, '*propaganda wars/propaganda savaşları*' ifadesini kullanmıştır.

1.3.2. Kitle İletişim Araçları ve Propaganda

Hükümetlerin, yumuşak güç kaynaklarını kullanırken kullandıkları en önemli araçlardan biri hiç şüphesiz kitle iletişim araçlarıdır. Çünkü küresel çağda artık toplumları etkileyen en büyük unsur iletişim araçları sayılmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesi ile birlikte internetin kullanımının artmıştır. Erzen'e göre, yasama, yürütme, yargı ilkeleri, artık medyadan sonra ayrı bir kuvvet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴² Erzen'in tanımlamasına ek olarak şunu eklemek gerekir ki; internet, artık kamuoyu oluşturmak veyahut herhangi bir konuyla alakalı olarak halkın nabzının yoklanması konusunda çok önemli fırsatlar sunabilmektedir. İnsanlar kitle iletişim araçlarını artık internet ile uyumlu olabilecek araçlardan tercih etmektedir. Gelişen enformasyon ağı sayesinde her türlü bilgiye kolayca ulaşabilme imkânı doğmaktadır. Ayrıca internete dayalı dijital medyanın, son yıllarda hızlı bir şekilde gelişerek toplumları etkileme gücünün artmasıyla, kamu diplomasisi uygulamalarının kullanımları da oldukça artmıştır. Dijital medyanın kullanımının artmasıyla devletlerin kamuoyunu etkileme alanları da genişlemiş oldu. Bu etki alanlarının büyük çoğunluğunu propagandalar kapsamaktadır. Kamu diplomasisi kimilerine göre propagandanın kendisi sayılmaktadır. Bunun nedenini Ekşi, '*kamu diplomasisinin tarihsel kökenlerinin propagandaya dayanması*'⁴³ olarak açıklamaktadır. Daha önceki bölümlerde kamu diplomasisinin sosyal toplum yani kamuoyu odaklı olduğundan bahsedilmişti. Propagandanın da hedef aldığı kitle kamuoyudur. Temel aldıkları kitle bakımından, propaganda ve kamu diplomasisi ortak bir kavrama sahiptirler. Propaganda, birçok iletişim araçlarından faydalanarak, bireyleri bir düşünce sistemine ikna etmeye veya sistemin gerek gördüklerini yerine getirmeye zorlamak⁴⁴ anlamına gelmektedir. Dolayısıyla propaganda için, bireylerin duygularını kontrol etme ve bireyleri etkileme gücü ifadesini kullanmak yanlış olmayacaktır. Bu durumda propagandanın sahip olduğu iletişim yolu sayesinde bireyler, iletişimde tek yönlü bir bilgi akışı sağlayabilmektedir.

Kamu diplomasisinden farklı olarak propagandanın amacı, kamuoyunu etkilemek ve onu yönlendirmektir. Ancak bunu yaparken olayları çarpıtma ve farklı

⁴² Meltem Ünal Erzen, Kamu Diplomasisi, *Derin Yayınları*, 2.Basım, İstanbul, 2014, s. 128.

⁴³ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 153.

⁴⁴ Özkan Avcı, İletişim ve Propaganda, Propaganda Çeşitleri, *Eğitim Yayınevi*, Ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Konya, 2018, s. 76.

lanse etme gibi yöntemlere de başvurabilmektedir. İşte tam da bu noktada kamu diplomasisinden ayrılmaktadır. Zira kamu diplomasisi, kamuoyuna doğru bilgi vermeyi hedeflemektedir. Yani asıl amaç kamuoyunun desteğinin alınmasıdır. Son kertede tıpkı sert güç ile yumuşak güç arasındaki ilişki gibi, kamu diplomasisi ile propaganda arasındaki ilişki de birbiriyle bağlantılıdır. Bu sebepten dolayı, her iki kavram da birbirinden ayrı ilişkilendirilemez.

1.3.3. Kültür ve Eğitim

Kültürler genel olarak kendi değerleriyle tanımlanmaktadır. Her bir kültür, ait olduğu toplum ya da topluluğun yaşam tarzı olarak nitelendirilebilir. Kültürün etki alanlarına sınırlama getirmek çok doğru olmayacaktır. Zira sanattan eğitime, spordan markalaşmaya varana kadar birçok farklı yer ve zamanlarda toplumlar üzerinde etkisini gösterdiği yorumu yapılabilmektedir.⁴⁵ Toplumsal kültürün bu şekilde şekillenmesini sağlayan unsurlar, bireylerin tercihlerini, yaşam tarzlarını, imaj ya da beğenilerini yansıtmaktadır. Akçadağ'a göre, *'insanların birbirleriyle olan iletişimi geliştikçe kültürlerarası alışveriş de artmaktadır, dolayısıyla kültürel değerlerle harmanlanmış yeni bir dünya düzeni gelişmeye başlamıştır.'*⁴⁶ Ortaya çıkan yeni dünya düzeninde, farklı toplumların birbirlerini tanıması neredeyse zaruri bir hale gelmektedir. Farklı kültürlerin yanlış bilinmesi sonucunda ortaya çıkan yabancı düşmanlığının arttığı bir dönemde kamu diplomasisinin yeri oldukça önemlidir. Her toplum kendi kültürünü farklı coğrafyalara tanıtmak istemektedir. Bu kapsamda toplumları da ele alan kamu diplomasisi için, kültürel öge ve kaynaklar oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü kültürel ögeler, o ulusun kültürel imajını yansıtmaktadır.

Kültürel unsurların yanında kamu diplomasisinin kullanıldığı bir diğer alan eğitimidir. Özellikle küresel anlamda farklı ülkelerin halklarının etkilenmesi için yapılan çalışmalar, eğitim çalışmalarını da kapsamaktadır. Devletler, özellikle de genç kuşakların farklı kültürleri öğrenebilmeleri amacıyla eğitim sistemini araç olarak kullanmışlardır. Bu eğitim sistemine, kamu diplomasisi kapsamında kültürel değişim programları eklenmiştir. Özellikle kültürel değişim programları, eğitim alanında amaçlanan sonuçların yakalanması adına büyük bir adım olarak nitelendirilebilmektedir. Çünkü bu programlar ulaşılması hedeflenen kitleye çok daha kolay ulaşmayı sağlamaktadır. Ayrıca eğitim sistemi, başka ülkelerin halklarını etkileme amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır. Dünyaca ünlü üniversitelere dikkat

⁴⁵ Bekir Aydoğan, Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi, s. 28., http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2019)

⁴⁶ Emine Akçadağ Alagöz, Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi, <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019)

edildiğinde, bu üniversitelerin ekonomik ve siyasal alanda güçlü olan ülkelerde bulunduğu görülmektedir.⁴⁷ Güç sahibi olan bu ülkeler, her geçen gün biraz daha geliştirdikleri eğitim programları sayesinde, ülkelerini daha popüler bir merkez haline getirmeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak görülmektedir ki, ortak değerlerden faydalanılması, kültürlerin doğru bir şekilde tanıtılması ve eğitim alanında yapılan çalışmaların artması kamu diplomasi çalışmaları kapsamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Gerek eğitim sistemi gerekse kültürel değerler, yeni nesil kamu diplomasisinin uygulanması için oldukça uygun araçlardır. Dolayısıyla bu araçların kullanımı kamu diplomasisinin de gelişmesine ve kendi içinde farklı türlere ayrılmasına zemin hazırlamıştır.

1.4. Kamu Diplomasisi Türleri

Bir önceki bölümde kamu diplomasisinin araçları ele alınırken, devletlerin yabancı kamuoylarını etkilemek için kullandığı araçlardan bahsedilmişti. Bu araçların yanı sıra bir de kamu diplomasisinin farklı türleri de bulunmaktadır. Esasında tarih boyunca bahsedilen kültür, din ya da yurttaşlık gibi unsurlar kamu diplomasisi aracı olarak kullanılmaktadır. Bu unsurlara diplomasi ekinin eklenmesi ortaya, kamu diplomasisinin farklı türlerini çıkarmıştır.

1.4.1. Kültür Diplomasisi

Nazlı Ceren Akçay'ın tanımına göre, '*Kültürel diplomasi, kamu diplomasisi politikalarını etkin şekilde yürüten ve diğer ülkeler üzerinde yumuşak güç sahibi olan hemen hemen her ülkenin zengin olarak sahip olduğu bir diplomasi geleneğidir.*'⁴⁸ Tabii ki kültür diplomasisini açıklarken kamu diplomasisinden farkını da ortaya koymak gerekmektedir. Kültür diplomasisi, kamu diplomasisinin sivil toplumlar arasındaki sanatsal aktivitelerini, kültürel değişim programları aracılığıyla yürüttüğü bir uzantısıdır. Aynı zamanda kültür diplomasisi kamu diplomasisinin bir alt dalı olarak da belirtilmektedir.

Kültür diplomasisi, genel anlamda birey ya da toplumu kapsayan bir diplomasi türüdür. Dolayısıyla kültürel diplomasi, insanlar arasında yürütülen bir faaliyet olmuştur. Ancak bunu yalnızca birey ya da toplum odaklı düşünmek çok doğru değildir. Aynı zamanda devletlerin dış politika davranışlarını da etkilemektedir. Bu kapsamda bir devletin jeopolitik ve stratejik menfaatleri, kültürel öğeler üzerinden

⁴⁷ Meltem Ünal Erzen, Kamu Diplomasisi, *Derin Yayınları*, 2.Basım, İstanbul, 2014, s. 131.

⁴⁸ Nazlı Ceren Akçay, Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa'nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği, *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi*, Mayıs, 2014, Ankara

şekillenebilmektedir. Özellikle uluslararası arenada prestijini arttırmak isteyen devletler için kültürel diplomasi oldukça önem arz etmektedir. Son dönemlerde devletlerin dış politikaları, ilişki kurdukları devletlerin halklarını etkilemek ve kendini iyi anlatma çabası şeklinde geliştirilmeye başlanmıştır. Hiç kuşkusuz kendini ve halkını anlatmanın en iyi yolu kültürel diplomasıdır. Bu bağlamda kültür diplomasisinin de yararlandığı araçlar olacaktır. Örneğin, dil, sanat, edebiyat ve folklor gibi kültür öğelerinin doğru kullanımı devletlerin kültürel anlamda kullanabilecekleri bir güç unsuru olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan kültür diplomasisi, devletlerin yanı sıra sivil toplum aktörleri tarafından da başvurulan ve bazen devletlerle ortaklaşa yürütülen bir diplomasi türüdür. Türkiye’de bu duruma örnek olarak Yunus Emre Enstitüsü verilebilir. Ekşi, bununla ilgili olarak, *‘‘Türkiye’nin, kültür diplomasisi faaliyetleri konusunda bir kültür enstitüsü olan Yunus Emre Enstitüsü’nü yetkilendirdiği ve desteklediği’’*⁴⁹ ifadelerini kullanmıştır. Dolayısıyla devletler artık, kültürel ilişkilerini daha çok sivil toplum odaklı yürütmeyi tercih etmektedir. Bu ortak çalışma birçok ülke için, kamu diplomasisinin kültürel diplomasi olarak uygulanmasına da neden olmuştur.

Kültür diplomasisinin sivil toplum öğelerini içerdiğinden bahsedilmişti. Sivil toplum öğelerine yalnızca kültürel unsurlar değil aynı zamanda din ve yurttaşlık kavramları da dâhil olmaktadır. Bu kapsamda kültürel diplomasinin dışında kamu diplomasisini dini ve yurttaşlık diplomasisi ile açıklamak da uygun olacaktır.

1.4.2. Din Diplomasisi

İnanç, neredeyse tüm dünyada, bireylerin özel ve sosyal yaşamlarında, hatta siyasi topluluklarda bile belki de en önemli unsurlardan biridir. Özellikle de kültürün oluşumunda temel aktör olan din, aynı zamanda kültürü tanımlayan bir kavramdır. Devletten bile daha eski olan din olgusu, tarih boyunca karar alıcıların dış politikalarını etkilemiştir. Bazen bireylerin bazen siyasetin merkezinde, bazen de yalnızca kıyısında olmuştur. Ancak her zaman bireyin, toplumun ya da siyasetin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Zira geçmişe bakıldığında bunun birçok örneğine rastlamak mümkündür. Örneğin, Haçlı Seferleri, Orta Doğu politikaları ve Filistin ile İsrail arasındaki çatışmalar, dinin kültürel politikada oldukça önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.⁵⁰

Günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin meydana gelmesi sonucu inançlar arası etkileşimler oldukça artmaya başlamıştır. Dolayısıyla dini temsil edenler seslerini daha fazla duyurmaya başlamışlardır. Böyle bir ortamda

⁴⁹ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 198.

⁵⁰ Ekşi, *a.g.e.*, s. 203.

elbette ki kamu diplomasisi ile ilgilenenlerin inançlarla ilgilenenler de işbirliği yapması gerekmektedir. Çünkü inançlar bireyleri, bireyler toplumları, toplumlar da devletleri etkileyebilmektedir. Kamu diplomasisi ile ilgilenenler, dini alanda makul stratejiler belirlemeli ve karar alıcıları bu yönde etkilemelidirler. Zira dini topluluklar, ulus ötesi ağlar şeklinde örgütlenerek, uluslararası politikayı etkileyebilmektedir. Bu durum devletlerin, dini topluluklara istinaden yeni politikalar geliştirmelerini kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu durumda kamu diplomasisinin, dini diplomasiyi bir araç olarak kullanabilmesi, olası bir hale gelmiştir. Tüm bu ifadelerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için öncelikle dini diplomasinin ne olduğunu belirtmek gerekir. Dini topluluk ve bu toplulukların liderleriyle kurulan ilişki ve iletişim dini diplomasi olarak tanımlanmaktadır.⁵¹ Dini diplomasi, dini toplulukların inançlarını, diplomaside bir araç olarak kullanmamalıdır. Bundan ziyade dini kitlelere yönelik politikalar ve faaliyetler gerçekleştirmelidir. Bu sayede farklı inanışlara sahip topluluklar arasında önyargılar kırılabilir. Dolayısıyla önyargıların kırılması ile bireyler arasında dini inanış farklılığı gözetmeksizin, kendilerini o ülkenin gerçek vatandaşı olarak görebilmektedir.

1.4.3. Yurttaş/Vatandaş Diplomasisi

Kamu diplomasisi çerçevesinde incelenen son diplomasi türü vatandaş/yurttaş diplomasisidir. Türk Dil Kurumu'na göre vatandaş/yurttaş, '*yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri*'⁵² olarak tanımlanmaktadır. Kamu diplomasisinde vatandaş/yurttaş kavramı çok önemli bir yere sahiptir. Zira devlet ya da yurt bilincinin oluşmasını ve ilerlemesini sağlayan en önemli unsurlardan biri bireyler yani vatandaşlardır. Dolayısıyla vatandaşların birbirleri ile etkileşim içinde olmasını sağlamak amacıyla yeni bir diplomasi türü ortaya çıkmıştır: yurttaş/vatandaş diplomasisi. Gelişen ve genişleyen uluslararası etkileşim alanı, diplomasiyi siyasal ilişkilerle sınırlı tutmamış bunun dışında kültürel, sosyal ve ekonomik alanlara da hitap etmeye başlamıştır. Kamu diplomasisi literatüründe vatandaş diplomasisi, sivil bireylerin diğer toplumun bireyleri arasında kültür elçisi olarak tanımlanmaktadır.⁵³ Bu kültür elçiliği esasında ülkeler arasında devletlerin hikâyesini anlatma, devletleri tanıtmaya ve imajlarını yansıtmaya aracı olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda vatandaş/yurttaş diplomasisi için, kültür diplomasisinin bir uzantısı demek çok da yanlış olmayacaktır. Vatandaş/yurttaş diplomasisi bir bakıma kamu diplomasisinin dönüşümünü de yansıtmaktadır. Bunun sayesinde, kamu diplomasisinin yalnızca

⁵¹ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 205.

⁵² Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=YURTTA%C5%9E> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2019)

⁵³ Ekşi, *a.g.e.*, s.206.

hükümetten halka iletişimi değil, halktan halka iletişimi de kolaylaşmaktadır. Özellikle de dış ilişkilerde bireylere oldukça geniş alan açan vatandaş/yurttaş diplomasisi, sivil kamu diplomasisi uygulayıcısıdır. Burada asıl amaç, bireylerin kendi ülkelerini yabancı ülkelerin halklarına tanıtmak ve halklar arasındaki iletişimin güçlenmesini sağlamaktır. Vatandaş/yurttaş diplomasisi bu anlamda sivil bireyleri diplomasi alanına getirmektedir. Böylece diplomasi devlet merkezli olmaktan çıkmaktadır. Yani yabancı ülkelerin vatandaşlarını etkileyip, hükümetin politikalarının halktan devlet adamlarına doğru değişmesini sağlamaktadır

Sonuç olarak, vatandaş/yurttaş diplomasisi, sivil bireylerin kültür elçiliği rolünü üstlenmektedir. Bu sayede ülke halkları diplomaside etkin bir rol oynayabilmekte ve hatta politikaların değişmesinde etkili bir aktör olabilmektedir. Bu bağlamda kültür elçiliği olarak da tanımlanan vatandaş/yurttaş diplomasisi, iletişimde en etkin diplomasi türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira vatandaş/yurttaş diplomasisinin temelinde de kişilerarası iletişim ağır basmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE KAMU DİPLOMASİSİ

Birinci bölümde, teorik çerçeveden örnekler ile kamu diplomasisi konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Uluslararası ilişkiler alanında, kamu diplomasisinin konu aldığı birçok alandan bahsedilmiştir. Gerek güç tanımı ve güç unsurları gerekse diplomasi araçlarının, kamu diplomasisinin içine dâhil olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Türkiye ve kamu diplomasisi başlığı ele alınırken öncelikli olarak diplomasinin geçmişten günümüze olan değişim ve dönüşümlerinden bahsetmek faydalı olacaktır.

Birçok Osmanlı hükümdarı, ülkenin dış politikalarını geliştirmek ve ilerletmek adına pek çok ıslahatlar gerçekleştirmiştir. Bu hükümdarlardan biri Sultan Abdülaziz'dir. Sultan Abdülaziz tahta çıktığında mali kriz ülkeyi etkisi altına almış, Batılı devletlerin kışkırtması sebebiyle ülkede isyanlar çıkmış ve siyasi denge sarsılmış bir durumdaydı. Sultan Abdülaziz, böyle bir ortamdan ülkeyi kurtarmak için birtakım girişimlerde bulunmuştur. İlk adım olarak halkın refah seviyesini yükseltmek amacıyla çıkarılan kanunları onaylamış ve mali giderler konusunda tasarrufa gidilmesi adına düzenlemeler getirmiştir. Bunların yanı sıra Osmanlı'nın yenilenme dönemi kapsamında ordu ve donanmaya önem vermiş, müttefik devletler ile olan anlaşmalara sadık kalınması konusunda da hassasiyet göstermiştir.⁵⁴ Müttefik devletlerle olan anlaşmalara bağlı kalınması hem bu devletlerin güvenini arttırıcı bir tutum olmuş hem de olabilecek bir ekonomik kriz anında bu devletlerden yardım alınabileceği garantiye alınmış oldu. Bunun yanı sıra Abdülaziz'in tasarruf politikalarının ilk önce kendi hane halkında uygulamaya başlaması, bürokrasiye örnek oluşturabilecek bir davranış olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bu davranış, hem kendi halkının devlete olan bağlılığının artmasını sağlamış hem de diğer ülkeler tarafından da takdir ve övgü ile karşılanmıştır. Öte yandan Sultan Abdülaziz, başta kendi halkı olmak üzere, diğer ülkelerin halklarına önem veren bir hükümdar olmuştur. Zira yaptığı geziler öncelikli olarak ülke içinde ziyaretlerden oluşmaktadır. Halk ile doğrudan temasa geçip onların sorunlarını anlayabilmek için padişahlığı boyunca her sınıftan insanla bir araya geldiği bilinmektedir. Özellikle belirtilmesi gerekir ki o dönemde, padişahların ülke içinde yaptığı geziler halkla devletin bağlarını sağlamlaştırma ve halkın sorunlarını anlama açısından oldukça önemli bir yere sahipti.⁵⁵

⁵⁴ Uğur Ünal, Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ankara, 2006, s. 25.

⁵⁵ Hüseyin Dikme, Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Dönem Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:21, Bahar, 2012

Tarihte yurtdışına çıktığı bilinen ilk Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz'dir. Osmanlı döneminde kendi ülke toprağına (Osmanlı toprağına) Darü'l İslam, Avrupa topraklarına ise Darü'l Harp ismi verilmekteydi. Osmanlı hükümdarı, Avrupa topraklarına yalnızca gaza için gidebilir, onun dışında yabancı topraklara ayak basılması kabul edilemezdi. Bu durum sorun Osmanlı'nın Avrupa devletleri ile ilişkilerinin ilerlemesinde bir sorun olmaya başlayınca, Osmanlı'nın ileri gelen kişileri bu soruna bir çözüm bulmuştur: Sultan'ın ayakkabılarının altına özel bir bölme yaptırılmış ve bu bölme toprakla doldurulmuştur. Bu sayede Sultan Abdülaziz, Avrupa topraklarına gittiği zaman yabancı topraklara ayak basmamış sayılmaktadır.⁵⁶ Yurtdışı seyahatlerinin en temel amacı o ülkelerin modern yapısını incelemek ve bunu ülkede uygulayabilmek demek mümkündür. Zira Avrupa'nın modern yapı, gelişmiş askeri gücü ve teknolojik gelişmeleri onu epey etkilemiştir. Her ne kadar bunları ülkeye uygulamak istese de bunun tamamını başaramamıştır. Çünkü ülkenin mali durumu, bu yeniliklerin uygulanması için yeterli değildi. Buna rağmen dış borçlanma yoluna başvurularak kamu borçları karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum, ülke ekonomisinin kötüye gitmesine ivme kazandırmış ve iyileştirme çabalarına rağmen ülke ekonomisi toparlanamamıştır. Ülke ekonomisinin iyileşmemesi, ülkedeki iç karışıklık, Sırbistan Olayları ve Bulgar isyanları ülkeyi oldukça sıkıntıya sokarak toprak kaybına neden olmuştur. Bu karışıklık ve krizler sonucunda, Sultan Abdülaziz tahttan indirilmiştir.⁵⁷ Sultan Abdülaziz, diplomasi alanında yapılan yenilik ve gelişmelerin örneğinden yalnızca bir tanesidir. Burada önemli olan kişiler ya da kurumlar değil, bunların neler yaptığıdır. Tarih Abdülaziz'i, sadece güçlü bir imparatorluk olan Osmanlı'nın bir padişahı olduğu için değil yaptığı ıslahatların toplumda bıraktığı etki ve kalıcılığı ile yazmıştır. Tıpkı Abdülaziz gibi tarihe adını yazdırmayı başarmış daha nice padişahlar, sadrazamlar, bürokratlar, devlet adamları ya da halktan isimler vardır. Ortak noktaları topluma ve ülkeye faydalı olabildikleri durumlarıdır.

İmparatorluktan ulus-devlet anlayışına geçen sürede dış politika sürekli değişmektedir. Örneğin, Osmanlı devrinin kapanması Türkiye Cumhuriyeti'nin açılmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak her iki devletin benzer ve farklılıkları bulunmaktadır. Bu benzer ve farklılıklar söz konusu iki devletin dış politikalarında da kendini göstermiştir. Her iki devlet de varlıklarını iki temel ilke üzerine dayandırmıştır. Baskın Oran bu iki temel ilkeyi şu şekilde açıklamıştır: "*güç dengesini büyük dikkatle*

⁵⁶ Ömer Buğra Bilgi, Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati, *TR Dergisi*, <http://trdergisi.com/sultan-abdulazizin-avrupa-seyahati/>, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2019)

⁵⁷ Serap Çalışkan, Sultan Abdülaziz (1861-1876) Dönemi Osmanlı-Türkistan Diplomatik İlişkileri, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2018, s. 60. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*)

izleyip ondan yararlanarak yaşamak; işgal tehdidi yoksa başka devletlerarasındaki savaflara girmemek."⁵⁸ Osmanlı Devleti'nin sürekli olarak toprak genişletmek amacıyla savafla girdiği aşikârdır. Yani esasında Osmanlı'nın temel düzeni, daimi olarak toprak fethetme politikasına dayanmaktadır denilebilir. Öte yandan Osmanlı'nın herhangi bir toprak genişletme amacı olmadan I. Dünya Savaşı'na girmesi, İmparatorluk'taki tek örnek karar olmanın dışında, aynı zamanda imparatorluğu bitiren de bir karar olmuştur. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı arasında farklılıklar da bulunmaktadır. En büyük farklılık iki devletin temel aldığı ilkelerdir. Osmanlı'nın temel ilkesi "değişmemek" iken, Türkiye Cumhuriyeti "değiştirmek" ilkesini benimsemiş ve bu ilke üzerine kurulmuştur. Yani Osmanlı, sahip olduğu çok uluslu yapısı ile geniş sınırlarını aynen korumak istemiş, Türkiye Cumhuriyeti ise, güçlenebilmek ve hayatta kalabilmek adına nüfusu olabildiğince homojenleştirmek istemiştir. Özellikle de Osmanlı'dan kalan yapıyı terk edip yeni bir yapı kurarak Osmanlı etkisini bitirmeyi amaçlamıştır. Bu benzer ve farklılıkların oluşumu iki ülkenin dış politikasını belirleyen en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bir sonraki bölümde önemli olarak görülen dönemlerin dış politikaları açıklanırken, dış politikayı değiştiren unsurlara da yer verilecektir.

2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Türk Dış Politikası

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı ardılı modern bir ulus devlet olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Lozan ile birlikte uluslararası arenada da resmen kendini tanıtan Türkiye Cumhuriyeti, ağır ve yorucu geçen bir mücadelenin ardından içte ve dışta birçok zorluklar yaşamış ancak bu zorlukları çözebilmek adına yeni stratejiler geliştirmeye çalışmıştır.

1923'ten İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede, Türkiye'nin dış politikasını etkileyen birçok önemli etken bulunmaktadır. Bu etkenlerden belki de en önemlisi Türkiye'nin mevcut statüsüdür. Zira Türkiye, Avrupa'nın önde gelen ülkeleriyle doğrudan ya da dolaylı yoldan sınır komşusu konumundadır. İmren Aydın, bu sınır komşuluğuna ilişkin şöyle bir tanımlama yapmıştır: "*Öyle ki Türkiye kuzeydoğuda Sovyetler Birliği, Irak'taki manda yönetimi ve Kıbrıs münasebetiyle güneyde İngiltere, Suriye'de mandater devlet Fransa ve On iki Ada nedeniyle İtalya ile sınır komşusudur.*"⁵⁹ Öte yandan Yunanistan ve Bulgaristan ile de ortak bir sınıra sahip olması, Türkiye'nin konumunun ne kadar önemli olduğunu bir kez daha

⁵⁸ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 1919-1980, *İletişim Yayıncılık*, s. 19.

⁵⁹ İmren Aydın, Hikmet Zeki Kapıcı, İkinci Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Türkiye'nin Aldığı İç Politika Tedbirleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, s. 111.

vurgulamaktadır. Dört tarafı güçlü devletlerle çevrili olan Türkiye'nin elbette sahip olduğu konumun dezavantajları da olabilmektedir. Bu durum Türkiye'nin daha gelişmiş ve daha stratejik bir dış politika izlemesi gerektiği ihtiyacını ortaya koymaktadır. 1920'den 1930'a kadar Türkiye, iç ve dış politikasındaki sorunlara çözüm getirmeye çalışmış ve birçoğunun da çözülmesine yönelik hamleler yapmıştır. Örneğin o dönemde Lozan'dan kalan sorunların çözülmesi, Türkiye için oldukça uğraştırıcı ve zor olmuştur. Özellikle Yunanistan ile olan nüfus mübadelesi sorunu, kapitülasyonlar meselesi, dış borçlar sorunu, Fransa ile Suriye sınırı (Hatay sorunu) meselesi ve İngiltere ile Musul sorunu Lozan'dan kalan en uğraştırıcı sorunlardandı. Musul sorunu hariç diğer tüm sorunlar Türkiye'nin lehine dönecek şekilde sonuçlanmıştır. Ancak Musul sorunu, Milletler Cemiyeti'ne taşınmış ve Türkiye'nin pek de lehine olmayacak şekilde neticelenmiştir.⁶⁰ Bu gelişmeler yaşanırken Avrupa, II. Dünya Savaşı'na giderek yaklaşmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye için bir endişe yaratmıştır. Çünkü Türkiye'nin güvenlik için kaygı duyduğu en önemli bölgeler, Balkanlar ve Akdeniz'dir. İtalya'nın yayılmacı dış politikası, bu bölgeler için tehdit oluşturabilmekteydi. Lozan Anlaşması sayesinde Türkiye, Boğazları ve Trakya sınırını askerden temizlemeye başlamıştır. Böyle Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelebilecek herhangi bir saldırı durumunda batı sınırı korunmaya çalışılacaktır. Şayet Bulgaristan ve Yunanistan, İtalya'dan destek alırsa bu sınırın korunması oldukça güç bir durum haline gelmeyi de mümkün kılabilecektir. Bu nedenler Türkiye, Balkanları kaybetmemek adına bir güvenlik arayışı içine girmiştir. Serdar Sakin'in de ifade ettiği gibi, *'İtalya'nın Avrupa'da yayılmacı politika izlemesi nedeniyle, Balkan topraklarının güvenliğini sağlama, Balkan devletleri arasındaki dostça ilişkileri kuvvetlendirme ve "Balkanlar Balkanlılarıdır" formülü ile 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Antantı imzalanmıştır.'*⁶¹ Bu anlaşmaya göre devletler, aralarındaki herhangi bir devlete saldırıda bulunulduğunda, mevcut sınırlarını saldırıyı yapan tarafa karşı korumayı onaylamaktadırlar. Ayrıca bu durumla ilgili bir karar alınacağı zaman, barışın korunabilmesi adına birbirlerine danışacaklarını da taahhüt etmiş bulunmaktadırlar. Dönemin şartları gereği bölgede henüz lider konumunda bulunmayan Türkiye, güvenliği yalnızca batıda değil doğuda da tesis etmeye başlamıştır. Böyle bir ortamda bölgesel güvenlik çalışmaları kapsamında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan'ın Orta Doğu'da dış güçlerden bağımsız bir pakt imzalamıştır: Sadabat Paktı. Pakt, bölgesel işbirliği ve güvenliğin sağlanması

⁶⁰ Mehmet Gönübol, Ömer Kürkçüoğlu, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt I, Mart 1985, Sayı 2, s. 458.

⁶¹ Serdar Sakin, Mustafa Salep, Balkanlar'da Güvenlik Arzusu: Türkiye – Yunanistan – Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı, **Berikan Yayınevi**, Ankara, 2012, s.35.

amacı taşımış ve böylece önemli bir adım olarak tarihe geçmiştir.⁶² Paktın imzalanması Türkiye için hem bölgede hem de uluslararası arenada siyasi güç ve etkinliğinin artması niteliği taşımaktadır. Çünkü bu pakt sayesinde Türkiye, bölgesel ve uluslararası arenada yeni bir imaj kazanmış ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde, devletlerle yapılan görüşmelerde büyük bir avantaj sağlamıştır.

Diğer taraftan, İtalya'nın 1935 yılında Etiyopya'ya (Habeşistan) saldırması, başta Milletler Cemiyeti olmak üzere uluslararası arenada çok fazla tepkiye neden olmamış gibi görünmekteydi. Zira bu saldırı, herhangi bir devletten gelecek caydırıcı bir yaklaşımla karşılaşmamıştı.⁶³ Böylesine caydırıcı bir yaklaşımın sergilenmemesi İtalya'yı cesaretlendirerek, yayılcı politikasını sürdürmesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla yayılma sürecinin hızlanması Türkiye için büyük bir endişeye neden olmuştur. İtalya'nın, Habeşistan'a yapmış olduğu saldırı Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki güç dengelerinin değişmesine ne yol açmıştır. Zira bilindiği üzere Habeşistan, denizaşırı bir ülkedir. Habeşistan'ın bu konumu, İtalya'ya Akdeniz'de önemli bir statüye sahip olma olanağı vermiştir. Oysaki 19. yüzyıl boyunca Akdeniz'de hâkimiyet sağlayan tek güçlü aktörün İngiltere olarak bilindiği bir gerçektir. Bu durumda İtalya'nın yapmış olduğu işgalde İngiltere'ye meydan okuduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Bu durumun bir sonucu olarak İngiltere, Türkiye'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmaya Türkiye ılımlı davranmak durumundadır. Zira Türkiye'nin denizlerdeki donanma gücü yeni bir devlet olmasından kaynaklı çok da kuvvetli sayılmıyordu. Bu yüzden İngiltere, olası müttefikler arasında belki de en uygun olanıydı.⁶⁴ Öte yandan İtalya dışında bir ülke daha yayılcı bir politika izlemeye başlamıştır: Almanya. Almanya'nın da İtalya gibi saldırgan ve yayılcı bir tutumu ön plana çıkmaya başlamaktaydı. Zira Almanya Versay Barış Antlaşmasına göre askeri gücü olmayan Ren bölgesini, 1936'da işgal etme girişiminde bulunmuştur.⁶⁵ Her ne kadar bu durumdan çok fazla etkilenmemiş olsa da Türkiye'nin, Almanya ve İtalya'nın dış politika amaçlarından tedirgin olmadığı yorumunu yapmak da pek doğru sayılmayacaktır. Hatta Türkiye, 1936'da Lozan ile kurulan Boğazlara ait egemenlik hükümlerinin değiştirilmesini talep etmiş, böylece Almanya ve İtalya'nın dış politika adımlarından ne kadar kaygı duyduğunu göstermiştir. Bu talebin hemen ardından Montrö Boğazlar sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme sayesinde Boğazlar bölgesi, Türk ordusu tarafından askerileştirilmeye başlanmıştır. Yani Türkiye,

⁶² İmren Aydın, Hikmet Zeki Kapıcı, İkinci Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Türkiye'nin Aldığı İç Politika Tedbirleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, s. 112.

⁶³ Aydın, Kapıcı, *a.g.m.*, s. 113.

⁶⁴ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, *Alkım Yayınları*, İstanbul, 2004, s. 47

⁶⁵ Sina Akşin, Kısa 20. Yüzyıl Tarihi, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, 2017, s. 233

Boğazlar üzerinde egemenlik haklarını elde etmiş ve silahsızlandırılan bölgelere asker yerleştirme hakkına sahip olmuştur. İngiltere ise Boğazların yeni statüsünü kabul etmiş, böylece Ankara ve Londra'nın uluslararası arenadaki politikaları değişime uğramıştır. Dolayısıyla statükonun korunması konusunda da Türkiye ile İngiltere, çıkarları doğrultusunda işbirliği sağlamışlardır. Bu kapsamda İngiltere'nin de davetiyle Türkiye ve diğer Akdeniz ülkeleri 1937'de Nyon'da Akdeniz bölgesinin korunması ve savunması için bir araya gelmişlerdir. Savunma toplanmasında, diğer ülkelerin askeri güçlerine saldırgan tutum sergileyen İtalyan denizaltılarına karşı, Ege ve Akdeniz'de ortak çalışmışlardır.⁶⁶ Bu iş bölümüne göre Türkiye, Yunanistan ile beraber Ege kıyılarının güvenliğini sağlayacaktı. Diğer yandan İngiltere ve Fransa'nın Akdeniz ticaret yollarını kontrol ettiği bilinmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Akdeniz ticaret yollarının kontrolüne destek vermiş bulunmaktadır.

Dönemin diğer bir gelişmesini Akçora şu şekilde değerlendirmiştir: *“23 Haziran 1939'da Fransa ile Türkiye arasında Hatay topraklarının Türkiye'ye iadesine ilişkin Hatay Antlaşması imzalanmış ve Türkiye-Suriye sınırı ile ilgili Fransa'yla yaşanan sorun kesin çözüme kavuşmuştur.”*⁶⁷ Bunun yanı sıra Türkiye ile Fransa arasında da bir bildirge imzalanmıştır. İmzalanan bildirge Türkiye ile Fransa'nın birbirine daha fazla yakınlaştığının da bir göstergesi olarak görülmektedir. Sovyetler Birliği ise, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmasını hoş karşılamaktaydı. Esasında Türkiye'nin Batılı devletlere bu kadar yakınlaşması, Sovyet Rusya'nın da bu devletlere katılacağı düşüncesinden gelmekteydi. Ancak Sovyet-Alman anlaşması üzerine Batı ile iş birliği yapan Türkiye, Sovyet Rusya ile arasının açılmasını istemediği için zor durumda kalmıştır. Bu ikilem nedeniyle de Türkiye, Batılı devletlerden ayrılma kararı almıştır. Böylesine kritik bir kararın alındığı esnada Türkiye'nin dış politikasında değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Bu esnada 1 Eylül 1939'da Alman orduları herhangi bir savaş ilanı yapmadan Polonya'ya saldırmaya başlamıştır. Aynı gün içinde İngiltere ve Fransa, Polonya'dan askeri kuvvetlerini çekmek için Almanya'ya yalnızca 48 saatlik geçerli olacak bir ultimatoma vermiştir. Ancak süre sona erdiğinde 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa ultimatoma cevap alamamış ve bu durumda Almanya'ya savaş ilan etmişlerdir.⁶⁸ Böylece İkinci Dünya Savaşı resmen başlamış olmuştur.

⁶⁶ Aydın, Kapıcı, *a.g.m.*, s.114.

⁶⁷ Ergünöz Akçora, “Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XI, Temmuz 1995, Sayı 32, s. 401

⁶⁸ İmren Aydın, Hikmet Zeki Kapıcı, İkinci Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Türkiye'nin Aldığı İç Politika Tedbirleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, s. 115

Sonuçta, Türkiye'nin büyük devletler ile anlaşma sağlamış olması, onu savaştan uzak tutmuştur demek mümkündür. Unutulmamalıdır ki Türkiye bu savaşta tarafsız değil, savaş dışı kalmıştır. Savaşa doğru atılan her adımda iç politika olaylarının dengeli bir şekilde kullanılması, Türk dış politikasını da etkilemiştir. Ancak Türkiye'nin savaş boyunca izlediği 'tartışmalı tarafsızlık politikası', savaşta galip gelen devletler tarafından eleştirilmesinin önünü açmıştır. Dolayısıyla bu durum başta İnönü olmak üzere iktidar çevrelerinde, savaşın bitmesiyle Sovyet yayılmacılığı tehdidinin Türkiye'yi yalnız bırakabileceği endişesini yaratmıştır.⁶⁹ Bu endişeler ise Türkiye'nin Soğuk Savaş Döneminde yaşayacağı sıkıntıların habercisi olmuştur.

2.1.1. Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikası

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, devletlerin statükolarını belirleyen aktör olmuştur. Uzunca süren savaş sonrasında batıda savaş karşıtı bir kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Çünkü savaş bittikten sonra halk artık yorulmuş ve maddi manevi problemler yaşamaya başlamıştır.

Milli Mücadele ile I. Dünya Savaşı, birbiri ile bütünleşmiş iki olaydır. Aynı savaş içerisinde yaşanan iki ayrı evredir. Fahri Yetim'e göre Milli Mücadele, "*Emperyalizme karşı direnen, ilk aşamada yenik düşen ama yılmadan kavgasını sürdüren bir ulusun, Cumhuriyet Türkiye'si ile sonuçlanan bir başkaldırısıdır.*"⁷⁰ I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ortaya çıkan ulus-devlet anlayışı oldukça yükselişe geçen bir döneme girmiştir. Bu döneme Türkiye açısından bir bütün olarak bakmak, oldukça faydalı olacaktır. Kemal H. Karpat'ın da ifade ettiği gibi, I. Dünya Savaşı, yapısı ve neticesi itibarıyla tarihsel olarak ömrünü tamamlamış büyük bir imparatorluktan; daha bağımsız ve daha modern bir ulus devlete geçişi sağlaması sebebiyle, bir nevi şekil değiştirmiş bir zafer olarak da görülebilmektedir.⁷¹ Büyük iniş ve çıkışlar ile geçen bu dönemde artık Osmanlı Devleti, tarihin tozlu raflarında yerini almış, yerine bambaşka bir devlet kurulmuştur: Türkiye Cumhuriyeti. Böylesi bir devletin kurulmasında elbette ki kazanılan zaferlerin payı çok büyüktür. Ancak özellikle de Milli Mücadele döneminde, savaş yöntemine paralel olarak yürütülen diplomatik faaliyetler, Türk dış politikasının yeniden şekillenmesine büyük katkı sağlamıştır. Yetim'e göre, "*Genel olarak dış politika literatüründe Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi dolayısıyla Türk dış politikası statükoculuk şeklinde nitelenirken, Birinci Dünya Savaşı'nın*

⁶⁹ Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası, *Bilgi*, 2015, Sayı: 72, s. 198.

⁷⁰ Fahri Yetim, Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikasında İlkesel Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri, s. 73., <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/03-fahri-yetim-1.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020)

⁷¹ Kemal H. Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset, İstanbul 2010, s.163.

sonunda, Milli Mücadele döneminde bunun böyle olmadığı görülür.”⁷² Çünkü Mondros Ateşkes Anlaşması sonrasında ortaya çıkan durum sebebiyle, Türk topraklarının kaybedilmesi söz konusu olan bir işgal ortamı ortaya çıkmıştır. Öte yandan da bu işgal durumunun yarattığı bağımsızlık mücadelesini tetikleyen bir süreç vukuu bulmuştur. Dolayısıyla bu süreçte Türk dış politikasının revizyonist bir kimliğe bürünmesi de olası bir hale gelmiştir. Ancak Milli Mücadele kapsamında bakıldığında, Türk dış politikasının statükocu bir temele dayandığını söylemek pek de yanlış sayılmayacaktır.

Osmanlı Devleti'nin özellikle son yüzyıllarında dış politikasını etkileyen uluslararası sistem, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki süreçte dünya politikasını etkilemiştir. Bundan dolayı Türkiye'nin dış politikasını oluşturan aktörler, olası tehditler karşısında uluslararası güç dengesinin kuralları doğrultusunda koalisyonlara katılmayı amaçlamışlardır. Zira bu açıdan bakıldığı zaman ulusal güvenlik ve özellikle de dış tehdit algısı, Türkiye'nin kuruluş dönemi dış politikasının en temel dinamiklerini oluşturmaktadır.⁷³

Milli Mücadele dönemi Türk dış politikasının en önemli özelliğinden biri diplomasi ile savaşın aynı anda yürütülmesidir. Bu politika izlenirken bir yandan Türk ordularının savaş gücü artırılmış diğer yandan düşman gücü de azaltılmış oluyordu. Hatta Milli Mücadele dönemi dış politikasının temel dayanağı belki de, bu politikanın “güç dengesi” anlayışına göre yürütülmesidir. Güç dengesi politikası, milli egemenliğin ve ülkenin toprak bütünlüğünün korunması için devletlerin izledikleri bir dış politika yöntemidir.⁷⁴ Bu politikanın en temel unsuru ise, şartlar gerektirdiği takdirde ortak menfaatlere sahip olan devletlerle, birlikte hareket ederek kendi gücünü arttırmaktır. Çünkü bu sayede sorunların çözümü daha kolay olmaktadır. Günay Çağlar'a göre, “Bu dönemde izlenen güç politikasının en önemli sonuçlarından biri, 1936 tarihli Montreu Boğazlar Sözleşmesi'ydı.”⁷⁵ İzlenen güç politikası sayesinde Hatay'da Türk topraklarına katılmıştır. Atatürk, Türk dış politikasını sağlam temeller üzerine kurduğunu düşünmüş ve bunun sürekliliğini istemiştir. Hatta İkinci Dünya Savaşı'nın çıkacağına yakın günlerde, ülkeyi bu kötü durumdan kurtarmak istediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

⁷² Fahri Yetim, Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikasında İlkesel Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri, s. 75., <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/03-fahri-yetim-1.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020)

⁷³ Halûk Ülman, Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler, **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.XXIII, No: 3 (Eylül 1968), s. 244.

⁷⁴ Günay Çağlar, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, Erzurum, 2000, s. 319.

⁷⁵ Çağlar, **a.g.e.**, s. 319.

“Çok zaman geçmeden Avrupa’da bir fırtına kopacak, bu müthiş kasırga, dünyanın her tarafına yayılacak ve insanlık umumi bir harp felaketinin bütün kötülükleri ile bir kere daha karşılaşacak! Bu kanlı, tehlikeli durumda tarafsız kalmak, harbe katılmamak ve devlet gemisini bu fırtına ortasında hiçbir mâniaya çarptırmadan yöneterek harp dışında ve barış içinde yaşamaya çabalamak, bizim için hayati önem taşımaktadır.”⁷⁶

Sonuç olarak, bir devletin bağımsızlığı ve milli egemenliği, o devletin en temel unsurudur. Bunun sağlanması adına Türkiye Cumhuriyeti, güç dengesi politikasını izlemiştir. Birçok zaman bu politikayı izlemekte de başarılı olmuştur. Yalnızca Milli Mücadele dönemi dış politikasında değil Atatürk dönemi Türk dış politikasında da bu durum geçerliliğini devam ettirecektir. Zira devletlerin barış ve huzura erişebilmeleri, diğer devletlerle aralarındaki ilişkileri çözüme kavuşturabilecek yöntemler kullanarak gerçekleşebilmektedir.

2.1.2. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde en büyük rolü olan faktör dış politikadır. Dış politika, neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu olgunun temeli de milli menfaatlerden gelmektedir. Zira bir ülkenin dış politika amacı milli menfaatleri koruyabilmek ve uygulayabilmek olmalıdır. Bunu yapabilmek için de en büyük hedef, barışı tesis etmek ve yabancı devletlerle geliştirilen ilişkilerin sağlam temellere dayandırılması ile olabilecektir. Devletlerarasındaki ilişkiler ya iki ya da çok taraflı yürütülmektedir. Hemen hemen her ülkenin dış politikasını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler zamanla değişebilir ya da kalıcı olarak kalabilir. Ancak değişmeyen tek faktör, bir ülkenin dünya coğrafyasındaki konumudur. Bu faktörlerin dışında diplomasiyi geliştiren kişi ya da kurumların mevcut durumu ile sahip olduğu konumu da dış politikaya yönelik kararların alınmasında ve uygulanmasında oldukça önemlidir.⁷⁷

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, çok uluslu yapıya sahip bir İmparatorluktu. Ancak 19.yüzyıla gelindiğinde Osmanlı vukuu bulan savaşlarda eski gücünü gösterememiştir. Özellikle de Balkan uluslarının ayaklanarak isyan çıkarması ve Avrupalı devletler tarafından sık sık işgale uğraması Osmanlı’yı giderek zayıflatmıştır.

⁷⁶ *Ayin Tarihi*, Sayı: 19, 1935, aktaran Günay Çağlar, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 15, Erzurum, 2000, s. 321.

⁷⁷ Mustafa Yılmaz, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1919-1938), *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü* [https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354398&/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-\(1919-1938\)-/Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Y%C4%B1lmaz-](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354398&/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-(1919-1938)-/Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Y%C4%B1lmaz-) (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020)

Sonunda Osmanlı'nın yerine yeni bir kimlik oluşumuna ihtiyaç duyulmuştur. Bu yeni kimlik, yeni bir şuurun oluşmasını sağlamıştır: Türklük şuuru. Çağlar'a göre, '*Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından, Lozan Antlaşmasına kadar olan dönem, Türk milletinin Milli Egemenliğini kazanma mücadelesi devridir.*'⁷⁸ Ancak Türkiye'nin modern anlamda milli bir devlet olması ve özellikle de uluslararası arenada bunun meşruiyet kazanmasının miladı Lozan Konferansı olarak kabul edilmektedir. 1923-1930 yılları arasında Türk dış politikasını oldukça uğraştıran dış meseleler, Lozan Konferansı'nda kesin olarak çözüme kavuşturulamamıştır. Öte yandan bazı konular Konferans'ta çözüme ulaştırılmış ancak uygulama sürecine gelindiğinde birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar milli çıkarlara uygun bir biçimde çözülmeye çalışılmıştır. Bu sorunların en önemlileri; İngiltere için Musul sorunu, Fransa ile Kapitülasyonlar ve diğer sorunlar, Yunanistan ile de Ahali Sorunudur.⁷⁹ Bu sorunlara kısaca değinmek, konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır. Bilindiği gibi Musul, oldukça zengin petrol kaynaklarına sahiptir. Bu nedenle de Batılı devletler için dikkat çekici bir ülke konumunda olmaktadır. Bilhassa İngiltere, diğer batılı devletlere oranla Musul'u daha fazla istektedir. Bu yüzden de İngiltere, Musul'un kendisine verilmesi konusunda diğer Batılı ülkeleri ikna etmeyi başarmıştır. Ancak Lozan Konferansında Türk- Irak sınırının çizilmesi konusu gündeme gelmiştir. Buna göre, Musul ve Süleymaniye bölgeleri halkının büyük bir çoğunluğu Türklere aittir. Bu da söz konusu bölgenin Türkiye'ye ait olması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Türkiye her ne kadar bu tezi savunmuş olsa da mandater devlet olarak bilinen İngiltere, bu tezi onaylamamış ve karşı çıkmıştır. Bu sorunun çözümü ise Lozan Antlaşması'yla, Türkiye ve İngiltere arasında ikili görüşmelere bırakılmıştır. Ancak görüşmelerden kesin netice alınamamış ve taraflar fikirlerini değiştirmemiştir. Bu dönemde İngiltere, gerilim ortamı yaratacak birçok tez ortaya atmıştır. Bunlardan bir tanesi, Hakkâri'deki dinsel çoğunluğun Süryanilerden oluştuğunu öne sürmesidir. İngiltere'nin bu tezine göre Süryaniler Irak'a göç etmeli ve Hakkâri'de Irak topraklarına katılmalıydı. Bu durum İstanbul Konferansı'nda tartışılmış ancak bir sonuç alınamamıştır. Konuyla alakalı olarak Türkiye herhangi bir ılımlı yaklaşım sergilemeyince İngiltere, Türk-İrak sınırları bölgesindeki sınır olaylarını daha fazla kışkırtmaya başlamıştır.⁸⁰ Bu durum Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Lozan Antlaşması'nın ilgili maddesince de çözülememiş ve sorun Milletler Cemiyeti'ne taşınmıştır. Sorun, Milletler Cemiyeti'nde gündeme

⁷⁸ Günay Çağlar, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, Erzurum, 2000, s. 318.

⁷⁹ <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II7.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

⁸⁰ Sait Dinç, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, **Nobel Yayınları**, Adana, 2004, s. 213

alınmış ve görüşmelere başlanmıştır. Türkiye, sorunun çözümüyle alakalı olarak Musul ve çevresinde bir referandum talebinde bulunmuş ancak bu öneri İngiltere tarafından kabul edilmemiştir. Öte yandan Milletler Cemiyeti bir karara varmış, bu karar İngiltere'nin ortaya attığı tezini onaylar nitelikte olmuştur. Yani Milletler Cemiyeti'nden çıkan karara göre Musul, Irak'a dâhil edilecek, Hakkâri ise Türkiye sınırlarında kalacaktı. Bu karar Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından da kabul edilince Türkiye'nin İngiliz aleyhtarlığı daha da artmıştır. Ancak tüm bu tepkiler kayıtsız kalınca Türkiye, Ankara Antlaşması⁸¹ ile bu kararı onaylamıştır. Bu antlaşma, Irak'ın bugünkü sınırlarını belirleyen bir antlaşma olarak kayıtlara geçmiş aynı zamanda Musul sorunu da çözülmüş oldu. Antlaşma sonucunda, Musul'un petrol gelirlerinin % 10'unun, 25 yıl süreyle Türkiye'ye verileceği kararı kabul edilmiştir.⁸²

Konferansta çözülemeyen bir diğer sorun, Fransa ile yaşanan kapitülasyonlar ve diğer meselelerdir. Türkiye ile Fransa arasındaki en önemli sorun Osmanlı'dan kalan borçlar sorunudur. Zira bilindiği gibi Osmanlı'nın en fazla borç aldığı devlet Fransa'dır. Lozan Antlaşması'na göre Fransa'ya olan borçların ödenmesi konusunda müzakereler gerçekleştirilecekti. Ancak Fransa'nın kapitülasyon geleneğini sürdürme eğiliminde bulunması, Türkiye'ye oldukça sorun yaratmaktaydı. Haziran 1928 tarihinde bu sorun için bir ödeme planı oluşturuldu. Böylece Osmanlı Düyun-u Umumiye sistemi ortadan kaldırılmıştır. Ancak 1929 Ekonomik Buhran sebebiyle Türkiye, yeniden ödeme zorluğu çekmiş ve biraz esneklik talep etmiştir. 1933 yılının 22 Nisan'ında, Türkiye lehine düzenlemeler olacak şekilde Paris'te yeni bir borç sözleşmesi imzalanmış, bu sayede Türkiye'ye esneklik sağlanmıştır.⁸³ Bu dönemde aynı zamanda Türkiye, kapitülasyonları tamamen ortadan kaldırmak amacıyla birçok tedbir almıştır. Bu tedbirlerde en önemlisi, Türkiye'nin 1929'da çıkardığı bir kararla Fransız bir şirket aracılığıyla işletilen Adana-Mersin tren hattını satın almaya çalışmak istemesidir. Ancak bu duruma Fransa oldukça direnmiş ve Türkiye'nin tren hattını satın almasını engellemeye çalışmıştır. Tüm bu sorunlar neticesinde, Türk-Fransız ilişkileri olumsuz bir seyir almıştır.

Son olarak da konferansta çözülemeyen bir diğer konu, Yunanistan ile Ahali sorunudur. Buna göre Lozan Konferansı'nda Türkiye'de kalan Rum kesiminin, Yunanistan'da kalan Türkler ile değiştirilmesi sorunu ele alınmış ve bu konuda 30

⁸¹ Bkz. İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920 – 1945, Cilt I, Ankara, 1989; İsmail Soysal, Türkiye'nin Dış Münasebetleri ile İlgili Başlıca Siyasi Anlaşmaları, Ankara, 1965

⁸² Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914 – 1980), Ankara 1988, s. 322-323, **aktaran** Sait Dinç, Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu ilişkiler, s. 9.

http://turkoloji.cukurova.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf, (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

⁸³ Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, **Yurt Yayınları**, Ankara, 1982

Ocak 1923'te bir anlaşma yapılmıştır.⁸⁴ Bu sözleşmeye göre Yunanistan'daki Müslümanlar, Türkiye'deki Rumlarla yer değiştirecektir. Fakat 30 Ekim 1919 tarihinden önce İstanbul Belediye Sınırları içinde yerleşmiş olan (Etabli) Rumlarla, Batı Trakyalı Türkler bu değişimden muaf tutulacaktır. Yani onlar için herhangi bir değişim söz konusu olmayacaktır.⁸⁵ Sözleşmenin faal hale getirilmesi için her iki tarafın üyelerinin de dâhil olduğu ortak bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon 1923 yılında çalışmalara başlayarak bu problemi çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Ancak ortada olan sorun daha da büyümüştür. Çünkü Türkiye ile Yunanistan'ın yerleşmiş nüfus anlayışı birbirinden çok farklıydı. Bu farklılık iki ülkenin görüş ayrılığına düşmesine sebep olmuştur. Esasında Yunanistan, Türkiye'deki Rumların buldukları yerde yani Türkiye'de kalmasını istemekteydi. Bu yüzden iki ülke arasındaki bu sorun çözülemeyince konunun Milletler Cemiyeti'ne taşınmasına karar verilmiştir. Ancak sorun burada da çözülememiş ve Türk-Yunan ilişkileri oldukça gergin bir hale gelmiştir. Taraflar arasındaki gerginliğin dozu artınca, Türkiye ile Yunanistan arasında geçici süreliğine bir antlaşma imzalanmış ve bu sayede gerginlik azaltılmaya çalışılmıştır. Buna rağmen taraflar arasındaki gerginlik bir türlü dinmemiştir. Bu durumda Yunanistan Başkanı Venizelos, ortadaki sorunun Yunanistan'a vereceği zarardan oldukça endişelenmekteydi. Böylece Venizelos, bir yumuşatma girişiminde bulunarak bu gerginliğin karşılıklı konuşma ile çözülmesi teklifini sunmuştur. Türkiye bu teklife olumlu bakmış ve böylece taraflar arasında 10 Haziran 1930 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır.⁸⁶ Ankara Antlaşması ile hem İstanbul Rumları hem de Batı Trakyalı Türkler, "yerleşmiş ahali" kapsamına dâhil olmuştur. Sonuç olarak bu problemler, dış politikada da etkili olmuştur.

Bu dönemde, dış politika bağımsızlık ilkesini temel almış, bu temelde kurulmuş ve bu ilkedden taviz verilmemeye büyük önem verilmiştir. Bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşı kazananlar ve kaybedenler arasında bir kutuplaşma yaşanmıştır. Bu kutuplaşma uluslararası politikayı büyük ölçüde etkilemiştir. Savaşın galip çıkan devletler, savaş sonrası oluşturulan uluslararası politikaların devamının sağlanmasını istemişlerdir. Ancak bu düşüncenin tam tersine sahip olan mağlup

⁸⁴ **Sosyal Bilgiler ve Tarih Sitesi**, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1932), <http://sosyalbilge.com/index.php/cumhuriyet-tarihi/198-ataturk-donemi-turk-dis-politikasi> , (Erişim Tarihi: Ocak 2020)

⁸⁵ Sait Dinç, Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler, http://turkoloji.cukurova.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf , (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

⁸⁶ Sait Dinç, Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler, http://turkoloji.cukurova.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf , (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

devletler, savaş sonrasında imzalanan anlaşmanın ağır şartlarını kaldıramadıklarını düşündükleri için, mevcut düzende revizyonist bir değişiklik olmasını istemişlerdir. Yani sistemin yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Böylesine bir kutuplaşmanın ortasında kalan Türkiye, savaştan yenik çıkan taraflar arasında olmasına rağmen revizyonist bir tavır sergilememiştir. Esasında Türkiye'nin bu tavrı sergilemesinin altında yatan en büyük neden hiç şüphesiz milli kurtuluş mücadelesinin zaferinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Lozan Antlaşması ile Sevr hükümlerinin geçersiz sayılması da bu nedenler arasındadır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, aynı zamanda sosyal, ekonomik, diğer alanlarda da köklü değişimler gerçekleştirmiştir. Bu değişiklikler, Atatürk'ün uygulamaya koyduğu inkılaplarla Türkiye'yi daima modern ve ileri seviyeye ulaştırmayı hedeflemiştir. Özellikle Batı'ya yönelmeye doğru atılan dış politika adımları, Türkiye'yi Batı medeniyeti seviyesine ulaştırmayı ideal olarak benimsenmesine önyak olmuştur. Atılan bu adımlar doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış ve bunun yerine daha milli bir devlet kurulmuştur. Böylece 28 Ocak 1920 tarihli Misak-ı Milli'de belirtildiği gibi Osmanlı toprakları artık bir İmparatorluk olmaktan çıkmıştır.⁸⁷ İmparatorluğun yerini, milli şuuru yüksek bir yönetim şekli olan yeni bir devlet almıştır.

Sonuç olarak, Atatürk dönemi Türk dış politikasında yaşanan gelişmeler, kurulan paktlar veya imzalanan antlaşmalar, Türkiye için oldukça önemli olmuştur. Bu gelişmeler Türkiye ile diğer devletlerarasındaki barışı tesis etmek amacıyla oluşturulmaya çalışılmış bir köprü görevi niteliği taşımaktadır. Zira Atatürk'ün vefatından sonraki süreçte Türk dış politikası İsmet İnönü liderliğinde devam edecektir.

2.1.3. İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası

Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra Türk dış politikası İsmet İnönü öncülüğünde ilerlemeye devam etmiştir. Bu dönem Türk dış politikası kendine has bir dönemdir. Zira İnönü, Kurtuluş Savaşı zamanı da dâhil olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun her aşamasına dâhil olmuş bir devlet adamıdır.⁸⁸ İnönü dönemini, özellikle de Lozan sonrası mevcut statükonun korunması ve İkinci Dünya Savaşı'nda izlenen politikalar kapsamında incelemek daha doğru olacaktır. Zira İnönü, tek

⁸⁷ Mustafa Yılmaz, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1919-1938), *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*

[https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354398&/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-\(1919-1938\)-/Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Y%C4%B1lmaz-](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354398&/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-(1919-1938)-/Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Y%C4%B1lmaz-) (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

⁸⁸ Haydar Çakmak, Mustafa Kemal'den Günümüze – Cumhurbaşkanı ve Dış Politika, *Kripto Yayıncılık*, Ankara, s. 29.

adamlık rolünü üstlendiği bir dış politika ile döneme damgasını vurmuştur. Ahmet İlyas ve Orhan Turan'ın görüşlerine göre:

*“İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olduktan sonra belki de yapmış olduğu en önemli olay Atatürk döneminde kendisini siyasal alandan silmeye çalışan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı baypas etmesiydi.”*⁸⁹

Ankara'nın tek ve daimi egemeni olmak amacıyla atılan bu adım İsmet İnönü için iç ve dış politikada başat aktör olma anlamı taşımaktaydı. İnönü, Ankara'daki mevcut durumlara vakıf olduktan sonra, savaş varsayımlarıyla ilgili bazı tedbirlerin alınmasını öngörmüştür. Çünkü ortada hali hazırda bir savaşa girme, savaşı kaybetme ve savaşta çok fazla kayıp verme konusunda çok kötü bir psikoloji bulunmaktaydı. İnönü, tüm bu olumsuz psikolojiyi ortadan kaldırmak ve biraz rahatlatmak için önlemler alınmasını amaçlıyordu. Örneğin; bu dönemde ortaya çıkacak olası bir savaş durumunda taraflar, Türkiye'yi yanlarına çekmek isteyeceklerdir. Nitekim mihver ve müttefik devletlerin, Türkiye'yi yanlarına çekmek amacıyla uzlaşılarda bulunmaları, dönemin özelliklerinden biridir. Tabi ki bu uzlaşmacı yaklaşım Türkiye sempatizanlığından kaynaklanan bir girişim değildi. Türkiye'nin stratejik konumu, diğer ülkeler için oldukça önemli ve ilgi çekiciydi. Bu sebepten dolayıdır ki mihver ve müttefik devletler Türkiye'ye karşı yardımsever görünmeye çalışmışlardır. Zira bu devletler, savaşın artık kaçınılmaz olduğunu anladıkları an Türkiye'nin savaş anında oynayacağı rolü de hesaplamışlardır. Bu hesaplama doğrultusunda olası bir savaş için hazırlık sürecinde gayet tecrübeli devlet adamlarını Ankara'ya vekil olarak tayin etmişlerdir. Bu doğrultuda devletler ya Türkiye'nin savaş zamanında göstereceği tutumdan çekiniyorlardı ya da Türkiye gibi konumu oldukça önemli ve stratejik açıdan çok avantajlı olan bir ülkeyi kendilerine ittifak yapmak istiyorlardı. Ancak ortada bir gerçek vardı: İnönü, orduya iyi bir kumandan olmuş ancak Türkiye'nin olası bir savaşta stratejik konumunun yeterli olmayacağını da bilmekteydi. Dolayısıyla Türkiye için en doğru kararın, savaştan olabildiğinde uzakta olabileceği kanısındaydı. Savaş dönemi boyunca İsmet İnönü, bilhassa Mihver birliklerinin hızla ilerlediği esnada dahi, Almanlar ve İtalyanlar dâhil olmak üzere, Türkiye'nin sınırlarının korunmasını sağlayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin sınırlarının ihlali gibi her türlü istila girişimine, mutlak suretle karşı koyacağını da belirtmiştir.⁹⁰

⁸⁹ Ahmet İlyas, Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Dergisi*, 2012, s. 320.

⁹⁰ Edward Weisband, İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası, Çeviren: M. Ali Kayabal, *Milliyet Yayınları*, İstanbul, 1974, s. 11. aktaran Ahmet İlyas, Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Dergisi*, 2012, s. 321

Bilindiği gibi Polonya'nın işgalinin hemen ardından İngiltere'nin de Almanya'ya savaş ilan etmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını fitilleyen bir olay olmuştur. Savaş, dünyadaki dengelerin değişmesine sebep olduğu gibi bir kutuplaşmayı bir kamplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Ancak bu kamplaşmada en çok hasar alan ülkelerin başını Türkiye çekmiştir. Zira diğer devletler, Türkiye'nin savaş dışı kalarak hem toprak bütünlüğünü korumayı hem de savaşın ağırlığından kurtulmayı istediğini bilmekteydi. Öte yandan Polonya'nın işgali sonrası, İtalya'nın Arnavutluk'a karşı saldırı düzenleyerek Arnavutluk'u işgal etmesi, Türkiye için müttefik devletler antlaşma yapmayı zaruri hale getirmiştir. Zira İtalya mihver devletler içerisinde yer almaktaydı ve bu durum Türkiye için sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu şartlar altında 1939 yılının Mayıs ayında İngiltere ile Türkiye arasında bir deklarasyon imzalanmıştır. Bu deklarasyona 19 Ekim 1939'da Fransa'da katılım sağlamış ve bu deklarasyon ittifak paktı haline gelmiştir.⁹¹ Oluşturulan bu üçlü ittifak sayesinde Türkiye'nin Almanya'ya karşı toprak kaybının olamayacağı düşüncesi oldukça kuvvetlenmiştir. Zira Almanya'nın, bu üç devlete karşı yalnız başına savaşamayacağı da aşikârdır. Öte yandan toprak kaybının olmayacağı gibi İngiltere ve Fransa tarafından Türkiye'ye de yardımların olması savaşta Türkiye için avantaj haline gelebilmektedir. Çünkü İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye maddi ve manevi yardımda bulunmayı teklif etmiştir.⁹² Ancak bu pakt neticesinde Türkiye bir yandan müttefik kazanırken diğer yandan da başka bir müttefikini kaybetmiş oldu. Çünkü bu pakt, Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkinin güvensizlik çizgisine geçmesine sebebiyet vermiştir.

Diğer yandan savaş giderek farklı coğrafyalara nüfuz etmeye başlamıştır. Almanya, Polonya'yı işgal ettikten sonra hızını kesmemiş ve yönünü Fransa'ya doğru çevirmiştir. Öte yandan da İtalya da boş durmamış ve Yunanistan'a karşı saldırıda bulunmuştur. Böylece savaş artık fiilen Akdeniz bölgesine ve Balkan coğrafyasına yayılmıştır.⁹³ Bu durumda Türkiye'nin üçlü ittifak antlaşması gereği, hem Yunanistan'a hem de Fransa'ya destek vermesi gerekmektedir. Ancak Türkiye iki devlete de yardım etmedi. Çünkü müttefik devletler Türkiye'ye söz verdikleri silah yardımını yapmamıştır. Öte yandan Türkiye, Almanya ve İtalya'ya karşı durabilecek bir güce sahip değildi. Bu nedenden dolayı Türkiye, antlaşma maddelerini yok saymış ve savaşın dışında kalmayı tercih etmiştir. Türkiye ile bağlarını koparan Sovyetler, Almanya ile yakınlaşınca işler tamamen karmaşık bir hale bürünmüştür. Ancak bu yakınlaşma pek de sağlam temelli olamamıştır. Çünkü Almanya'nın Fransa'yı işgali,

⁹¹ Ahmet İlyas, Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Dergisi*, 2012, s. 321

⁹² Süleyman Seydi, 1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika, ed: Adem Çaylak vd., Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi, *Savaş Yayınevi*, Ankara, 2009, s. 272.

⁹³ Nicholas Tamkin, Turkey and the Soviet Union, 1940-1945, s. 34.

Orta Avrupa'da önünün açılmasını sağlamıştır. Bu durum Sovyetlerin tedirgin olmasına yetmiştir. Hemen ardından tedbir almak amacıyla Sovyetler de Romanya'ya bir askeri birlik yollamıştır.⁹⁴ Sovyetlerin bu girişimi, Almanya'nın oklarını üzerine çekmiş oldu. Bunun üzerine Almanya, Sovyetlere karşı savaş ilan etmiştir. Ancak savaşın getirdiği yorgunluk ve hammadde eksikliği Almanya açısından büyük bir dezavantaj oluşturmaktaydı. Almanya, bu eksikliği Türkiye'den karşılamayı düşünmekteydi. Ne var ki Türkiye, savaş tedbirleri için pek çok harcamalar yapmış ve ekonomik anlamda oldukça zarara uğramıştır. Öte yandan Almanya hem Türkiye'yi savaşta yanında tutmayı istemiş hem de İngiltere ile bir ilişki kurmasını önlemek istemiştir. Bu bağlamda da Türkiye'nin de ihtiyacı olabileceğini düşündüğü ticari bir antlaşma imzalamayı teklif etmiştir.⁹⁵ Ancak Türk halkının Alman işgali korkusu nedeniyle Türkiye bu teklife pek olumlu yaklaşmamıştır. Böyle bir korkunun olduğunu anlayan Almanya, Türkiye'yi rahatlatmak adına pek çok açıklamalarda bulunmuş ve Türk kamuoyuna karşı güven verici söylemlerde bulunmuştur. Özellikle de "Türkiye'nin güvenliği bizim güvenliğimizdir"⁹⁶ söylemi, Türk kamuoyunun rahatlamasını sağlamış ve güven vermiştir. Güven tazeleme sonucunda Türkiye ile Almanya arasında 18 Haziran 1941'de, işbirliği ve dayanışma temeline dayalı Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalandı.⁹⁷ 1941 yılının bitmesine yakın, Alman-Rus savaşı baş göstermiştir. Japonya'nın ABD'ye savaş ilan etmesiyle de Sovyetler ile ABD aynı tarafta yani müttefik devletlerin yanında yer almıştır. Öte yandan Japonya ise mihver devletlere destek vererek savaş girmiştir. Bu durumda İnönü liderliğindeki Türkiye, yönünü Almanya'ya çevirmiş ve savaşın gidişatına göre Alman taraftarı yeni bir politika yürütmeyi hedeflemiştir. Ancak Almanya'nın Stalingrad Savaşı'nda yenilgiye uğraması dengeleri yeniden değiştirmiş ve bu duruma göre yeni bir denge kurulması gerekmiştir.⁹⁸ Bu yenilgi sonucunda Almanya'nın otoritesi yavaş yavaş kırılmaya ve bu otoriteden duyulan endişe kaybolmaya başlamıştır. Bu durumdan faydalanmak isteyen müttefik devletler, Almanya'yı tamamen saf dışı bırakmak istemiş ve Türkiye'nin de onların yanında yer almasını istemiştir. Ancak Türkiye, Almanya'nın henüz savaş dışı kalmadığından dolayı tedirgin olmuş ve öte yandan yeterli askeri teçhizatı bulunmadığı için de tarafsız kalmayı devam ettirmek istemiştir.

⁹⁴ Liddell Hart, II. Dünya Savaşı Tarihi, Çeviren: Kerim Bağrıaçık, **YKY**, İstanbul, 2005, s. 155.

⁹⁵ Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C: I, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 2010, s. 485-494.

⁹⁶ G. W. Liebmann, Diplomacy Between The Wars, Five Diplomats And The Shaping Of The Modern World, s. 201.

⁹⁷ **Ayin Tarihi**, 18 Haziran 1941, S. 91, s. 66; İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasi Antlaşmaları, C: I, **TTK**, Ankara, 2000, s. 645-647, **aktaran** Ahmet İlyas, Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Dergisi**, 2012, s. 321

⁹⁸ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, **Alkım Yayınları**, İstanbul, 2004, s. 461.

Türkiye'nin tarafsızlık kararı müttefik devletlere göre savaşın gereğinden fazla uzaması anlamı taşımaktadır. Aynı zamanda tarafsızlık kararı Almanya'nın lehine olan bir durum olarak da cereyan etmeye başlamıştır. Zira Almanya, Ruslara karşı olan savaşlarında Türkiye ile karşı karşıya gelmek istemiyorlardı.

Bu sırada İngiltere ikinci bir cephe açmak ve Almanları yenilgiye uğratmak istemiştir. Bunu yaparken yine Türkiye'ye beraber olma teklifinde bulunmuş ancak bu teklif geri çevrilmiştir. Hemen ardından, 14-26 Ocak 1943'te Kazablanka'da (Fas), Türkiye sorunu gündeme getirilmiştir.⁹⁹ Varılan antlaşma sonucunda taraflar Adana'da Cumhurbaşkanlığı treninin salonunda bir araya gelerek durumu değerlendirmeye almışlardır. Görüşmelerde İngiltere; ABD, Türkiye ve SSCB ile ilişkilerin iyileştirilmesi düşüncelerini ifade etmiştir. Diğer bir ifadeyle İngiltere daha barışçıl ve yardıma dayalı bir politika uygulayabileceğini hedeflediğini ifade etmiştir. Ama tabii ki bu ılımlı yaklaşımının altında Türkiye'yi yanına çekerek Almanya'yı mağlup etme düşüncesi yattığını söylemek pek de yanlış sayılmayacaktır. Ancak Türkiye, tarafsızlık çizgisinden çıkmamakta kararlı olduğunu bir kez daha dile getirmiş oldu. Adana görüşmesi neticesinde İngiltere, hayal ettiklerini elde edemeyince büyük bir hüsrana geri dönmüştür.

1945-1950 yılları arasında Türkiye artık aktif bir dış politika izlemeyi hedeflemiştir. Bu yıllar arasında Sovyetler, Türkiye ile yeniden ilişkiler kurmaya çalışmış ve Türkiye üzerinde farklı bir dış politika eksenini kurmayı hedeflemiştir. Ancak Fransa'nın Alman işgali etkisinden büyük ölçüde kurtulması sebebiyle Orta Avrupa'nın kapıları Sovyetlere açılmış oldu. Türkiye, Sovyetlerin bölgede hegemonya kuracağından endişe etmiş ve Sovyetler ile olan ilişkilerini düzeltmek zorunda olduğunu fark etmiştir. İnönü, bir konuşmasında şöyle söylemiştir:

*'İngiltere ile ittifakımızın çerçevesi içinde olarak, Almanya ile ekonomik ve diplomatik münasebetlerimizin kesilmesine karar verdik. Bu tarihteki karar, şümul ve tesiri itibarıyla, beklenen neticelere varmıştır. Şüphesiz ki bu karar, millî iradenin çok önemli ve isabetli bir eseri olmuştur.'*¹⁰⁰ İnönü'nün bu sözleri esasında Sovyetlere karşı bir barış çubuğu uzattığını da ifade edebilmektedir.

1945 yılı, Türk dış politikasının yeniden şekillendiği yıl olarak kabul edilmektedir. Türkiye bu yeni yıla müttefiklerinin yanında savaşa girerek başlamıştır. Türkiye bir yandan, Almanya'ya krom ihracını yasaklamış diğer yandan da mihver gemilerine Boğaz'dan geçmeyi yasaklamıştır. Öte yandan iç politikada da Alman hayranı görülen Turancılar tespit edilmiş ve bunlar hakkında tutuklama kararı

⁹⁹ Ahmet İlyas, Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Dergisi*, 2012, s. 328.

¹⁰⁰ T. B. M. M. Z. C., Devre: VII, İçtima: II/XIV, 1.11.1944, s. 7.

verilmiştir. Almanlara karşı olanlar arasından, Alman büyükelçisi Papen'e suikast girişimine yeltenenlere ise serbest bırakılma kararı verilmiştir.¹⁰¹ Bu olayların hemen ardından da Türkiye, Almanya ile olan tüm bağlarını koparma kararı almıştır.

Genel olarak İnönü dönemi Türk dış politikasına bakıldığında görülmektedir ki, Türkiye mevcut konumunu korumaya yönelik adımlar atmıştır. Özellikle savaş zamanında, Türkiye'nin her türlü ekonomik, sosyal ve askeri gücü göze alınmış ve en az zararlı çıkılacak şekilde bir dış politika uygulanmaya çalışılmıştır. Yaşanılan tüm olumsuz olaylara rağmen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nı neredeyse hiç yara almadan atlattığı başarımıştır. Savaşta uygulanan dış politika neticesinde Türkiye, denge siyasetini oldukça başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bundan sonra Türkiye'yi silahların kullanılmadığı yeni bir savaş beklemektedir: Soğuk Savaş.

2.2. Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya, hem Avrupa hem de uluslararası sistem açısından oldukça büyük değişikliklere tanıklık etmiştir. Batı ikiye bölünmüş bir vaziyete gelmiştir. Bu bölünme Avrupa'ya karşı iki rakibin ortaya çıkmasına neden olmuştur: ABD ve SSCB. Böyle bir kutuplaşmanın olması Avrupa'nın başatlığını sarsmıştır. Soğuk Savaş Dönemi ise, savaşın hemen ardından patlak veren, Batıda ABD, Doğuda ise SSCB'nin liderliğini üstlendiği döneme verilen isimdir. Dünya savaşlarının aksine bu savaş, silahlı güç kullanma yerine ekonomik yaptırımların yapıldığı savaşa şeklidir. Aslında bu durum, dünyada sanayileri çok gelişmiş ülkelerin giderek daha da gelişip, küresel bir nüfuz kurma hâkimiyeti olarak adlandırılabilir.¹⁰² Pek tabii Soğuk Savaş'ı, II. Dünya Savaşı'ndan bağımsız değerlendirmek doğru sayılmamaktadır. Zira savaş, devletlerin büyük kayıplar vermesine neden olmakla birlikte, ekonomik anlamda da devletleri zora sokmuştur. Bundan dolayı da devletler, büyük bir yıkımın ardından ekonomi, sanayi gibi alanlarda kendilerini iyileştirme ve geliştirme sürecine girmişlerdir.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda fiilen herhangi bir blokta yer almadığına bir önceki bölümde değinilmişti. Bu durum Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'yi oldukça zora sokmuştur. Türkiye'nin savaşta taraf tutmaması uluslararası sistemde büyük güç olarak kabul edilen ABD ve İngiltere'nin, Türkiye'ye bu konuda tepkili yaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye'nin savaş döneminde savaşa

¹⁰¹ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 1919-1980, *İletişim Yayıncılık*, s. 468., Edward Weisband, İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası, Çeviren: M. Ali Kayabal, *Milliyet Yayınları*, İstanbul, 1974, s. 323. **Aktaran** Ahmet İlyas, Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Dergisi*, 2012, s. 334.

¹⁰² Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Gelişmeler, <https://www.neoldu.com/soguk-savas-turk-dis-politika-37744h.htm> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020)

dâhil olmamasının nedeni, Sovyetlerin Türk topraklarını tehdit etmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkiye'nin taraf tutmaması, savaş sonrası için Türkiye için yalnız kalma korkusu da yaratmıştır. Sovyet tehdidinin ortaya çıkardığı güvenlik korkusu nedeniyle, Türk dış politikasının menfaatleri ABD'nin bölgesel menfaatleri ile uyuşmaktadır. Bu durum da Türkiye'nin Batı güvenlik sisteminde yerini almasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir.¹⁰³ Öte yandan ABD ve SSCB'den oluşan iki kutuplu sistem, uluslararası güç dengesini de değiştirmiştir. Bir nevi uluslararası sistem de değişmiştir. Siyasal açıdan bakıldığında, dönemin en evrensel uluslararası örgütü Birleşmiş Milletlerdir. Fakat bu evrensellik yalnızca Genel Kurul'daydı. Çünkü Güvenlik Konseyi, büyük devletlerin o günkü dengesini ortaya koyacak bir sistemle çalışmaktaydı. Ayrıca Genel Kurul ağırlıklı olarak ABD taraftarıydı. Bu durum da BM'nin genel dengesini ABD lehine çevirmekteydi. İki kutuplu sistemin getirdiği değişimden askeri alan da siyasal alan kadar etkilenmiştir. Örneğin, Avrupa'da Nazi ve faşistlerin yenilgisinin "kahramanları" ABD ve SSCB olarak tarihe geçmiştir. Oysaki faşistliği de Nazileri de bitirme işi Avrupa'ya ait olmalıydı. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere, dünya liderliğindeki koltuğunu ABD'ye bırakmıştır. Öte yandan ekonomide de dalgalanmalara sebebiyet veren iki kutuplu sistem, gerek coğrafi bakımdan gerekse kapitalist dünya düzeni bakımından birçok değişimleri beraberinde getirmiştir. Zira bu sistemde bir taraf diğer tarafa oranla daha güçlü bir yapıya sahiptir. Çünkü henüz savaş bitmeden ABD'nin yapmış olduğu bir hamle doğrultusunda ekonomide bir dalgalanma meydana geldi: ABD'nin Bretton Woods'da topladığı konferansta istediği sistem onaylanmıştır.¹⁰⁴ Bretton Woods Sistemi olarak tarihe geçen bu sistem uluslararası ödemeler sistemi şeklinde ifade edilmektedir. 1870 yıllarından 1930 yıllarına kadar altın esasına dayalı olarak işlemiştir. Büyük Buhranın hemen ardından bu standart değişmeye başlamış ve ekonomide ciddi anlamda koruyucu önlemler alınmaya başlanmıştır. Avrupa'nın savaş sonrasındaki büyük yıkımı oldukça zarara neden olmuştu. Bu yıkımın neticesinde Avrupa, daha az şey ihraç edebilecekti ve fabrikaların da yeniden kurulması için büyük bir ithalat yapması gerekiyordu. Gerek malı gerekse kredisi elbette ki ABD tarafından sağlanacaktı. Bu sebepten ABD'nin planı kabul edildi. Akabinde IMF (Uluslararası Para Fonu, International Monetary Fund) ise ülkelerin dış borçlarının getirdiği dengesizliği önlemek amacıyla kurulmuştur. Yani IMF'ye üye olan ülkeler, buradan borç alıp, dış ödemelerini zamanında gerçekleştirebileceklerdi. Bu dönemde IMF'den hemen sonraki temel kuruluş Dünya Bankası olarak adını duyurmuştur. Dünya

¹⁰³ *a.g.m.*, s. 197.

¹⁰⁴ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 1919-1980, *İletişim Yayıncılık*, s. 481.

Bankası'nın asli görevi ise ülkelerin uluslararası ekonomiye uyacak bir ekonomik bütçeye sahip olmalarını sağlamaktır. Yani ülkeler arası "yapısal uyum" u sağlamaktır. Türkiye ise bu iki kuruluşa 11 Mart 1947'de üye olmuştur.¹⁰⁵

1946'dan itibaren ABD, ülkelerin politikalarını gözlemlemiş ve bunlara uygun şekilde hareket etme eğilimine girmiş ve özellikle iktisadi anlamda gelişmeleri takip etmiştir. Zira ilk başta da ifade edildiği gibi Soğuk Savaş, askeri güçten ziyade ülkelerin ekonomileriyle gündeme geldikleri ve yaptırım uygulayabildikleri bir savaş türüdür. Bu dönemde ABD'nin, Türkiye ile ilgili Sovyetlerin yürütebileceği politikaları anlamaya başladığını ifade etmek pek de yanlış sayılmayacaktır. Soğuk Savaş sürecinde Sovyetlerin, Doğu Avrupa üzerinde nüfuz kurmaya çalıştığı ve bunda başarılı olduğu görülmektedir. Öte yandan Yunan İç Savaşı'na Sovyetlerin destek verdiği düşüncesi de ortaya çıkmıştır. Özellikle de Sovyetlerin Irak üstündeki varlığını geri çekmek istememesi ABD'nin bu bölgeye olan ilgisini daha da arttırmıştır.¹⁰⁶ Aslında bu davranışın temelinde, Amerika Hükümeti'nin kendi kamuoyuna komünizmin ne kadar şiddet yanlısı olduğunu inandırmak istemesi yatmaktadır. Zira Yunan İç Savaşı'nda komünistler oldukça etkin bir rol oynamışlardır. Öte yandan ABD, Türkiye başta olmak üzere birçok ülkenin ABD'ye bir mecburiyetlerinin olduğunu hissettirmeye çalışmaktadır. ABD'nin bölgede bu denli aktif bir politika izlemesinin belki de en temel sebebi, İngiltere'nin savaş sonrasında ekonomik olarak oldukça zor bir duruma düşmesinden kaynaklandığı ifade edilebilir. Tıpkı diğer Avrupa ülkeleri gibi İngiltere de büyük bir ekonomik zarara uğramış ve hatta 1947 yılının kışı, İngiltere için tam bir korkulu rüya olmuştur. Ülkenin bu hali giderek kötüleşince hükümet, emperyalist varlığını sorgular bir hale gelmiştir. Böyle bir durumda bölgede oluşan boşluğun doldurulacağı tedirginliği ve Sovyetlerin Türkiye üzerindeki istekleri, İngiltere'yi ABD nezdinde harekete geçirmiştir. Bu şartlar doğrultusunda İngiltere'nin Ortadoğu ve Doğu Avrupa'daki ülkeleri Sovyet tehdidine karşı koruyacak yeterli imkânının olmadığı tartışılmaya başlanmış ve bu ülkelerin çok kısa bir süre içinde acil olarak desteğe ihtiyaçlarının olduğu da ifade edilmiştir. Bu durumda bölgelerdeki ülkelerin destekleyicisinin ABD olacağını bildirmek durumunda kalmıştır. Böylece Truman, Sovyetlere karşı daha sert bir politika izlemeye başlamış ve kamuoyunu da komünistlerin kötü olduğu fikrine inandırmayı başarmıştır. Truman, 12 Mart 1947'de kongrede bir konuşma yapmış ve bu konuşmada, Sovyet yayılcılığına karşı Türkiye ve Yunanistan'ın desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Truman'ın yaptığı

¹⁰⁵Oran, **a.g.e.**, s. 480.

¹⁰⁶ Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası, **Bilig**, 2015, Sayı: 72, s. 203.

bu konuşma, "Truman Doktrini" olarak tarihe geçmiş ve Soğuk Savaş'ın resmen ilanı niteliği taşıması açısından da oldukça önem teşkil etmektedir. Kongre konuşmasından sonra Türkiye ve Yunanistan'a destek fikri onaylanmıştır. Bu destek kapsamında Türkiye, 100 milyon dolar para ve çok büyük kısmı savaşta kullanılmış askeri malzeme yardımı alacaktı.¹⁰⁷ ABD'nin desteklediği bu yardım, iki ülke içinde bir güven oluşturmuş oldu. Bu yardım vasıtasıyla ABD, Türk dış politikası üzerinde bir etkiye sahip olmuştur. Aynı zamanda Türk piyasalarında da ABD etkisi görülmekte, artık Amerikan malları Türk piyasalarında yerini almıştır.

Türkiye, Truman Doktrini kapsamında yerini almış ve bunun yanı sıra 1947'nin 5 Haziran günü ABD Dışişleri Başkanı George Marshall'ın sunduğu Marshall Planı içinde de yer almak istemiştir. Bu plan, savaş sonrasında ekonomisi oldukça kötüleşen Avrupa'nın yeniden ayağa kalkabilmesini hedeflemektedir. Avrupa'nın ekonomisinin acilen toparlanmasını sağlamak isteyen Marshall, Avrupa devletlerinden kendisine bir talep paketi sunmasını istemiştir. Zira Avrupa ülkelerinin komünizmin etkisinde kalacağından oldukça endişelenmiştir. Bu plana oldukça sıcak bakan ülkelerin dışında, planı kendine bir tehdit olarak da algılayan ülkeler olmuştur. Örneğin, Sovyetler bu planı kendisine karşıt bir düşünce olarak değerlendirmiş ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu plana destek verip, plandan faydalanmalarını engellemeye çalışmıştır. Öte yandan Marshall Planı'nın aktif bir şekilde yürütülmesi için Türkiye'nin de içinde olduğu bazı Avrupa ülkeleri, Paris'te bir araya gelerek Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı'nı kurmuşlardır. Ancak temelde Marshall, Türkiye'nin bu plandan faydalanmasını pek öngörmemiştir. Zira Marshall, Truman Doktrini çerçevesinde yapılan yardımların Türkiye için yeterli olabileceğini düşünmüştür. Türkiye'nin, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu tarım ürünü ve maden gibi eksiklikleri temin etmesi, Avrupa'nın kalkınmasında yeterli desteği sağlayacağı düşünülmüştür. İstenilen yardım talebinin kabul edilmesiyle, 1948'de Türkiye yardım kapsamına dâhil olmuştur. Bu durumda Türkiye'nin, Avrupa için bir gıda ve maden deposu olduğu yorumunu yapmak pek de yanlış sayılmayacaktır. Ancak Türkiye'nin ekonomik açıdan Batı'dan yardım alması, ekonomik kalkınmanın yavaş yavaş ABD etkisi altına girmeye başladığını göstermektedir. Neticede Türkiye, ekonomik sıkıntılarını kendi kaynaklarını kullanarak aşmak yerine, dışarıdan yardım alarak aşmayı hedefleyen bir politika yürütmeyi hedeflemiştir. Bu da doğal olarak Türkiye'nin iç ve dış politikasında Amerikan etkisinin arttığını göstermektedir.

¹⁰⁷ Norman Friedman, *Fifty year War: Conflict and Strategy in the Cold War*. *Annapolis: Naval Institute Press*, 2007, s. 68-69. Aktaran Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, *Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası*, *Bilig*, 2015, Sayı: 72, s. 204.

Türkiye bundan sonraki dış politika hedefini askeri alanda yapmıştır. Bu adım, Batı'nın askeri desteğini almayı içermektedir. Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Türkiye yardım almış olsa dahi, bu yardımlar Türkiye'nin savunmasına garanti verir nitelikte olmamıştır. 17 Mart 1948'de Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg gibi üye ülkelerin herhangi bir saldırıya uğraması durumunda, bu ülkelerin birbirlerine yardım etmesini öngören Brüksel Antlaşması, ABD tarafından da desteklenmiştir. ABD'nin de desteğini almış olması nedeniyle Türkiye bu oluşuma dâhil olmak adına bazı diplomatik girişimler yapmaya çalışmıştır. Türkiye'nin güvenlik arayışı NATO kurulana kadar da devam etmiştir. Bu kuruluşa katılmayı destekleyen çok az bir kesim vardı ve bunların başında İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) geliyordu. Her ne kadar İnönü, NATO'ya üyeliği desteklemiş olsa da iktidar olduğu dönemde bunu gerçekleştirilememiştir. CHP'nin bu tarz tutumlarına eleştiri Demokrat Parti'den gelmekteydi. Zira Demokrat Parti (DP), komşu ülkelerle olan ilişkilerin gereksiz yere zedelendiği eleştirisini yapmaktaydı.¹⁰⁸ Bu dönemden sonra DP, arkasına ciddi anlamda halkın desteğini almış ve kendisiyle beraber yeni bir dönem başlatmaya çalışmıştır. Zira DP'nin gayesi, küresel anlamda yalnızlığa itildiğini düşündüğü Türkiye'nin yeniden ayağa kaldırılıp, kurtarılmasını sağlamaktı. DP dönemi için Türk dış politikasının en aktif dönemlerinden biri olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

2.2.1. Menderes Dönemi Türk Dış Politikası

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen CHP, o zamana kadar Türkiye Cumhuriyeti'ni tek iktidar olarak yönetmiştir. Ancak son dönemlerde yabancı devletlere bağlılığın artmasını desteklemesi ve bu sebepten ötürü Türk ekonomisinin zayıfladığı eleştirileri nedeniyle iktidardan düşmüştür. Bu iktidar boşluğunun yerini, arkasına halkın desteğini alan Demokrat Parti (DP) almıştır. Bu değişim, Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmüş ve dönem, DP dönemi olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁰⁹ Kısa süre içerisinde değişimler başlamış ve ilk olarak DP'nin yeni Meclis Kurulu tarafından cumhurbaşkanlığı görevine Celal Bayar getirilmiştir. Daha sonra Meclis başkanlığına Refik Koraltan, Dışişleri bakanlığına da Fuat Köprülü uygun görülmüş ve göreve getirilmiştir.

DP, tamamen Batı etkisini bırakmamış ve o çizgide devam edeceğini belirtmiştir. Bu kapsamda ABD ile sağlam ilişkiler tesis edebileceğinin ilk işaretini de 1950'de vukuu bulan Kore Savaşı'na asker çıkarmak ile vermiştir. Böylece DP, Batı

¹⁰⁸ Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası, *Bilig*, 2015, Sayı: 72, s. 206.

¹⁰⁹ Sina Akşin, Siyasal Tarih(1950-1960), Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türk Dünyası 198-1980, IV, *Cem Yayınları*, 2005., s. 215.

çizgisindeki politikaları takip ederek, Rus emperyalizmi karşısında bu siyaseti yürütmeye devam ettirmiştir. Özellikle de Rus yayılcılığına karşı oluşturulan Kenar Kuşak Stratejisinde belki de en önemli konumda olan ülke Türkiye'dir. Bu kapsamda Türkiye, ABD ve Batı'nın rahat bırakmayacağı önemli stratejik bir ülke konumuna gelmiştir. Dolayısıyla DP'nin iç ve dış ilişkilerde uygulamaya çalıştığı yöntem ve politikalar ile şekillenen Türk dış politikası, kısmen de olsa Atatürk'ün stratejilerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede DP, daha çok dış gelişmelerle alakalı yeni stratejik hareketler geliştirmeye odaklanmıştır. DP, halkın daha demokratik bir toplumda yaşaması, devletin refah seviyesinin yükselmesi, daha liberal bir ekonomik politikaya sahip olunması, dini konularda daha az kısıtlamanın olması gibi konuları amaç edinmiştir. DP'ye göre devlet, bireyin huzur ve mutluluğu için kurulmuş bir kurum olarak nitelendirilmekteydi. Merkezi hükümetin mevcut yetkilerinin sınırlandırılması konusunda da oldukça kararlı bir düşünceye sahipti. Öte yanan devletin memurlarının asli amacı, halka hizmet etmek olarak nitelendirilmiştir. DP iktidarı döneminin bilhassa ilk yıllarında dış politika ve uygulama alanlarında aldığı kararlar ile ekonomik etkenler arasında bir denge söz konusu olabilmektedir. Haktan Birsal ve Olcay Özkaya Duman, ekonomik dinamikler konusunu '*DP döneminde gelişen ekonomik liberalleşmenin dinamikleri, alınan siyasal kararların sonucunda ortaya çıkan bir gerçek*'¹¹⁰ şeklinde ifade etmişlerdir.

DP döneminde, aktif bir dış politika izlenmeye çalışılmıştır. Yani bu dönemde, siyasi anlamda kendi içinde devamlılığı bulunan bir dış politikadan bahsetmek mümkündür. Böylesine aktif bir dış politikanın uygulandığı bu dönemde, esasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyesi olması, Türkiye için avantaj sağlayabilmektedir. Uluslararası sistemde genel olarak kabul görmüş bu üyelik, DP döneminde yaşanan iki önemli gelişme ile daha da önemli bir olay haline gelmiştir. Bunlardan ilki, 1950 yılında Kore'de küresel anlamdaki askeri güce katılıp, Kuzey Atlantik Asamblesi'ne üyelik yolundaki ilk adımın atılmasıdır. Böylece Türkiye, iki kutuplu dünya düzeni içinde Batı'nın askeri kanadında yer alabilecektir. İkinci önemli gelişme ise, Avrupa Birliği'nin kurulmasındaki temel birim sayılan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuruda bulunulmasıdır. Bu sayede Avrupa temelli yeni ekonomik sorunları önlemek amacıyla bu kurumsal yapıda bulunularak, ülkenin ekonomik refahı sağlanabilecektir.¹¹¹ Bu durumda, Türkiye'nin Batı ile işbirliği politikası yürütmek istediği yorumunu yapmak yanlış sayılmayacaktır. Zaten İkinci Dünya Savaşı'ndan

¹¹⁰ Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsal, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Dergisi**, 2012 1 (1), s. 304.

¹¹¹ Ahmet Salih İkiz, Demokrat Parti Türk Dış Politikası, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 37, Aralık, 2016, s. 465.

sonra Türkiye, Batı ile beraber yürütmek istediği işbirliği politikalarını DP döneminde de devam ettirmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı bu işbirliği ilişkisine oldukça güzel bir örnek olabilmektedir. Türkiye'nin bu iki plana dâhil olmasının temel nedeni Sovyet yayılcılığı tehdidinden korunmak istemesiydi. Ancak bu iki planın da yetersiz kalabileceğini düşünen Türkiye, sorunu NATO'ya üye olarak çözmek istemiştir. Bu yüzden Türkiye, NATO'ya üye olmak için talepte bulunmuş ancak İngiltere, Danimarka, Norveç ve Hollanda gibi ülkelerin karşı çıkması sebebiyle bu talebi sonuçlanamamıştır. Özellikle de İngiltere, Orta Doğu'daki planları için Türkiye'yi bu üyelikte istememiştir. Zira İngiltere, Orta Doğu'da çıkarlarını sürdürebilmek adına Türkiye ve Mısır'ın da olduğu bir Orta Doğu komutanlığı kurmayı hedeflemekteydi. Türkiye'nin de bu savunma sistemi içerisinde bulunmasını istediği için de NATO'da yer almasını onaylamıyordu.¹¹² Öte yandan Batı Avrupa devletleri, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin Sovyetleri kızdıracığını ve bu durumun da kendilerine olumsuz etkilerinin olacağını düşünmüşlerdir. Dolayısıyla bu sebepten ötürü de üyeliğe sıcak bakmamışlardır. Tüm bunlara rağmen Türkiye bu isteğinden vazgeçmemiştir. 20 Haziran 1950 tarihinde Kore Savaşı'nın çıkmasıyla BM'ye üye ülkeler Türkiye'den askeri yardım talebinde bulunmuştu. Türkiye bu talebe onay vermiş ve üye ülkelere bir tugay asker yollamıştı. Bu kararın hemen ardından Türkiye yeniden NATO'ya müracaatta bulunabilecekti.¹¹³ Türkiye, NATO'ya yaptığı ilk müracaatı sırasında iktidarda CHP bulunmaktaydı. Ancak daha sonra yapılan genel seçimle birlikte iktidar DP olmuştu. Türkiye'de bu gelişmeler yaşanırken diğer tarafta NATO yolunun anahtarı olarak nitelendirilebilecek Kore Savaşı baş göstermiştir. ABD senatörü, Türkiye'nin bu savaşta asker göndermesi durumunda NATO'ya üyeliğinin kabul edilebileceğini öne sürünce Türkiye bu duruma kayıtsız kalmamıştır. ABD'nin istediği askeri yardımı yapmış ve sonunda bu yardımı karşılığında NATO'ya üyeliği garantilemiştir.¹¹⁴ Tabi ki Türkiye'nin bu üyeliğinde yalnızca söz konusu yardım etkili olmamıştır. Aynı zamanda Yugoslavya ve Güney Avrupa'nın korunmasındaki kilit nokta, NATO'nun Güney kanadının Türkiye-Yunanistan üyeliği ile güçlenebileceği düşüncesi idi. Zira bu sayede Balkanlar üzerinde etki de artacaktı. Bu düşünceye ABD başkanı Eisenhower da destek verince Türkiye'nin üyeliği kesinleşmiş oldu. Böylece 1951 yılında Türkiye, NATO'ya üye olmayı başarmıştır.¹¹⁵

¹¹² Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsnel, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Dergisi**, 2012 1 (1), s. 307.

¹¹³ Refik Turan, Mustafa Safran, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, **Okutman Yayıncılık**, Ankara, 2009, s.303.

¹¹⁴ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1839'dan 1991'e, **Tekin Yayınevi**, Ankara, 1991, s.1610.

¹¹⁵ Avcıoğlu, **a.g.e.**, s. 1611.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye ve Yunanistan'ın Marshall Planı ile Truman Doktrini kapsamına girmeleri, Batı ile ilişkilerinin iyiye gitmesini sağlamıştır. Bu iyi ilişkilerin tesisinde, özellikle de NATO üyesi olmaları ve Balkan Pakti'nda yer almaları oldukça önem arz etmiştir. Ancak Yunanistan'ın 1954 yılında Kıbrıs Adası'nı ele geçirmeye çalışması, tesis edilen iyi ilişkilerin bir anda tersine dönmesine sebebiyet vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin sömürgelerinden çıkmaya başlamasıyla Kıbrıs'ın ne olacağı sorusunu ortaya çıkarmıştır. Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhakından bu yana Ada üzerine politika geliştirmeyen Türkiye, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendisine bağlamak istemesiyle bir anda Kıbrıs Sorununun taraflarından biri olmuştur. Yunanistan bu amaç doğrultusunda, 1954'te Ada'nın ilhaki için BM'ye başvuru yapmıştır. Ayrıca ülke içinde çeşitli mitingler düzenleyerek kamuoyunu arkasına almaya çalışmıştır. Türkiye ise Kıbrıs Adası konusunda oldukça hassas bir yaklaşıma sahipti. Bu kapsamda Yunanistan'a oldukça sert bir nota vererek, Kıbrıs Adası'ndan vazgeçilmeyeceğini net bir şekilde ifade etmiştir.¹¹⁶ Bu durum Türkiye ile Yunanistan arasında ciddi bir soruna dönüşmüştür. Böylesine gergin bir ortamda, Selanik'te Atatürk'ün evine bomba koyulduğuna dair bir haberin gelmesi, durumun iyiden iyiye kızışmasına sebebiyet vermiştir. Haberin hemen ardından İstanbul'da mitingler düzenlenmeye başlanmış ancak kısa sürede bu mitingler provokasyon eylemlerine dönüşmeye başlamıştır. Çoğunluğu Rumlara ait olan azınlık malları, kilise ve okulları yağmalanmaya, yakılmaya ve yıkılmaya başlanmıştır. Bu olaylar benzer şekilde İzmir'de de görülmeye başlanmıştır. Tarihe adını "6-7 Eylül Olayları" olarak yazdırmış olan bu eylemler, ülke içinde oldukça büyük sorunlara sebebiyet vermiştir. Yunan hükümeti bu olaylardan tamamen Türk hükümetini sorumlu tutmuştur. İki ülke arasındaki gerginliğin giderilmesi açısından 24 Ekim'de Yunan Konsolosluğu'na bayrak çekilme töreni yapılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler her ne kadar iyileştirilmeye çalışılmışsa da yaşanan olaylar Balkan Pakti'na gölge düşürmeyi başarmıştır.¹¹⁷

DP'nin iktidar olması ile Menderes, uluslararası konjonktüre uyumlu olarak Türkiye için hem içte hem de dışta önemli gelişmelerin önünü açmayı başarmıştır. Duman ve Birsel'in yaptığı açıklamalardan bu durum anlaşılabilir:

"İçte Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri tek parti olarak iktidarını sürdüren CHP'nin yerini alarak iktidar olması, dışta ise ülkeyi birden çok pakt ve anlaşmalara

¹¹⁶ M. Serhan Yücel, Menderes Dönemi (1950-1960), *Türk Tarihi Ansiklopedisi*, XVI, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 33.

¹¹⁷ Melek Fırat, Yunanistan'la İlişkiler, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C: I, *İletişim Yayınları*, 2002, s. 601.

götürerek uzun yıllar sonra ülkenin dış politikasını etkileyerek yeni bir yapı oluşturması farklı bir dönemin başladığının göstergesidir.”¹¹⁸

Görülmektedir ki bu dönemde dış politikayı oluşturan unsurların etkisi ve sonuçları kapsamında, Türkiye'nin NATO'ya üye olması, Kore'ye asker göndermesi, Balkan ve Bağdat Paktı gibi bölgesel paktlara katılması gibi olaylar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde atılan dış politika adımlarının neredeyse tamamı, Sovyet yayılmacılığın korunmak ve toprak bütünlüğünü sağlamak amacı taşımıştır. Bundan sonraki süreçte, demokratik bir seçimle iktidara gelen bir hükümetin siyaset etiğinin dışında bir durumla 1960 yılında görevi bırakmak zorunda kalmıştır. Bu durum, Türkiye tarihi için önemli bir sürecin kapılarını da aralamış ve gelecekte asker-siyaset ilişkilerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur.

2.2.2. 1960 Darbesi Sonrası Türk Dış Politikası

Demokrat Parti iktidara geldiği zaman CHP'den çok da farklı bir iç politika yürütmemiştir. Ancak daha liberal bir ekonomi benimsemesi ve dini konulara CHP'ye nazaran daha fazla önem vermesi noktasında, CHP'den ayrılmaktadır. Bu süre içerisinde genellikle Batı yanlısı politikalar izleyerek, bilhassa da ABD'den gelen iktisadi yardımlarla çalışmalarını yürütmüştür. İbrahim Mavi, DP'nin son dönemdeki faaliyetleri ile ilgili şöyle bir yorumda bulunmuştur:

“Celal Bayar, Adnan Menderes ve arkadaşlarının 1950'lerin sonuna kadar ordudan korkan bir politika izlemelerine rağmen son dönemlerde artık orduyu ihmal etmeye ve daha rahat bir tavırla hareket etmeye başladılar. Özellikle 1955'ten sonra Menderes hükümeti izlediği politikalarla tam anlamıyla tek parti dönemine dönüşün simgelerini taşıyor ve ona yönelik çalışmalarını yürütüyordu.”¹¹⁹

DP, 1950'lerde seçimle iktidara gelmiş ve 1954 ile 1957 seçimlerini de kazanarak iktidarda kalmaya devam etmiştir.¹²⁰ Bu dönemde demokrasinin kurumsallaşması için birçok adımlar atılmış ancak demokratik kurumlar, buna yeterince uyum sağlayamamışlardır. Özellikle iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerde bu kurumsallaşma çok etkili olamamıştır. Zaten Türk siyasal hayatında muhalefet çok pozitif şekilde tasvir edilememiştir. Bundan dolayı da çok partili döneme geçildiği zaman iktidar partileri, muhalif olan partilere karşı daha tahammülsüz bir tavır sergilemiştir. Esasında bu durum da askeri darbelere giden süreçte oldukça önemli

¹¹⁸ Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsnel, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Atatürk Dergisi**, 2012 1 (1), s. 316.

¹¹⁹ İbrahim Mavi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Lisans Tezi, 2010, s. 32. (**Yayımlanmış Lisans Tezi**)

¹²⁰ Abdulvahap Akıncı, Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Nisan, 2014, 9 (1), s. 54.

bir etken sayılabilmektedir. Bu duruma en güzel örneklerden biridir DP ile CHP çekişmesi. Zira DP kurulduktan sonra, CHP'nin tutum davranışlarına bakıldığı zaman, muhalefeti pek de meşru görmediği anlamı çıkabilmektedir. Uluslararası sistemin de etkisiyle CHP, bir nevi muhalefete tahammül etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu durum DP tarafından da tekrar edilmiştir. CHP'nin muhalefet parti statüne gelmesiyle de DP, artık tahammülsüz bir tavır sergilemiştir. Bu durum ne yazık ki iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiş ve darbe girişimleri için de zemin hazırlayıcı bir nedene dönüşmüştür. Öte yandan kapitalizmin de giderek hızlanması, ülke içi sosyo-ekonomik durumları olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bununla birlikte köyden kente yaşanan göçlerin artmasına bağlı olarak gecekondulu mahalleleri ortaya çıkmıştır.

1954 yılından sonra, dış ticarete büyük açıklar ortaya çıkmış, tarım alanındaki üretimlerde bir durgunluk meydana gelmeye başlamış, diğer dünya ülkelerinin ekonomideki gelişmeleri ilerlemiş ve buna bağlı olarak da ihracat hacminde gerileme olmuştur.¹²¹ Gelişen plansız ekonominin bir sonucu olarak ortaya çıkan nispi refah ve bunun 1958 ekonomik krizini beraberinde getirmesi, yine 1958 yılında IMF'nin talimatları ile oldukça yüksek oranlı devalüasyona gidilmesi, ekonominin giderek kötüleşmesine sebebiyet vermiştir. Öte yandan enflasyonun da artması sabit gelirli asker ile bürokrat kesiminin DP'den kopmasına neden olmuştur.¹²² İç politikadaki bu olumsuzlukların yaşanmasının yanı sıra dış politikada "Kıbrıs Sorunu" patlak vermiştir. Bu kriz, Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs'a sahip olmak istemeleri üzerine Kıbrıs Türklerinin de buna engel olmaya çalışması neden olarak belirtilmektedir. Bu olay Türkiye tarafından Kıbrıs Türklerine yardım edilerek çözüme kavuşturulmuştur. İçerde ve dışarda yaşanan bu olayların etkisi üniversitelerde de hissedilmeye başlamıştır. Üniversiteli gençler bu olaylara bağlı olarak, üniversitenin içinde yaşanan iç karışıklıklara ve ülkenin yaşadığı olaylara yönelik tepki vermeye başlamışlardır.¹²³ DP'nin son dönemlerde üniversite yönetimleriyle yaşamış olduğu, üniversite özerkliği sorunu giderek büyümeye başlamıştır. Bilindiği gibi bu dönemde Erzurum, İzmir ve Trabzon gibi illerde yeni üniversiteler açılmıştır. Ancak İstanbul ve Ankara dışındaki

¹²¹ Gül Tuba Taşpınar, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s. 88. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹²² Ahmet Yücekök, 100 soruda Türkiye'de Din ve Siyaset, **Gerçek Yayıncılık**, İstanbul, 1972, s.70.; Erdem Yavuz, Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2012, s. 294, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**) aktaran Sefa Salih Aydemir, 27 Mayıs Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi, **International Journal Of Eurasian Education And Culture**, Issue: 1, 2016, s. 11.

¹²³ Sedef Bulut, 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Mayıs, 2009, s.78.

üniversitelere özerklik verilmediği dikkat çekmektedir.¹²⁴ DP, üniversitelerin özerkliğine müdahale girişimlerinde bulunmuş ve bu durumu içeren gazetelere sansür getirme kararı almıştır. Bu kararı, basın ile DP arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle de İsmet İnönü'nün Uşak gezisi sırasında başına atılan bir taş sonucunda yaralanması, akabinde Topkapı'da linç girişimine maruz kalması gibi olaylar neticesinde CHP ile olan ilişkiler de tamamen kopma noktasına gelmiştir.¹²⁵ Yaşanan tüm bu olumsuz olaylara DP'nin tepkisi ılımlı olmamış aksine kendisine karşı muhalif olan grupları dizginlemek amacıyla *Tahkikat Komisyonu*^{***} gibi antidemokratik bir komisyon kurmuştur. Komisyonun CHP liderine meclisten 12 celse uzaklaştırma kararını vermesi, siyasi ortamın daha da gerilmesine neden olmuştur.¹²⁶

Sonunda 1960 yılına gelindiği zaman darbe girişimi neredeyse kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Zira DP ile ordu arasındaki gerilim iyice artmış, ordu artık yönetimde daha fazla söz sahibi olmak adına DP hükümetini etkisiz kılmak istemiştir. Yaşanan tüm gelişmelerin sonunda ülkede tam bir kaos ortamı oluşmuş ve hem sosyal hem de siyasal anlamda kriz meydana gelmiştir. Hemen ardından Milli Birlik Komitesi ismiyle örgütlenen birkaç subay hükümete başkaldırmış ve 27 Mayıs 1960 yılında kansız bir darbe gerçekleştirmişlerdir.¹²⁷ Darbe sonrasında MBK tarafından DP üyelerinin tutuklanması kararı çıkarılmış ve diğer partilerin uygulamalarına da son verilmiştir. Aynı zamanda TBMM ve hükümet feshedilmiş hemen ardından da üniversite hocalarından oluşan bir kurula yeni anayasa hazırlanmıştır. Bu anayasa Kurucu Meclis'in onayından ve halk oylamasından geçmiş, böylece 1961 seçimleri ile iktidar, sivil yönetime devredilmiştir.¹²⁸ Darbenin, partiler arası mücadelelerin ülkede olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla yapıldığı ilan edilse de darbe sonucunda yapılan eylemlere bakıldığı zaman yalnızca DP üzerine uygulanmış yaptırımlar olduğunu söylemek mümkündür. Zira darbe sonrasında, DP kapatılmış, üyeleri gözaltına alınmış ve hatta idam cezasına dahi çarptırılmıştır. Yalnızca DP'nin iktidardan indirilmesine yoğunlaşan ordu, darbe sonrasında yapacağı görevler

¹²⁴ Firdes Temizgüney, 1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2014, Sayı 27, Bahar 2018, s. 184.

¹²⁵ Sefa Salih Aydemir, 27 Mayıs Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi, *International Journal Of Eurasian Education And Culture*, Issue: 1, 2016, s. 12.

^{***} **Tahkikat Komisyonu**; Demokrat Parti tarafından 18 Nisan 1960'ta kurulan 15 üyeli Meclis komisyonudur. 7 Nisan'da DP Meclis Grubunun bir bildiri yayımlamasından sonra kurulan Muhalefet ve basının faaliyetlerinin tahkik edilmesi için kurulmuş bir komisyondur. Komisyon sadece Demokrat Partili milletvekillerinden oluşmaktadır.

¹²⁶ William Hale, Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze, Çeviren: Ahmet Fethi, *Hil Yayınları*, İstanbul, 1996, s.101.

¹²⁷ Abdulvahap Akıncı, Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan, 2014, 9 (1), s. 60.

¹²⁸ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 1919-1980, *İletişim Yayıncılık*, s. 666.

üzerinde durmayınca komite üyeleri ile görüş ayrılığına düşmüştür. Dolayısıyla bu olumsuzlukların yaşanması istenilen amacın elde edilememesi ile sonuçlanmıştır.

Darbe sonrasında Türk dış politikasında çok büyük olmasa dahi bir değişime ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Özellikle Orta Doğu politikası yeniden gündeme getirilmeye çalışılmıştır. Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerin yeniden canlandırılması ve daha sağlam temele dayandırılması için birtakım çalışmalar yapılmıştır. DP döneminde İsraili bir şirket ile tütün anlaşması yapılmıştır. Darbe sonrasında kurulan geçici hükümet, bu anlaşmayı sonlandırmıştır. Diğer yandan Irak merkezi hükümeti ve kuzeydeki Kürtler arasında çatışmalar hız kazanmış, Türkiye ise sınır güvenliğini korumak adına tedbirler almaya başlamıştır. Bu durum Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleriyle geliştirmek istediği ilişkiyi zedelemiştir. Orta Doğu dışında, Türkiye'nin Sovyetler ile ilişkileri de merak edilen konular arasına girmiştir. Darbe sonrasında Türk dış politikasında köklü değişimlerin olmamasına rağmen Sovyetlerin bu durumdan memnun olduğu ancak bu durumda Türkiye'nin tarafsızlık politikasına geçmesinin mümkün olmayacağı iddia edilmiştir.¹²⁹ Darbe sonrası Türk dış politikasını etkileyen diğer bir olay ise Küba Krizidir. ABD'nin Türkiye müttefiki olması ve diğer yandan Türkiye'nin de Sovyetler ile kuzey komşusu olması, bu kriz içinde Türkiye'nin adının geçmesine neden olmuştur. Zira ABD ile Sovyetler arasında yaşanan krizin gerginliği Türkiye'yi de etkilemiştir. Ancak bu kriz ile ABD kendi güvenliğini, müttefiklerinin güvenliğinden çok daha fazla önemseydiğini gözler önüne sermiştir. Küba'da bulunan Sovyet füzelerine karşılık, Türkiye'de bulunan Amerikan füzelerinin kaldırılması istenmekteydi. Ancak bu durum Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı güçsüzleştireceği düşüncesini ortaya çıkmıştır. Öte yandan füze teknolojisi gün geçtikçe yeni gelişmelerle ilerlemeye devam etmekte ve uzun menzilli balistik füzelerin kullanılması, Türkiye'nin NATO için stratejik olarak öneminin azaldığını düşündürmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu durum için Türkiye'nin elinde tuttuğu kozun etkisini kaybettiğini de göstermektedir. Darbe sonrasında yaşanan bir diğer kriz ise ABD Başkanı Johnson'ın, dönemin Türkiye cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel'e yazmış olduğu mektuptur. 1963 yılından itibaren Rumlar, Kıbrıs'ta 1960 Anayasasının hükümlerini uygulamak istemiş, bu doğrultuda Türklere karşı yaptıkları saldırılarına hız kazandırmış ve 21 Aralık 1963 günü Kanlı Noel saldırısı gerçekleşmiştir.¹³⁰ Bunun üzerine Cemal Gürsel, Johnson'a bir mektup yazmış ve bu saldırıların derhal durdurulması gerektiğini ifade etmiştir. Johnson'ın mektuba cevap verirken kullandığı

¹²⁹ F. Edip Çelik, Dış Politikada Ölçü, **Akşam**, 1960, aktaran Fehim Kuruloğlu, 27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Orta Doğu ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler (1960-1965), **Karadeniz Araştırmaları Merkezi**, 2017, s. 199.

¹³⁰ Fatma Gül Kesiktaş, Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan ilişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005, s. 85. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

dil, aslında ABD'nin bu olaya Türkiye'den farklı bir açıdan baktığını göstermektedir. Zira Johnson, mektupta her iki tarafın birbirini katlettiği ifadelerini kullanmıştır.¹³¹ Johnson'un bu yaklaşımı, hem soruna dâhil olmamak hem de 1964 başkanlık seçiminde Amerikalıların desteğini kaybetmek istememesinden kaynaklanmaktaydı. Bu şartlarda Türkiye, ABD'den istediği desteği alamayınca 13 Mart 1964'te Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'a bir mesaj göndermiş ve bu mesajında Türklere yapılan saldırıların durdurulmaması halinde, Türk halkının haklarının Türkiye tarafından korunacağını ifade etmiştir.¹³² Burada Türkiye'nin her an askeri bir müdahaleye hazır olduğu havası verilmiş ve böylece ABD'nin Rumlara, müdahaleden önce bir baskı yapması hedeflenmekteydi. Ancak bu girişim, ABD'nin tepkisizliği ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla TBMM, gerekli görülmesi durumunda hükümete askeri müdahalede bulunabileceği yetkisini vermiştir. Bu yetkiye istinaden hükümet, adaya birkaç kez askeri müdahale girişiminde bulunmuş fakat tüm bu girişimler çeşitli sebeplerden dolayı sonuçsuz kalmıştır. Bu sırada Johnson'ın İnönü'ye yolladığı bir mektup, Türkiye'nin müdahale fikrinin uzun bir süre askıya alınmasında etkili olmuştur. Jacob M. Landau, mektubun maddelerini şöyle özetlemiştir:

"1) ABD Türkiye'nin en önemli müttefiklerindedir. Türkiye, ABD'ye danışmadan böyle bir karar almamalıdır.

2) Türkiye, müdahale kararını garanti antlaşmasına dayandırmaktadır. Oysa Garanti Antlaşması'na taraf olan diğer ülkelere danışarak böyle bir müdahalede bulunabilir.

3) Bu müdahale NATO'ya üye olan Türkiye ve Yunanistan arasında belki de bir savaşa yol açabilecektir. Böyle durum ABD ve NATO'nun istemediği bir durumdur.

4) Eğer Türkiye Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunursa muhtemelen SSCB'de sorunun içine girecektir. SSCB'nin Türkiye'ye herhangi bir saldırısında NATO ülkeleri Türkiye'yi savunma yükümlülüğü altına girmeyebilir.

5) BM'nin barış için gösterdiği çabalar Türkiye'nin adaya herhangi bir müdahalesi ile sonuçsuz kalabilecektir.

6) ABD, Türkiye'nin adaya harekâtında kendisinden satın aldığı silahlar veya herhangi bir askeri ürünün kullanılmasını uygun görmemektedir.

7) Başbakan İnönü, tasarladığı müdahaleyi gerçekleştirmeden önce Başkan Johnson ile görüşmelidir."¹³³

Johnson Mektubu'nda görülmektedir ki ABD, Türkiye'nin Ada'ya çıkmasını istememektedir. Hatta müdahalenin yapılması durumunda Türkiye'nin Sovyet

¹³¹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914 – 1980), Ankara, 1988, s. 264-264.

¹³² Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 1919-1980, *İletişim Yayıncılık*, s. 685.

¹³³ Jacob M. Landau, Johnson's 1964 Letter To İnönü, and The Greek Lobbying Of The White House, *The Turkish Yearbook Of International Relations*, C.14, Jerusalem, 1979, s. 45-48.

saldırısıyla karşılaşabileceği ve bu durumda ABD'nin müttefiki olduğu Türkiye'yi koruyamayabileceği açıkça ifade edilmiştir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye zaman zaman Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunabileceği telkinlerini vermiş ancak ABD ve müttefikler tarafından girişimleri engellenmiştir. Bu sebeple de Türkiye, Kıbrıs'a müdahaleden vazgeçmiştir. Türkiye, müttefikliğine sadık kalmış ve ABD'nin konuyla ilgili her teklifine olumlu dönüşler yapmıştır. Tüm bu olumlu dönüşlerin Türkiye açısından bir çıkar niteliği taşıdığı aşikârdır. Zira Türkiye ABD'den, BM kuvvetlerinin adaya gelişinin ardından Türkler lehinde Makarios'a baskı yapmasını istemiştir. Ancak Türkiye'nin sadık oluşunun karşılığı alınamamış ve ABD bu isteğe tarafsız olduğunu ve bu işe karışmayacağını belirten bir cevap vermiştir.¹³⁴ ABD'nin bu tutumu beklenen bir gelişme olmamıştır ancak İnönü bu durumu da ülkenin lehine çevirebilmeyi düşünmüştür. Buna göre Türkiye, adaya gireceğini ABD'ye bildirdiği zaman ABD'nin tarafsız olarak yaklaşması gerekmektedir. Ancak ABD tarafsız kalmamış ve müdahalenin geciktirilmesi talebinde bulunmuştur. ABD'nin bu tutumuyla ilgili olarak Toker; " *Johnson Mektubu'nun gelişi elbet bu ortamda büyük bir sürpriz olmuştur. Her türlü tehlikeyi göze aldığımız ve her zaman yanında olduğumuz ABD; çıkarma yapılması durumunda Türkiye'nin siyasi arenada yalnız kalabileceği konusunda Türkiye'yi uyarmıştır. İşte Johnson Mektubu'nda kilit nokta da budur.*"¹³⁵ İfadelerini kullanmıştır.

Johnson Mektubu, Türk dış politikasını oldukça etkileyen olaylardan birisi olmuştur. Bu mektupla birlikte, Türkiye'nin Sovyet saldırısına karşı korunamayabileceği ihtimali, NATO'nun Türkiye'nin güvenliğini ne derecede sağlayabileceği konusunda tereddütleri akıllara getirmiş ve kamuoyunda da oldukça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin NATO'dan ayrılması gerektiğine dair görüşleri savunanların sayısı da artmaya başlamıştır. Öte yandan ABD, Türkiye'nin güvenini oldukça sarsmıştır. Dolayısıyla artık Türkiye, ABD'nin uluslararası arenadaki faaliyetlerinin Türk dış politikası çerçevesinde ülkenin çıkarlarına uygun olup olmadığı konusunu da sorgulamaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin ekonomik ve askeri alanda ABD'ye bağımlı olması konusunda ortaya çıkan olumsuzluklar, daha da belirginleşmeye başlamıştır. Zira Türk ordusundaki silahların pek çoğu ABD kaynaklıdır. Bunun giderilmesi için de Türkiye, ABD dışında silah satın alabileceği ülke sayısını da arttırmaya çalışmaya başlamış, diğer yandan da yerli silah üretimi için hazırlıklar yapmaya başlamıştır.

¹³⁴ Fatma Gül Kesiktaş, Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan ilişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005, s. 89. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹³⁵ Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965, İstanbul, 1992, s. 204-207.

Sonuç olarak Türkiye, darbe sonrasında dışa bağımlı bir politikanın ülkeye zarar verdiğini anlamış, yönünü 3. Dünya Ülkeleri'ne çevirmeye çalışmıştır. En nihayetinde bu dönüştürün yönü kuzey komşusu olan Sovyetlere doğru yol almıştır. Bu dönemde devletlerarasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için atılan adımlar bir sonraki dönemde meyvelerini vermiştir. Zira 1965 yılına gelindiği zaman, 1960 yılından çok farklı politikalar geliştirilmiştir.¹³⁶ Bunlardan en önemlisi dışa bağımlı, Batı yanlısı politikaların yavaş yavaş terk edilmesi olmuştur. Darbenin getirmiş olduğu ekonomik çöküntü ortamı içinde; bir yandan silahlanmaya başvurulması, bir yandan sağ eğilimli akımların şiddetlenmesi, bir yandan da büyük güçlerin çıkar kavgalarının tahrikleri neticesinde 12 Eylül'e kadar gidecek bir serüven başlayacaktır.

2.2.3. 1980 Darbesi Sonrası Türk Dış politikası

Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren her dönem Türk siyasetinde ağırlığını hissettirmiştir. Kurucu unsur olarak kendisini gören silahlı kuvvetler, Cumhuriyet'in tehlike altında olduğunu iddia ettiği her dönem, Türk siyasetine müdahale etmiştir. Aslıhan Hatunoğlu, askerinin bu davranış biçimine 'güvenleştirme' adını vermiş ve 12 Eylül 1980 darbesini, 'güvenleştirme operasyonlarının üçüncüsü' olarak nitelendirmiştir.¹³⁷ Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi bu operasyonlardan ilki 27 Mayıs 1960 Darbesi, ikincisi de 12 Mart 1971 Darbesidir.

12 Eylül Darbesi sonrası Türk dış politikasını anlayabilmek için darbeye giden sürece ve darbe zamanında neler olduğuna değinmek gerekmektedir. Bilindiği gibi Türk siyaseti birçok kez askeri müdahaleye maruz kalmıştır. Ülkede özellikle siyasi elitlerin birbirleri ile çatışmaları, bundan doğabilecek her türlü sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada ise çözüm olarak askeri kuvvetlerin siyasi iktidarı eline alması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri de kendisini siyasetin farklı bir kanadı olarak görmektedir. Bu anlamda TSK, ülkede iç karışıklıkların artması ve şiddetin çoğalması durumunda, sorunu çözücü nitelikte olmak, halkın güvenliğini sağlamak ve huzurunu bozmamak için iktidarlık görevini üstlenmek istemiştir. Ülkenin iç ve dış ilişkilerindeki bozulmalar neticesinde TSK, Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir askeri müdahaleyi kaçınılmaz görmüştür. Bülent Ecevit'in iktidarı olduğu 1978 yılında, 1974 Kıbrıs Harekâtı ve sonuçlarından dolayı yaşanan ABD-NATO sorunları kapsamında bir doktrin geliştirilmiştir: 'Ulusal Savunma ve Dış Politika'. Didem Karaca'ya göre, 'bu doktrin

¹³⁶ Fehim Kuruloğlu, 27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Orta Doğu ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler (1960-1965), *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, 2017, s. 204.

¹³⁷ Aslıhan Hatunoğlu, 1980 Darbesi ve Dış Politika, https://www.academia.edu/9916475/1980_Darbesi_ve_D%C4%B1%C5%9F_Politika (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2020)

en önemli kolunu Türkiye'nin silahlanma konusunda tek kaynaktan bağımlılığı oluşturmaktadır."¹³⁸ Karaca'nın söylediklerine göre, bu politikanın en büyük amacının, aşırı silahlanmaya engel olarak çevre ülkeler ile dostane ilişkiler kurabilmek olduğunu ifade etmek pek de yanlış sayılmayacaktır. Zira çevre ülkelerle yürütülen iyimser ilişkiler, ülkenin güvenliğinin tesis edilmesinde oldukça önemli bir yere sahip olacaktır.

1979 yılına gelinen süreçte, askerinin siyasete sürekli müdahalesi sonucu, Bülent Ecevit istifa etmek zorunda kalmıştır. Ecevit'in istifası üzerine Süleyman Demirel, hükümeti kurmuş ve yeni bir dış politika anlayışına geçmiştir.¹³⁹ Bilhassa Savunma ve Ekonomi İşbirliği Anlaşması (SEİA) kapsamında oldukça istekli ve aceleci davranmış, ABD'nin anlaşma kapsamında yapacağı yardımı birkaç yıla yaymasını talep etmiştir.¹⁴⁰ Zira Demirel bu sayede silah ambargosu nedeniyle zarar gören Türkiye'nin durumunu iyileştirmeyi hedeflemekteydi. Ancak anlaşmanın bazı maddeleri, anlaşmaya varılmayı zorlaştırdığı için Demirel, o maddelerin düzenlenmesi için talepte bulunmuştur. Bu konu Türkiye'nin dış politikasını meşgul eden bir durum haline gelmiştir. Diğer yandan iç politikada anarşi etkisi görülmekteydi ve bu durumun SSCB'nin anarşist tutum sergilemesinden kaynaklı olduğu düşünülüyordu. Oran'a göre, "Türkiye kamuoyu Sovyet çizgisini izleyen Türkiye Komünist Partisi (TKP)'ni diğer sol örgütlerden ayırmadığı için Türkiye'de böyle bir karşıt eğilim"¹⁴¹ doğmuştur. Demirel, kendinden önceki iktidarın politika üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldıracığını ifade etmiştir. Bunun için de yanlış uygulanan ekonomi politikalarının yanlış uygulanan ekonomi politikaların düzeltileceğini ve enflasyon oranındaki artışın getirdiği işsizlik sorununun çözüleceğini belirtmiştir.¹⁴² Ülke içinde ve dışında yaşanan karışıklıklar, ülkeyi giderek yeni bir darbe sürecine götürmeye başlamış ve bu karışıklıklardan rahatsızlık duymaya başlayan TSK, bir araya gelerek bir toplantı yapmıştır. Toplantı sonucunda, yönetime tüm denetim konulmasının gerekli olduğu fikri ortaya atılmış ancak bu fikir 1960 darbesinde olduğu kadar benimsenmemiştir. Bunun yerine Kenan Evren ve toplantıya katılan komutanlar, politik liderlere işbirliğini sağlamaya yönelik uyarı niteliğindeki bir mektubu gönderme kararı almıştır. Muhtıra ve uyarı niteliği taşıyan bu mektup, 27 Aralık 1979'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e teslim edilmiştir.¹⁴³ Mektupta, ülkedeki siyasi çekişmeler sebebiyle, ülke

¹³⁸ Didem Karaca, 12 Eylül 1980 Darbe Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2015, s. 37. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹³⁹ Karaca, **a.g.m.**, s. 37.

¹⁴⁰ Sibel Kavuncu, 1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran, 2013, Cilt 15, Sayı 1, s. 139.

¹⁴¹ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:1, 1919-1980, **İletişim Yayıncılık**, s. 781.

¹⁴² Oran, **a.g.e.**, s. 782.

¹⁴³ Fatih Bahçivan, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 87. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

ekonomisinin ve halkın olumsuz etkilendiği, bu sebeple TSK'nın durumu yakından takip ettiği belirtilmiştir. Esasında bu uyarı, bir anlamda 12 Eylül darbesinin de habercisi gibidir. Ülke içi karışıklıklar son hızla devam ederken, askeri yetkililer bu durumdan daha da rahatsız olmaya başlamıştır. Örneğin; Milli Selamet Partisi (MSP) lideri Necmettin Erbakan'ın, 30 Ağustos kutlamalarına katılmayı reddetmesi, İsrail'in Kudüs'ü işgal etmesi üzerine, 6 Eylül'de Konya'da yapılan mitinglerde atılan sloganların askerleri rahatsız edici nitelikte olması ve bir üniversitede İstiklal Marşı okunduğu sırada bir grup öğrencinin ayağa kalkmaması gibi olaylar TSK tarafından tepkiyle karşılanmıştır.¹⁴⁴ 27 Aralık 1979'dan 12 Eylül 1980'e giden süreçte asker, darbe için kendince haklı birçok sebebe sahip olmuştur.

Takvimler 12 Eylül 1980'ne geldiğinde saat 04:00'de, Türkiye Radyolarında (TRT), İstiklal Marşı çalmaya başlamış akabinde yayına geçilerek, hiçbir anons yapılmadan Harbiye Marşı çalınmış ve marşın sona ermesiyle TSK'nın ülke yönetimini emir komuta zinciri kapsamında ele geçirdiği bildirisi okunmuştur.¹⁴⁵ 1980 müdahalesi herhangi bir zorluk ile karşılaşmadan gerçekleştirilmiştir. 1960 müdahalesinden farklı olarak 1980 darbesi nitelik açısından daha muhafazakâr bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Ayrıca emir komuta zinciri içerisinde hiyerarşik bir şekilde gerçekleşmesi, 1980 darbesini diğer askeri müdahalelerden ayırmaktadır.

12 Eylül'den 6 Aralık 1983'e kadar geçen süreçte yönetim tamamen TSK tarafından sağlanmıştır. Asker tarafından yeni bir anayasa getirilmiş ve mevcut hukuki sistem yerini bu yeni anayasaya bırakmıştır. 1982 Anayasası olarak Türk siyasi tarihinde önemli etkisi olacak bu anaya ile 1960 anayasası arasında büyük farklılıklar vardır. Örneğin; 1982 Anayasası ile siyasi partiler yurtdışında farklı kollarda örgütlenemeyecek, kadın kolları, gençlik kolları gibi gruplar kuramayacak, vakıf ve dernekler açamayacaklar, bu vakıf ve derneklerden de herhangi bir maddi yardım almaları yasaklanacaktır. Darbe sonrası Türkiye'deki demokratik sistem, asker tarafından yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Eski siyasi partiler kapatılmış ve bu partilerin liderlerine yeni parti açma yasağı getirilmiştir. Bu dönemde yeni siyasi partiler kurulmuş ve Türk siyaseti yeni siyasetçileri ile tanışmıştır. Özellikle Turgut Özal liderliğinde kurulan Anavatan Partisi (ANAP) darbeden sonraki siyasi sürece damgasını vurmuştur. Özal'ın başbakan olması ile birlikte Türk siyaseti ve dış politikası yeni bir yön kazanmıştır. Özal döneminde, Türkiye'nin dünyadaki siyasi konjonktüre uygun bir pozisyon almaya çalıştığı görülmektedir. Özellikle Soğuk

¹⁴⁴ Ersal Yavi, İhtilâlcı Subaylar, 3. Kitap, İzmir, **Yazıcı Yayınevi**, 2005, s. 499.

¹⁴⁵ Fatih Bahçivan, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 92. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

Savaş'ın bitişi ile Türkiye'nin Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini pekiştirmeye çalıştığı görülmektedir.¹⁴⁶ Soğuk Savaş dönemi içinde bulunduğu kutba göre hareket etmek zorunda kalan Türk dış politikası, Soğuk Savaş sonrası dönemde Özal liderliğinde proaktif bir yapı kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi ile ABD'nin uyguladığı çevreleme politikası sona ermiş ve Türkiye de bu çevreleme politikası sebebiyle ikili ilişki kuramadığı Orta Doğu, Doğu Avrupa ve eski Sovyet ülkeleri ile ilişkileri yeniden geliştirmeye çalışmıştır.

12 Eylül sonrası ANAP'ın iktidara gelmesiyle Türkiye'nin, yeni bir dış politika arayışına girdiği görülmektedir. Soğuk Savaş dinamiklerini geride bırakan Türkiye, Özal ile 'aktif tarafsızlık politikası' uygulamasına geçmiştir. Bu politika ile İran ve Rusya gibi ülkeler ile ticari ve siyasi ilişkiler, 'iyi komşuluk' prensibi üzerinden geliştirilmiştir.¹⁴⁷ Özetle, bu dönem Türk dış politika adımlarının özellikle Türkiye ekonomisini iyileştirme ve güçlendirmeye yönelik atıldığı görülmektedir. Ayrıca ABD ile geliştirilen ilişkiler de oldukça olumlu bir seyirde ilerlemiştir.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan Avrasya bölgesinde, kendisi ile sınır komşusu olan ve daha sonraları bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin tarih sahnesine çıkışına şahit olmuştur. Özellikle de Sovyetlerin dağılmasından sonra uluslararası güç dengelerinde çok ciddi değişiklikler olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölünen Almanya'nın yeniden birleşmesi, Sovyetlerin dağılmasından sonra Balkan ülkelerinin Sovyet yörüngesinden çıkıp bu ülkelerin Batı eksenine girmesi, bundan dolayı Varşova Paktı'nın dağılması gibi olaylar 'yeni dünya düzeni' üzerine 'tarihin sonu'¹⁴⁸ ve 'medeniyetler çatışması'¹⁴⁹ gibi tartışmaların başlamasına neden olmuştur.¹⁵⁰

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetlerin dağılmasından sonra ABD, uluslararası arenada daha aktif bir şekilde kendini göstermeye başlamış ve hatta tek kalan süper güç olarak nitelendirilmiştir. 1990 sonrası yıllarda, uluslararası sistemin yönlendiricisi ABD olarak gösterilmiş ve özellikle sistemin lideri olarak tasvir edilmiştir. ABD'nin bu şekilde görülmesi dünya düzeni için tek kutuplu bir yapı olabileceği düşüncelerini doğurmaktadır. Ancak 11 Eylül ve sonrasında yaşanan olaylar ele

¹⁴⁶ Didem Karaca, 12 Eylül 1980 Darbe Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2015, s. 95. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

¹⁴⁷ Batuhan Yaşar, Turgut Özal Dönemi Türk Dış Politikası, **TESAD**, 7 Şubat 2018, <https://www.tesaderneji.org/turgut-ozal-donemi-turk-dis-politikasi.html>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2020)

¹⁴⁸ Francis Fukuyama, Tarihin Sonu Mu?, **Vadi Yayınları**, 5. Baskı, 2003, s. 21.

¹⁴⁹ Samuel P. Huntington, Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, Çeviren: Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, **Okyanus Yayıncılık**, İstanbul, 2005, s. 34.

¹⁵⁰ Şenol Kantarcı, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi Mi?", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl 8, Sayı 16, s. 69.

alındığı zaman, ABD liderliğindeki yapının esasında tek kutuplu olmadığını göstermektedir.¹⁵¹ Zira 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin Irak, Orta Asya ve Afganistan'daki mevcut gücü zayıflamaya başlamıştır. Bununla birlikte bu bölgelerde hâkimiyet kurmayı amaçlayan ülke ve örgütler, liderlik koltuğu için birer rakip konumuna gelmişlerdir. Saldırıdan sonra ABD'ye karşı ılımlı tutumuyla dikkat çeken Türkiye, bu dönemde ABD ile ilişkilerini pekiştirmeyi hedeflemiştir. Diğer yandan Türkiye'nin bulunduğu coğrafya içerisinde yer alan terör faaliyetleri ve siyasi istikrarsızlıklarda, ABD de Türkiye ile aynı kaygıyı paylaşmış ve Türkiye'ye bu anlamda destek vermiştir. Zira iki ülkenin çıkarlarının örtüştüğü birçok konuda, işbirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Balkan coğrafyasında, Kafkas ve Orta Doğu ülkelerinde ortaya çıkan, aynı zamanda Türkiye'yi de oldukça yakından ilgilendiren olaylar, ABD için de önem arz etmiştir. Bahsedilen bölgelerin istikrara kavuşturulup bu istikrarın devamlılığının sağlanması, Türk-Amerikan ilişkilerini birbirine yakınlaştırıcı bir etki yaratmıştır. Türkiye ile ABD arasında geliştirilen olumlu ilişkiler, 11 Eylül sonrası ABD'nin Irak müdahalesi ile sekteye uğramıştır.¹⁵²

2.3.1. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Politikası

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye'nin Orta Doğu politikası ABD'nin Orta Doğu politikasına paralel bir şekilde biçimlenmiştir. Yani ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik politikaları göz önüne alınarak, bölge üzerinde stratejiler uygulanmaya çalışılmıştır. Çünkü Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin yönü, petrol kaynakları açısından zengin olan Orta Doğu'ya çevrilmiştir. Sovyetlerin aradan çıkması nedeniyle bölgede bir güç boşluğu oluşmuş ve ABD bu boşluğu doldurma çabası içerisine girmiştir.

Bölgedeki enerji kaynaklarının düzenli ve güvenli bir şekilde sabit fiyatlarla Batı'ya aktarılmasına ilişkin politikalar düzenleyen ABD, bu politikaların uygulanması konusunda birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar; Şii-Sünni çatışması ve Irak'ın istikrarsızlaştırılması, Orta Doğu'daki Amerika karşıtlığı görüş, terör faaliyetleri, İsrail ile Filistin arasındaki barış sürecinin sekteye uğraması, ayrıca bölge içinde kilit nokta sayılabilecek güçlerin ABD politikalarına bakış açıları şeklinde sıralanabilmektedir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda ABD'nin bölgede bir lider mi yoksa başat bir güç mü olması gerektiği düşünceleri yükselmeye başlamıştır. Zira Körfez Savaşı'ndan sonra, Arap liderler ABD'ye bölgenin koruyucusu ve lideri olarak bakmışlardır.¹⁵³ Böyle bir durumda Türkiye'nin de bölgeye yönelik politikalarını

¹⁵¹ Kantarcı, *a.g.m.*, s. 70.

¹⁵² Alptekin Molla, Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri, s. 33.

¹⁵³ Radoslaw Fiedler, The United States Policy Toward The Middle East in The Post-Cold War Era: Hegemony or Leadership, Toplum ve Demokrasi, 4(8-9-10), 2010, s. 169-184. Aktaran Mehmet

geliştirmesi ve değiştirmesi gerekebilirdi. Öte yandan değişen dünya düzeninde yerini tam olarak anlamaya çalışan Türkiye'nin, bu sistemde küresel ya da bölgesel bir güç olarak sahaya çıkması gerekmekteydi. Zira ekonomideki kötüleşme, ülke içinde yaşanan olumsuz olaylar, Özal faktörü gibi etkenler sebebiyle Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında aktif bir dış politikaya yönelmek durumundaydı. Uygulanmaya çalışılan aktif dış politika sayesinde, Türkiye'nin stratejik anlamda hala önemli bir ülke olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Nitekim Özal bu politika sayesinde ABD'nin Türkiye'ye öncelikli olarak ekonomik anlamda destek ve avantaj sağlayacağı ve bu sebeple ülkenin iç ekonomisinin de düzeleceği düşünölmekteydi. Ayrıca Türkiye, Körfez Krizi'nde aktif bir rol üstlenirse, savaş bittikten sonra Körfez ülkelerinden ekonomik kazançlar elde edebileceği ve bu sayede Avrupa Birliği'ne girişin çok daha kolay olabileceği Özal'ın en temel argümanı olarak sayılmaktadır.¹⁵⁴ Ancak Türkiye'nin Körfez Savaşı'na destek vermesi, izlediği aktif politikadan istediği sonuca ulaşamamasına neden olmuştur. Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ın kuzeyinde Kürtler bir siyasi teşkilatlanma kurmuş ve PKK'nın terör faaliyetlerinin tırmanmasına ön ayak olmuştur. Türkiye bir yandan Kürt devletinin kurulmasını önlemek amacıyla girişimlerde bulunurken diğer yandan da terörist gruplara karşı askeri müdahalelerde bulunmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki dengenin ortadan kalkmasıyla Türkiye için tehdit algısı da değişmiştir. Özellikle Sovyetler sonrası ortaya çıkan boşluğun ABD tarafından doldurulamaması, Orta Doğu'daki güvensizliği arttırmıştır. Bu durum da Türkiye'nin Orta Doğu politikalarını derinden etkilemiştir.

1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin Orta Doğu politikası, başta terörizm olmak üzere toprak bütönlüğünü bozabilecek her türlü olaya karşı güvenlik kaygısı güdülererek şekillendirilmeye çalışılmıştır. Özellikle Orta Doğu ülkelerinin PKK'ya destek vermesi münasebetiyle Türkiye ile Orta Doğu ilişkileri sürekli gerginlikle sonuçlanmaya başlanmıştır. Hatta PKK lideri Abdullah Öcalan'ın uzun yıllar boyunca Suriye'de yaşaması sebebiyle, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler daha da gergin bir hale gelmiştir. Ancak Türkiye'nin Suriye üzerinde baskın gelmesi sonucu, 1998 yılında Suriye, Öcalan'ı topraklarından çıkarmak zorunda kalmıştır.¹⁵⁵ İki ülke arasındaki ilişkiler 'Adana Mutabakatı'¹⁵⁶ ile işbirliği çerçevesinde yeniden tesis edilmeye

Babacan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Değişen Fırsat ve Tehdit Algısı, 2009, s. 10.

¹⁵⁴ Şaban Çalış, Turkey's Traditional Middle-East Policy and Özalist Diplomacy: Gulf Crisis Revisited, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt 1, Sayı 4, Ocak 2000, s. 101-118.

¹⁵⁵ Bayram Sinkaya, Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikası ve Batı Etkisi, **Adam Akademi**, 2011/1, s. 89.

¹⁵⁶ Melis Tuncay, AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişiklikler, Nisan, 2011, s. 59. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

çalışılmıştır. Adana Mutabakatı ile Türkiye'nin Suriye'ye yönelik güvenlik algısı değişmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler Arap Baharı sürecine kadar iyi yönde ivme kazanarak ilerlemiştir. Yine bu dönem Suriye ile olduğu gibi İsrail, İran, Irak ve Mısır gibi bölgenin önemli aktörleri ile Türkiye'nin ilişkilerinin olumlu seyrettiği görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin Orta Doğu politikası, yeni bir yön kazanmıştır. Denge siyasetinin ortadan kalkması ile bölge ülkelerinin ağırlığı artmış ve Türkiye de bölge üzerine, giderek Soğuk Savaş gereklerinden daha bağımsız bir politika izlemeye başlamıştır. Bu sayede Soğuk Savaş döneminde bölgede herhangi bir etkisi olmayan Türkiye'nin, bölgenin önemli aktörlerinden biri haline geldiği görülmektedir.

2.3.2. Yakın Bölgelerdeki Gelişmelerin Türk Dış Politikasına Etkisi

Soğuk Savaş sonrasında yaşanan gelişmeler Türk dış politikasını büyük ölçüde etkilemiş, özellikle de Türkiye'nin yakın bölgeler üzerindeki küresel güçler kapsamında yeni dış politika hedeflerinin oluşmasını sağlamıştır. Oluşturulan dış politika hedeflerinde ise, Türkiye'nin stratejik vizyonu göz önüne alınarak daha iyi bir yol haritası çizilmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde özellikle 11 Eylül olaylarından sonra ortaya çıkan tehdit algılamalarının Türk dış politikasındaki etkileri ele alınmıştır. Bu kapsamda Ankara'nın izlediği dış politikanın nasıl daha aktif hale gelebileceği üzerine inceleme yapılmıştır. Zira Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin çok boyutluluğu keşfetmesi ile Türk dış politikası değişime uğramış ve yeni güvenlik arayışlarına girilmiştir. Yeni kurulacak olan dünya düzeninde, halklar arasındaki büyük farklılıklar vardır ve bu farklılıklar ekonomik, politika ya da ideolojik değil daha çok kültürelidir.¹⁵⁷ Halklar, kendilerini geçmişteki gelenekleriyle, kültürel mirasları ile tanımlamaya başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da artık politikayı yalnızca çıkarları için değil kimliklerini tanımlamak ve tanıtmak için de kullanmaya başlamışlardır. Özellikle de sonraki bölümlerde değinilecek olan yeni devletlerin kurulması, Türkiye'nin iç ve dış politikalarında oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve çevresinde yaşanan her gelişme Türk dış politikası açısından belirleyici bir rol oynamıştır.

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası arenada iki kutuplu sistemin sona ermesine neden olmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte artık ABD tek güç haline gelmiştir. Böyle bir durumun neticesinde Türkiye için yeni bir güvenlik stratejisinin geliştirilmesi gerektiği ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Zira

¹⁵⁷ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Çeviren: Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, **Okyanus Yayıncılık**, İstanbul, 2005, s. 25.

Sovyetlerin dağılması, Türkiye üzerindeki güvenlik tehdidinin azalmasını sağlamıştır. Ayrıca Batı ittifakı kapsamında oldukça önemli bir yere sahip olan Türkiye, var olan konumunu korumayı ve ileriye dönük politikalar geliştirmeyi hedeflemektedir. Nasuh Uslu'nun bahsettiği gibi *"Türkiye, sahip olduğu önemi çerçevesinde politikalar izlemekte ve kendisinden beklenen ittifak rolünü oynayarak dünya politikasındaki konumunu korumaya çalışmaktaydı. Oynayacağı roller başkaları ve statik sistem tarafından belirlendiği için de, dış politikada geleceğe dönük bir vizyona sahip olma ve yeni açılımlar peşinde koşma Türkiye açısından pek söz konusu olmuyordu."*¹⁵⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler ele alındığı zaman, iki ülke arasında çok fazla değişen politikaların olmadığı görülmektedir. Ancak Soğuk Savaş sırasındaki politikalardan da farklı olarak bazı değişimler de meydana gelmiştir. Temelde, Türk-Amerikan savunma ve güvenlik konularının olduğu iki ülke arasındaki ilişki, yeni dönemde de bu iki kavram üzerinden sürmüştür. Bunların yanı sıra, iki ülke arasındaki ilişkiye ekonomi, insan hakları, sosyal hayat, demokrasi ve iyi komşuluk ilişkileri de eklenmiştir. Savaşın bitmesinin ardından Türkiye, Batılı devletlerin -özellikle ABD'nin- gözünde stratejik önemini kaybetmeye başlayan bir ülke olarak gündeme gelmiş ve bu da tartışmalara neden olmuştur. Uslu'ya göre bu yöndeki düşüncelerin ortaya konulmasının temelini, Sovyet tehdidinin artık sona ermesiyle Türkiye'ye duyulan ihtiyacın azalması ve bundan kaynaklı olarak ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Türkiye'ye verdikleri askeri, ekonomik ve siyasi desteğin ortadan kalkacağı endişesi oluşturmaktadır.¹⁵⁹ Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin, stratejik önemini yitirdiği tartışmaları ortaya çıkmış ancak kısa süre sonra Körfez Krizi'nin ortaya çıkmasıyla bu tartışmalar sona ermiştir. Böylece Orta Doğu'daki stratejik konumu sebebiyle de Türkiye'nin önemi bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Soğuk Savaş bittikten sonra, Türk dış politikasındaki Soğuk Savaş etkisi de değişime uğramış, küresel çıkarlar yerine artık bölgesel güvenlik ve işbirliğine dayalı politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Ortaya çıkan yeni koşullar ise küresel ittifakları gölgede bırakmıştır. Elbette böyle bir konumda olan Türkiye için yeni tehditler ortaya çıkmaya başlayacaktır. İlhan Uzgel'in ifade ettiği gibi:

"...dış politikanın güvenlik boyutu olduğunu, stratejik kaygı ve mücadelelerin dış politikada önemli bir yer tuttuğunu kabul etmek gerekmele birlikte, Türkiye'ye bu

¹⁵⁸ Nasuh Uslu, Türk Dış Politikası Yol Ayrımında / Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar, **Anka Yayınları**, 2006, s. 9.

¹⁵⁹ Nasuh Uslu, Türk-Amerikan İlişkileri, **21.Yüzyıl Yayınları**, İstanbul, 2000, s. 311.

konuda dünyada eşsiz ve mutlak olarak bir yer verilmesinin ve dünyanın bunun etrafında döndüğüne ilişkin bir algılamının da doğru olmayacağı ileri sürülebilir.”¹⁶⁰

Bu kapsamda Türkiye'nin daha dışa dönük bir politika izlemesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Böylece Avrupa Birliği projesinin uygulanmasının daha uygun olabileceği düşünülmeye başlanmıştır. Zira konunun başında belirtildiği gibi küresel çıkarlar yerine bölgesel işbirliğinin önemli görülmektedir. Bölgesel işbirliği ve güvenlik anlamında AB iyi bir örnek olacaktır. Çünkü bölgesel oluşumlar içerisinde yer almak, ülkelerin ulusal çıkarlarının korunmasında ve dış (küresel) tehditlere karşı tedbir alınmasında oldukça avantaj sağlayabilmektedir. Soğuk Savaş boyunca Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlayan ABD'nin bölgeye olan ilgisinin azalması ile birlikte Avrupa'nın bütünleşmesinin önemi artmıştır. Bölgesel oluşumlara dâhil olmak, çok fazla maliyet gerektiren bir savunma olmadığı için en çok tercih edilen yöntem olarak da görülebilmektedir. Bu yüzden Soğuk Savaş sonrasında ülkeler, ulusal çıkarlarının korunması amacıyla özellikle bölgesel bütünleşme (entegrasyon) yoluna başvurmaya çalışmaktadırlar. Örneğin; Bülent Ecevit, 'bölgesel bazlı' aktif bir politika izlemenin önemini vurgulamıştır.¹⁶¹ Bu politika pratikte Suriye, İran, Kuzey Irak ve Ege konularında daha etkin bir rolün izlenebilmesi olarak görülebilmektedir. Öte yandan aynı politika Kafkasya, Balkanlar ve Hazar'da da aktif bir siyasetin izlenebileceği anlamına da gelmektedir.¹⁶²

Soğuk Savaşın hemen ardından Balkanlarda ortaya çıkan yeni siyasi yapılanma, milliyetçilik düşüncesinin tetiklenmesine ve bundan dolayı Yugoslavya'nın bölünmesine neden olmuştur. Başlangıçta Türkiye, Yugoslavya'nın bölünmesine karşı çıkmış ve ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasından yana bir tutum sergilemiştir.¹⁶³ Türkiye, ülke içindeki federe cumhuriyetler ile birtakım gerginlikler yaşamış ve bu gerginlikler yerini çatışma ortamına bırakmıştır. Bu durum üzerine Türkiye, Yugoslavya'da yaşayan Müslüman ve Türkleri desteklemeye yönelik bir politika izlemeye başlamıştır. Ancak yapılan barışçıl girişimler, Yugoslavya'nın dağılmasını engellemeye yetmemiştir. Yugoslavya'nın dağılması, bir yandan uluslararası hukukun ön plana çıkmasını sağlamış diğer yandan da Türkiye'nin, bağımsızlığını kazanan ülkelerin toprak bütünlüğünü koruma ilkesi doğrultusunda iyi ilişkiler kurması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Zira bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin Batı'ya entegre olma süreçlerinde Türkiye'nin desteği oldukça önemlidir. Diğer yandan savaş sonrası dönemde yeni açılımlar ve yeni stratejiler uygulanmaya

¹⁶⁰ İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, *İmge Kitabevi*, 2004, s. 21-22.

¹⁶¹ Mehmet Seyfettin Erol, 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve "Dört Tarz-ı Siyaset", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s. 35.

¹⁶² Erol, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁶³ İlhan Uzgel, *Balkanlarla İlişkiler*, Cilt 3, s. 490.

çalışılmıştır. Bunun nedeni ise mevcut durumda dengelerin korunması olarak gösterilebilmektedir. Türkiye'nin bu durumdaki en büyük gayesinin, uluslararası politikada gücünü arttırıp konumunu sağlamlaştırmak olduğu yorumunu yapmak çok da yanlış sayılmayacaktır. Konu ile alakalı olarak, savaş sonrasında bağımsızlığını ilan eden devletler kapsamında Turgut Özal, "Adriyatik'ten Çin Seddine Türk Dünyası" söylemi ile gündeme gelmiştir.¹⁶⁴ Bu kapsamda Özal'ın bu söylemi ile Türkiye ve yeni kurulan devletlerarasındaki ilişkilerin ne kadar önemli olabileceği vurgulanmaya çalışılmıştır. Özal'ın bu söylemi ne yazık ki uygulamaya geçememiştir. Çünkü Sovyetlerin dağılmasından sonra Türkiye birçok fırsat ile karşı karşıya kalmış ancak bunu değerlendirmek için yeterli zamanı olamamıştır. Zira Reha Oğuz Türkan'a göre, Türkiye tarafından bu durum kendi bölgesinde küresel bir oyuncu olabilmesi adına mükemmel bir fırsat oluştururken, dış politikadaki diğer karar vericiler tarafından da fırsat olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁵ Bunun dışında Türkiye'nin diğer ülkelerle kıyaslandığı zaman yeteri kadar ekonomik gücü de bulunmamaktaydı. Ancak buna rağmen Balkanlar'da, Kafkasya ve Orta Doğu'da yaşanan bazı krizler neticesinde Türk halkı yeniden "biz" olma bilincini hatırlamış oldu. Soğuk Savaş sonrasında mevcut konjonktürde yerini garantiye almak isteyen Türkiye, barışçıl temeller ile statükoculuk ilkeleri üzerinden hedefler belirlemiş ve bu hedefler doğrultusunda ilerlemiştir. Bu hedeflere doğru adım atarken hem yanı başındaki tehditlerden korunmaya çalışmış hem de çevre bölgelerde yeni kurulan devletleri desteklemeye çalışmıştır. Zira bu devletlerin bağımsızlığını almalarını destekleyen ülkeler olduğu gibi desteklemeyen ülkeler de bulunmaktaydı ve bu durum Türkiye için de bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu durumda Soğuk Savaş sonrası geliştirilen yeni Türk dış politikalarını hem iç dinamikler hem de çevre bölgelerdeki gelişmeler de etkilemiştir varsayımını yapmak yanlış sayılmayacaktır.

Sonuç olarak Türk dış politikası, yakın çevrelerle iyi ilişkiler yürütme kapsamında 2002 yılından itibaren 'komşularla sıfır sorun' hemen ardından 'aktif dış politika' olarak belirlenmiştir.¹⁶⁶ Her ne kadar savaş sonrasında Körfez Krizi ile Irak Savaşı'nın olumsuz etkileri görülmüş olsa da, aslında bu iki olay Türk dış politikasının belirlenmesinde rol oynayan unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Bundan sonra dış politikasını Batı'ya yönelik oluşturan Türkiye, AKP dönemi ile beraber yeni politika adımları atmaya başlayacak ve bu adımlar neticesinde yeni bir dönem başlamış olacaktır.

¹⁶⁴ Mehmet Babacan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Değişen Fırsat ve Tehdit Algısı, 2009, s. 19.

¹⁶⁵ Reha Oğuz Türkan, 21.Yüzyıl Kimin Asrı Olacak?, *Yeni Türkiye Dergisi*, Türk Dış Politikası Özel Sayısı, Sayı 3, 1995, s. 503.

¹⁶⁶ Babacan, *a.g.m.*, s. 21.

2.4. AK Parti (AKP) Dönemi Türk Dış Politikası

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde sistemin getirdiği birtakım sınırlılıklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu neden Türkiye, 90'lı yıllarda dış politikasını daha aktif ve etkin bir çerçevede şekillendirme girişiminde bulunmuştur. Bu durum Türkiye'nin hem mevcut konumunu korumayı zorlaştırmış hem de sürekli değişen sistem karşısında yeni politikalar ortaya koymayı zorunlu hale getirmiştir.

2000'li yıllar Türkiye için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Zira Soğuk Savaş ve sonrası dönemde, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik buhranlar artık gündemden düşmüştür. Soğuk Savaş bittikten sonra Türkiye, dış politikada istikrar kazanmaya başlamış, ekonomi alanında da büyümeye yönelik politika kararları almıştır. Özellikle de 2002'den sonra Türkiye'nin, dış politika ile ilgili fırsatlar yakalayabileceği algısı oluşmuştur. 3 Kasım 2002'de Türkiye'de yapılan genel seçimlerde AK Parti, oyların %34'ünü alarak tek başına iktidara gelmiştir.¹⁶⁷ AK Parti'nin iktidara geldiği sırada ABD, Irak'a girmek için hazırlıklar yapmaya başlamış ve Irak ile Türkiye'nin sınır komşusu olması sebebiyle, ABD'nin bu girişiminden Türkiye de etkilenen taraf olacaktı. Öte yandan AK Parti'nin tek başına iktidar parti olarak seçilmesi, bürokratik kesimin bir kısmı için tedirginlik yaratıyordu. Bu olumsuzluklara rağmen AK Parti, Türk dış politikasında yapmaya çalıştığı değişiklikler sebebiyle, siyasi elitlerin de dikkatini üstüne çekmeyi başarmıştır. AK Parti dönemine gelene kadar Türk dış politikası genelde Batıcılık ve statükoculuk çerçevesi üzerinden yürütülmüştür. Özellikle Batıcılık ekseninde yürütülen ilişkiler neticesinde Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler giderek artmaya başlamıştır. Öte yandan Türk dış politikasındaki değişim ve gelişim, Türkiye'nin uluslararası arenadaki konumu ve etkisi hakkında ipuçları vermektedir.

Bu bölüm beş ayrı dönem başlığı altında incelenecektir. Bu bölümler, Recep Tayyip Erdoğan tarafından çiraklık, kalfalık ve ustalık şeklinde ifade edilen; 2002-2007 yılları arasındaki dönem, 2007-2011 yılları arasındaki dönem ve 2011-2015 yılları arasındaki dönemler başta olmak üzere, 15 Temmuz 2016 arasındaki dönem ile 15 Temmuz 2016 sonrası dönemi kapsamaktadır.

2.4.1. 2002-2007 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Türk dış politikası, ciddi bir dönüşüm geçirmiş ve AK Parti yönetiminin iktidara gelmesiyle yeni bir döneme imza atmıştır.

¹⁶⁷ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:3, 2001-2012, *İletişim Yayıncılık*, s. 81.

Bu yeni dönem Ak parti dönemi olarak adlandırılmış ve dönemin fikirsel altyapısını Ahmet Davutoğlu oluşturmuş, siyasi liderliğini de Recep Tayyip Erdoğan üstlenmiştir.

Türkiye'nin, AK Parti hükümeti ile oluşturulan yeni dış politikasında, artık geleneksel dış politika rolleri terk edilmiş, yerine daha modern ve aktif bir politika benimsenmiştir. Kemal Kirişçi, AK Parti'nin iktidara geldiği dönemde Türk dış politikasındaki değişimin üç temel özelliğini şu şekilde belirtmiştir:

*"Birincisi, proaktif olmak ve risk almak istemek. İkincisi, karşılıklı sorunları çözmeye çalışmaya ve komşu ülkelerle aktif ilişkiler geliştirmeye çalışmak. Üçüncüsü, dünyayı "kazan-kaybet" bakış açısından "kazan-kazan" bakış açısına yönelik bir anlayışla değerlendirmek."*¹⁶⁸

Bu bağlamda Türkiye'nin, küresel anlamda gücünü arttırmaya odaklı, olumsuzlukların önüne geçerek çözümsel yaklaşımlar sergilemeye çalışan, daha esnek ve çok yönlü bir yapıya sahip olması gerektiğini ifade etmek yanlış sayılmayacaktır. Proaktif yaklaşım sayesinde Türkiye'nin uluslararası arenadaki etkileşim alanı, daha geniş bir yapıya sahip olacaktır. Böylece ülkenin tarihi mirası da göz önünde bulundurularak yeni yönelimlere yelken açılabilecektir. Bu yeni yönelimlerin dış politikaya dâhil edilmesi, Türk dış politikasının etki alanının genişletilmesinde önemli bir adım olacaktır. Zira Davutoğlu'na göre, bir ülkenin jeopolitik konumu yalnızca ülkenin bulunduğu coğrafya koşullarıyla değil, aynı zamanda söz konusu ülke ve halkının kimliğini oluşturan tarihi ile de bağlantılıdır.¹⁶⁹

AK Parti iktidara geldiği zaman neredeyse tüm dünya, 11 Eylül saldırısının etkisindeydi. O ülkelerden biri de Türkiye'ydı. Dolayısıyla AK Parti'nin iktidara geldiği dönemin başında ABD ile ilişkiler, ABD'nin Afganistan ve Irak'a müdahalesi çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye, hegemon güç olan ABD'nin yanında yer aldığını göstermek amacıyla, üslerini ABD uçaklarına açacağını ve ABD sempatzanı olan Afganları eğitmek için özel bir ekip yollayacağını duyurmuştur.¹⁷⁰ Zira Türkiye, 2001 krizinden yeni çıkmış ve IMF'ye oldukça bağımlı olan bir ülke konumundaydı. Bu durumda Türkiye için, IMF'nin yöneticisi konumundaki ABD'nin yanında yer almaktan başka bir alternatifi olmadığını söylemek pek de yanlış sayılmayacaktır. ABD'nin savaşı her halükarda kazanacağı düşüncesi, Türkiye'nin ABD'ye destek vermesini daha da güçlendiren bir sebep haline gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu düşüncesi, Irak'ın işgali ile değişmiş ve Türkiye, durmadan Irak'ın toprak bütünlüğünün

¹⁶⁸ Kemal Kirişçi, Turkey's Foreign Policy in Trublent Times, *Chaillot paper*, no. 92, September, 2006, p. 49- 51.

¹⁶⁹ Ahmet Davutoğlu, Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007, *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1., 2008, p. 77.

¹⁷⁰ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:3, 2001-2012, *İletişim Yayıncılık*, s. 144.

korunması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin bu düşüncesinin temelinde, Kürtlerin bağımsızlığını alabileceği düşüncesi yatmaktadır. Şayet Iraklı Kürtlerin bağımsızlığı Türkiye'deki Kürtleri de etkileyebilirdi. ABD'nin ise Türkiye'den beklentisi gayet açıktı: Türkiye, ABD'nin Irak'ı kuzeyden saldırmasına izin verecek ve ABD'nin eksen ülkesi olması sebebiyle de gereken işbirliğini gösterecekti. Ancak Türkiye için karar vermek giderek güçleşmeye başlamıştı. Zira bir yanda terör ile bağlantısı olmayan Müslüman bir ülkeye yapılan saldırıyı destekleme seçeneği, diğer yanda ise hegemon güç olan ülkenin yaptırımlarına maruz kalma sorunu vardı. AK Parti iktidara daha yeni gelmişti ve İslamcılık ile suçlanıyordu. Türkiye'nin bu kararsızlığı AK Parti iktidarı için olumsuz eleştirilerin sesini daha da yükseltmesine neden olmuştu. Ancak tüm bu olaylara rağmen AK Parti iktidarı, Irak saldırısında ABD'ye destek vermeyi kabul etmemiştir. Türkiye'nin bu kararı, hem komşu ülke Irakla arasındaki ilişkiyi bozmamış hem de AB yetkilileri tarafından olumlu bir karar olarak karşılanmıştır.

1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınması ve 2005 yılında da katılım müzakerelerinin başlamasıyla, AB ile Türkiye'nin birbirine daha çok yakınlaşmasını sağlamıştır.¹⁷¹ Bu dönemde ABD'ye rakip olarak yakın sayılabilecek tek güç AB sayılmaktaydı. Zira o dönemde Rusya Federasyonu, kendi iç sorunlarıyla ilgilenmekle meşgulken, ABD'ye olan rakiplik statüsünü askıya aldığını söylemek daha doğru olacaktır. AB'nin güçlenmesi, Türkiye'nin, rahatça orta büyüklükte bir devlet olmasını sağlayacak bir denge ortamı yaratabilirdi. AB'deki her değişim ve gelişme, Türkiye'nin adaylık sürecini önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin; 2004 yılında 10 yeni ülkenin katılmasıyla birlik genişlemeye başlamış, 2007 yılında da Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği ile AB, 27 üyeli bir örgüt haline gelmiştir.¹⁷² Romanya ve Bulgaristan'ın birliğe üye oluşu, Türkiye'nin üyeliği açısından pek olumlu bir gelişme olmamıştır. Zira böyle bir genişlemenin AB için maliyeti oldukça yüksek olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin üyeliği düşünülüğünde, AB'nin kurumsal yapısına gelecek olan mali fatura diğer ülkelerden az da olmayacaktı. Bu yüzden Türkiye'nin üyelik süreci, parasal açıdan zorluk yaşanabileceği ihtimali nedeniyle ertelenmiş oldu. Diğer yandan sadece AB'deki gelişmeler değil, Türkiye'de yaşanan gelişmeler de Türkiye'nin adaylık sürecini etkilemiştir. Türkiye'nin bir anda AB Uyum Paketlerini çıkarmayı durdurması, birlik ile Türkiye arasındaki ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur. Madalyanın bir diğer yüzünde, Avrupa bütünleşme sürecine yönelik tarihsel bir görüş farklılığı bulunmaktaydı. Bu görüş ayrılığı oldukça eskilere dayanmakta ve

¹⁷¹ Süleyman Çağrı Güzel, 2002 Sonrası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 4, Sayı 7, 2015, s. 82.

¹⁷² Baskın Oran, Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, *Yorumlar*, Cilt:3, 2001-2012, *İletişim Yayıncılık*, s. 150.

AB'nin Türkiye'ye yaklaşımını oldukça etkilemekteydi. Zira AB kamuoyunun bir kısmı, Türkiye'nin 'Avrupalılık' şartlarına uygun olup olmadığını tartışmak amacıyla oldukça yoğun bir çaba içerisinde girmeye başlamıştır. Böyle bir ortamın oluşması, Türkiye'deki AB'ye uyum etkinliklerinin hızının önemli ölçüde yitirilmesine neden olmuştur. Ancak 16-17 Aralık 2004 yılında Brüksel'de düzenlenen AB Zirvesi'nde, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin yeniden tesis edilmesi hususunda oldukça önemli adımlar atılmıştır.¹⁷³ Söz konusu Zirve'de, AB ile Türkiye arasında katılım müzakerelerinin başlangıç tarihi belirlenmiş ve Türkiye'nin çok uzun yıllar beklediği AB'ye entegrasyon sürecinin tam üyelik ile sonuçlanacağı beklentisi de artmıştır. Nihayet Komisyon bildirgesini açıklamış ve 3 Ekim 2005'te Türkiye ile müzakerelerin başlaması kararı açıklanmıştır.¹⁷⁴ AB, Zirve'de müzakerelerin başlatılabilmesi adına Ek Protokol'ün Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'ni kapsayacak şekilde genişletilmesini talep etmiş ancak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Zirve Bildirgesi'nin 19'uncu paragrafına; " 19 No'lu paragraf, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda siyasi ve hukuksal pozisyonlarında bir değişiklik anlamına gelmemektedir. Türkiye bunun bir tanıma anlamına gelmediğini kaydeder. Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerini temsil etmediğini de belirtir."¹⁷⁵ şeklindeki ifadeyi eklemiştir.

Müzakereler başlamış ancak Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler istenilen olumlu sonucu vermemiştir. Zira AB'ye katılım müzakereleri hem Türkiye hem de AB'den kaynaklanan sorunlar nedeniyle kısa bir süre sonra istikrarını kaybetmeye başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin üye olma süreci bir nevi askıya alınmıştır. Türkiye, AB'ye üyeliği konusunda gerekli olan şartları yerine getirmeye oldukça hevesli başlamış ancak müzakereler başlayınca AB ile olan ilişkisinde frene basmaya başlamıştır. Bu durumun sebepleri arasında, Türkiye'deki bazı kesimin çeşitli nedenlerden dolayı Avrupa karşıtı bir tavır takınması ve bu durumun kamuoyunu oldukça etkilemesi gösterilebilmektedir. Öte yandan bu uzaklaşmayı sadece bununla sınırlı tutmak da doğru sayılmayacaktır. Nitekim AB'de görevli bazı bürokrat ya da politikacılar, Türkiye'yi birliğin içinde görmeyi kabul etmemiş ve bunu açıkça ifade etmiştir. Sonuç olarak, yaşanan tüm bu olaylar, Türk dış politikasının daha aktif hale gelmesini sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin, artık AB dış politikasına bağlı olmaması sebebiyle kendi bölgesinde daha aktif ve etkili bir aktör olabileceği fikri doğmuştur.

AK Parti, 2002 yılında tek başına iktidara gelebilecek çoğunlukta bir oy alarak, Türkiye'nin uzun zaman sonra alışılmışın dışında bir sahneye tanıklık etmesine ön

¹⁷³ Güzel, **a.g.e.**, s. 73.

¹⁷⁴ Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak, **Beta Yayıncılık**, İstanbul, 2013, s. 404.

¹⁷⁵ Karluk, **a.g.e.**, s. 408-409.

ayak olmuştur. AK Parti'nin bu denli fazla oy almasının sebebi, 2001 krizinin Türkiye üzerindeki etkisi olarak gösterilmiştir.¹⁷⁶ Çünkü AK Parti'nin söylemlerinde, küreselleşmenin getirdiği avantajların kullanılabilmesi ve küreselleşen dünyaya uyum sağlamak için ne gerekiyorsa onun yapılacağı ifadeleri kullanılmıştır. Buna istinaden halkın kişisel hak ve özgürlüklerinin sağlanabileceği, sosyal adaletin yerine getirilebileceği ve ekonomik refahın yükseltilmesi için tüm çabanın sarf edileceği sözü de verilmiştir.¹⁷⁷ Bu söz, hali hazırda ekonomik krizden iyice bunalmış olan Türk halkının duymak isteyeceği türden bir söylem olmuştur. Böylece Türkiye'nin sahip olduğu ekonomik kapasitesinin üstüne çıkılacağı sinyalleri de verilmiş oldu. Zaten ekonomi ile dış politika arasındaki ilişki çoğu zaman çok yönlü olarak ilerlemektedir. Dolayısıyla ekonomisi güçlü olan bir ülke, etkin bir dış politika izlerken aynı zamanda aktif bir ekonomi de yürütebilir. Yani dış politika yalnızca ülkelerle yapılan anlaşmalarla sınırlı değildir. Bu çerçeveden bakıldığında zaman zaman bazı ülkelerin dış politikalarını, ekonomilerinin iyileşmesine ve ilerlemesine yönelik şekillendirdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla pek çok ülke, dış politikada olabildiğince barışçıl ve işbirliği ilkesini kullanmayı hedeflemekle birlikte, başta komşu ülkeler olmak üzere tüm dünya ülkeleriyle ekonomiyi canlandırmaya ve ticareti üst seviyeye taşımaya çalışmaktadır. Bunun en güzel örneğini AK Parti'nin Orta Doğu politikası oluşturmaktadır. Zira AK Parti'nin, özellikle Orta Doğu bölgesindeki ülkeler ile geçmişte oldukça ihmal edildiği düşünülen ekonomik ilişkileri yeniden canlandırmayı hedeflemiştir. 2002'den sonra Orta Doğu'daki ülkelerle yapılan ticaret girişimlerinin artması da bunu kanıtlar nitelikte olmaktadır.¹⁷⁸

AK Parti hükümetinin dış politika söylemlerinde, Orta Doğu bölgesi oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Zira Türkiye'nin, Orta Doğu'ya yönelik politikasında oldukça aktif bir tutum sergilediği görülmektedir. Sabri Sayarı'ya göre; Türkiye'nin aktif dış politika izlemesi, Özal döneminde Körfez Krizi ile başlamıştır.¹⁷⁹ Buna birçok neden sıralanmış olsa da en temel nedeni, Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından değişen uluslararası yapı ve dinamiklerin Türkiye'yi çok fazla etkilemiş olması olarak gösterilmektedir. Değişen uluslararası sistemde Türkiye, dış politikasını bu değişimlere göre şekillendirmeye başlamıştır. Türkiye, Orta Doğu'daki çeşitli ülkelerle ekonomik

¹⁷⁶ Melis Tuncay, *AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişiklikler*, Nisan, 2011, s. 85. **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

¹⁷⁷ Ziya Öniş, *Globalization and Party Transformation*, Peter Burnell (Ed.), *Globalizing Democracy: Party Politics in Emerging Democracies*, London: Routledge, Warwick Studies on Globalization, aktaran Melis Tuncay, *AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişiklikler*, Nisan, 2011, s. 85. **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

¹⁷⁸ Kemal İnat, *Türk Dış Politikasının Kapasitesinin Dönüşümü: Ak Parti Dönemi*, ***Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi***, Cilt 1, Sayı 1, Mayıs, 2014, s. 5.

¹⁷⁹ Sabri Sayarı, *Turkey and the Middle East in the 1990s.*, ***Journal of Palestine Studies***, 26, No.3, Spring, 1997, p. 45.

işbirliği temeline dayanan anlaşmalar sağlayarak, bölge ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, siyasi ve güvenlik ilişkilerinin de yeniden tesis edilmesini sağlamıştır. Ayrıca Orta Doğu'da yürütülen dış politika, çevre ülkelerle olan ilişkileri de olumlu yönde etkilemeye başlamıştır. Bu kapsamda Türk dış politikasının odak noktası, 'komşularla sıfır sorun'¹⁸⁰ ilkesi olmuştur. Bu politika ilkesi Türkiye ile komşu ülkeler arasında barış ve istikrarın sağlanması konusunda kullanılan bir politika haline gelmiştir. Davutoğlu'na göre, 'komşularla sıfır sorun' ilkesi gibi Türkiye'nin uluslararası örgütlerde de daha etkili ve aktif olması gerektiği ilkesi önem arz etmektedir.¹⁸¹ Yani Türkiye, özellikle uluslararası örgütlerde, etkili bir şekilde temsil edilmelidir. Bu kapsamda Türkiye hem geleneksel örgütlerde hem de uluslararası örgütlerin bazılarında (Afrika Birliği, Arap Birliği gibi) gözlemci olarak yer almıştır.¹⁸²

Görülmektedir ki Türk dış politikası, uluslararası sisteme göre sürekli değişiklik gösterebilmektedir. Bu kapsamda Türk dış politikasının temel hedefler doğrultusunda uygulanması, her dönem için farklılık gösterecektir. Bu durumda Türk dış politikasının temel hedefi, ülkenin her yönden kapasitesinin geliştirilip artırılması olmalıdır. Zira uluslararası yapı sürekli değişim içindedir ve Türkiye'nin bu yapıya uygun politikalar geliştirmesi zorunlu sayılmaktadır. Diğer yandan Türkiye'nin 'merkez ülke'¹⁸³ haline gelebilmesi için gücünü arttırması, ekonomisini geliştirmesi gerekmektedir.

2.4.2. 2007-2011 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

İktidara geldiği yılların başlarında, Batı yanlısı politika izleyen AK Parti, 2007-2011 yılları arasında dış politika uygulamalarını daha çok Orta Doğu bölgesi üzerinde gerçekleştirmeye başlamıştır. Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik ilgisinin artması, birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Türk dış politikasında, özellikle 2007'den itibaren 'eksen kayması' tartışmaları gündeme gelmeye başlamıştır. Bu tartışmaların temelini AK Parti'nin iktidara geldiği dönemde, Türk dış politikasında Orta Doğu'ya daha fazla ağırlık verildiği düşüncesi oluşturmaktadır.¹⁸⁴ Ayrıca Orta Doğu ülkelerinin birçoğunun, geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olması sebebiyle Türkiye'nin bu ülkelerle yakın ilişkiler

¹⁸⁰ Ahmet Davutoğlu, Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007, *Insight Turkey*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, s. 79.

¹⁸¹ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, *Küre Yayınları*, İstanbul, 2001, s. 17-20.

¹⁸² Vahit Güntay, Türk Dış Politikasında 2000 Sonrası Eksen Kayması Tartışmalarının Nedensel Boyutları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 45, 2016, s. 251.

¹⁸³ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁸⁴ Cansu Güleç, AKP Dönemi Türk Dış Politikasının Analizi: Bölgesel Çatışmalarda Dış Politika Söylemi, İstanbul, 2018, s. 144.

kurmak istediği düşüncesi akıllara 'Türkiye eksen mi değiştiriyor?' sorusunu getirmektedir.¹⁸⁵ Zaman geçtikçe bu tartışmalara bazı Batılı devletler de katılmaya başlamıştır. Bu tartışmalar farklı konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin; bazıları Türkiye'nin, İslamcı bir hükümet tarafından yönetildiği için yüzünü İslam dünyasına çevirdiğini ve bunun da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkesine aykırı olduğu düşüncesini savunmuştur. Bazıları ise Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelmesini Davos Olayı ile bağdaştırmıştır. Söz konusu kriz, 2009 yılında Davos'ta yapılan Dünya Ekonomik Forumu sırasında o dönemde Türkiye'nin başbakanlık görevini üstlenen Recep Tayyip Erdoğan'ın, İsrail Cumhurbaşkanı Peres ile tartışması üzerine moderatörün sözünü kesmesiyle başlamıştır.¹⁸⁶ Esasında Türkiye'nin, Batı'dan bağımsız bir dış politika uygulamadığı söylenebilmektedir. Zira Türkiye'nin Türk dış politikasının temel doğrultusu, Batı ile işbirliği kapsamında oluşturulmuştur. Daha doğrusu Türkiye'nin tercih ettiği yolun bu olduğunu söylemek çok daha doğru olacaktır. Zaman zaman değişen uluslararası yapıya göre bu durumda kaymalar olsa da ana ekseninde Batı yanlısı politika uygulandığı düşüncesi sabit kalmıştır.

Türk dış politikasının değişimindeki gelişmelerden bir diğeri 2009 yılında Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olarak göreve atanmasıdır.¹⁸⁷ 2001 yılında yayınlamış olduğu 'Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu' adlı kitabı, Türk dış politikası ile ilgili anlayışı ele almaktadır. Söz konusu eserde, özellikle AK Parti dönemi dış politikalarındaki dönüşüm yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu eser içerisinde Türkiye'nin, mevcut statükoyu koruma hedefi doğrultusunda dış politikasının yeniden şekillenmesi ve değişmesi gerektiği anlayışı vurgulanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin çok yönlü bir politika geliştirmesi gerekmektedir. Davutoğlu'na göre, kendinden önceki dış politika anlayışı ideolojik olarak Kemalizm temeli üzerine kurulmuş ve Türk dış politikasının bu temel üzerine kurulması Türkiye'yi, Osmanlı topraklarına karşı yabancılaştırmıştır.¹⁸⁸ Davutoğlu, bu duruma karşılık antitez olarak Osmanlı ile barışık 'stratejik derinlik' yaklaşımını kullanmıştır. Ancak Davutoğlu ve AK Parti yöneticilerine göre dış politika anlayışı, Yeni Osmanlılık olarak değil yumuşak güç olarak ifade edilmektedir. Öte yandan Davutoğlu, Türkiye'nin stratejik konumunun aslında ülkenin pek çok farklı kültürün kesişme noktası olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁸⁵ Haydar Çakmak, Mustafa Kemal Atatürkten Günümüze: Cumhurbaşkanları ve Dış Politika, **Kripto Yayınları**, s. 301.

¹⁸⁶ Pınar Akçalı, Türk Dış Politikası ve Türk Dünyası, **TASAM**, s. 2., https://tasam.org/Files/Icerik/File/turk_dis_politikasi_ve_turk_dunyasi_588e3be0-87ba-4f51-bff1-0100f4540148.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Mart 2020)

¹⁸⁷ Pınar Akçalı, Türk Dış Politikası ve Türk Dünyası, **TASAM**, s. 2., https://tasam.org/Files/Icerik/File/turk_dis_politikasi_ve_turk_dunyasi_588e3be0-87ba-4f51-bff1-0100f4540148.pdf, (Erişim Tarihi: 17 Mart 2020)

¹⁸⁸ Muharrem Ekşi, **Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ocak 2018, Ankara, s. 242.

Yani bu açıdan bakıldığında Türkiye, Avrupalı kimliğinin yanında Asyalı kimliğine de sahiptir. Kafkasyalı olduğu kadar Balkanlıdır. Akdeniz ve Orta Doğuludur. Dolayısıyla Türkiye'nin bahsedilen bu bölgelerle geçmişten kaynaklı hem kültürel hem de tarihi bir bağı da bulunmaktadır. Bununla alakalı olarak Davutoğlu bir röportajında şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Türkiye öylesine bir tarih ve coğrafya kesişmesinde yaşıyor ki pek çok sorumluluğu zaten bünyesinde barındırıyor. Çevremizdeki herkesle ya akrabayız, soydaşız, ya da tarihi hesaplaşmalarımız var. Hiç kimse ile nötr bir ilişkimiz yok.”*¹⁸⁹

Bahsedilen tüm bu etmenler komşu ülkeler ile ilişkileri etkilemiş ve Türkiye'nin buna göre bir dış politika geliştirmesi gerektiğini göstermiştir. Bu kapsamda Türkiye, bölge üzerinde düzen kurucu bir rolü üstlenmeli ve merkez ülke konumunda olmalıdır. Bu görüşlere paralel olarak Ahmet Davutoğlu, 'komşular ile sıfır sorun' ekseninde bir politika geliştirmiş ve komşu ülkelerle ilişkileri bu politika üzerinden, en az sorun ile yürütmeyi hedeflemiştir. Davutoğlu, komşularla sıfır sorun politikası ile ilgili:

*“Bu öylesine bir patent haline geldi ki Türk dış politikasının temelini tanımlayan kavrama dönüştü. ... Biz bu kavramsallaşmayı bir hedef ortaya koymak için yaptık. Atatürk, onca savaş yapmış bir asker olarak “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” derken cihanda sulh olmayacağını bilmiyor muydu? Biliyordu ama vizyonunu açıklıyordu ve bir imaj değişimine yol açıyordu.”*¹⁹⁰

Bu konuşmalardan kısa bir süre sonra Türk dış politikasında değişim yaşanmaya başlamış ve dış politika Orta Doğu bölgesi üzerine geliştirilmeye başlanmıştır. Zira Davutoğlu'na göre, Orta Doğu ile ilişkiler geri planda kalmamalı, bir an önce ön plana alınmalıdır. Bir yandan da Türk dış politikası, 'komşularla sıfır sorun' ilkesi çerçevesinde şekillendirilmiş ve aynı zamanda 'yumuşak güç' kullanımına uygun şekilde ilerletilmeye çalışılmıştır. Öte yandan kısa süre içerisinde yaşanan birtakım gelişmeler, hem AK Parti iktidarının hem de Davutoğlu'nun tavrını belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Bu kapsamda, İran başkanlık seçimleri önemli bir örnek olarak gösterilmektedir. Söz konusu seçimlere hile karıştırıldığı öne sürülmüş ve bu durum bazı İran muhalif gruplarının seçimi protesto etmesine neden olmuştur. Bu tartışmalı seçimlerin sonuçlarının açıklamasından hemen sonra İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ı tebrik eden ilk liderler, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmuştur.¹⁹¹ Gül ile Erdoğan'ın bu kutlaması, ilerleyen dönemlerde Türkiye'nin İran ile ilişkilerinin daha da geliştirileceğinin

¹⁸⁹ Mensur Akgün ile yapılan röportaj, *TÜSİAD Görüş Dergisi*, No: 63, Ağustos, 2010, , s.15.

¹⁹⁰ Mensur Akgün ile yapılan röportaj, *TÜSİAD Görüş Dergisi*, No: 63, Ağustos, 2010, , s.15.

¹⁹¹ *BBC News*, 26 Ekim 2009, Erdoğan: İran Dostumuzdur, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091026_erdogan_iran.shtml , (Erişim Tarihi: 18 Mart 2020)

habercisi niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Bu dönemde Türk dış politikasındaki diğer önemli gelişme, Mavi Marmara Olayı olarak karşımıza çıkmaktadır. 2010 yılında, İsrail denetimi ve ambargosu altında bulunan Gazze'ye, Türkiye'den Mavi Marmara adında bir gemi ile insani yardım ulaştırılmak istenmiştir. Ancak gemiye İsrail Savunma Bakanlığı'na bağlı askerler tarafından ateş açılmasıyla 9 tane Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öldürülmüş ve onlarca insan yaralanmıştır.¹⁹² Başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi olmak üzere, birçok ülke tarafından ciddi şekilde tepki alan bu olay Türkiye-İsrail ilişkilerinin en önemli kırılma noktalarından biri olmuştur.

Mavi Marmara olayının hemen ardından, başta ABD ve AB olmak üzere birçok devlet ve kuruluş tarafından terörist grup olarak ilan edilen Hamas için Başbakan Erdoğan aksini iddia etmiştir. Erdoğan'a göre Hamas, "*kendi topraklarını koruma mücadelesini veren direnişçiler*"¹⁹³ olarak ifade edilmiştir. Erdoğan'ın bu açıklamasından çok kısa bir süre sonra Ürdün, Lübnan, Suriye ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilere ivme kazandırmak adına bazı kaynaklara göre 'Orta Doğu Birliği' olarak adlandırılmış bir bildirge yayınlanmıştır.¹⁹⁴ Bildirgeye göre söz konusu ülkeler arasında ticari, siyasi, ekonomik, gümrük, tarım, enerji vs. gibi alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesi ve ülkelere giriş çıkışlarda vizelerin kaldırılması hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmeler özellikle Batı'da oldukça dikkat çekmiş ve Türkiye'nin 'eksen kayması' tartışmalarının gerçek olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmiştir.

Bu dönemde Türk dış politikası yalnızca Orta Doğu kapsamlı ilerlememiştir. Diğer yandan Kafkasya bölgesi ile yoğunlaşan ilişkiler de Türk dış politikasından etkili olmuştur. 2006 yılından sonra Türkiye, bölgesel ilişkilerini canlandırmaya başladığında, Kafkasya bölgesiyle ilişkilerine de önem vermiştir. Özellikle 2007 genel seçimlerinden sonra Türkiye'nin Kafkasya ile ilişkileri yeniden hareketlenmiştir. Genel seçimlerin hemen ardından Gürcistan ile Rusya arasında bir çatışma ortamı oluşmuştur. Gürcistan'ın, anayasal düzeni yeniden tesis etmek amacıyla Güney Osetya'ya girmesi, Rusya tarafından bir soykırım olarak nitelendirilmiş ve 'soykırımın engellenmesi' adına Rusya da Güney Osetya'ya birliklerini yollamıştır. Böylece iki ülke arasındaki gergin ilişkiler savaş ortamına taşınmıştır. Gürcistan'ın aleyhine doğru gelişen savaş, AB temsilcisi olarak kabul edilen Fransa'nın taraflara yolladığı ateşkesin kabul edilmesiyle son bulmuştur. Ancak Rusya'nın, Gürcistan toprak bütünlüğünü yok sayması sebebiyle sorun küresel bir krize dönüşmüştür. Kafkasya

¹⁹² Pınar Akçalı, Türk Dış Politikası ve Türk Dünyası, **TASAM**, s. 2.,

https://tasam.org/Files/Icerik/File/turk_dis_politikasi_ve_turk_dunyasi_588e3be0-87ba-4f51-bff1-0100f4540148.pdf , (Erişim Tarihi: 17 Mart 2020)

¹⁹³ <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hamas-teror-orgutu-degil-150984> , (Erişim Tarihi: 18 Mart 2020)

¹⁹⁴ Akçalı, **a.g.m.**, s. 6.

bölgesinde istikrarı sağlamak ve aktif olmayı sağlamayı hedefleyen Türkiye, 'Kafkasya İstikrar ve İş Birliği Platformu (KİİP)' adında bir öneri sunmuştur.¹⁹⁵ Ancak öneri 2011 itibari ile net bir sonuca kavuşmamıştır. Bölgesel krizlerin yükselişe geçtiği böyle bir ortamda ABD, Montreux Sözleşmesi'ne aykırı kapasiteye sahip olan savaş gemilerini Karadeniz'e sokmak istemiş ve Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştır. Bu durum ABD ile Türkiye arasındaki ilişkileri germiş olsa da Türkiye buna oldukça direnmiştir. Türkiye'nin kararlı duruşunun karşısında ABD bu isteğinden vazgeçmiş ve Gürcistan'a yalnızca insani yardım malzemelerini taşıyan ve Montreux limitlerine uygun olan küçük savaş gemilerini göndermiştir. Ancak hem Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan çatışma, hem ABD'nin tutumu hem de Gürcistan toprak bütünlüğünün yok sayılması tartışması, bölgedeki güvensizlik ve gerginlik ortamını daha ağır bir hale getirmiştir. Yaşanan bu olaylardan oldukça etkilenen Türkiye, her an çıkabilecek çatışma risklerini göz önünde bulundurmuş, bu çatışmalara dâhil olması durumunda bölgesel çıkarların olumsuz etkilenebileceğini fark etmiştir. Ancak Türkiye, bu çatışmalara dâhil olmasa bile çatışmaların yarattığı krizlerden etkilenebilecektir. Zira çatışmaların zamana yayılarak kendiliğinden çözülmesini beklemek Türkiye için çok olası bir durum olarak görülmemektedir. Her halükarda çıkabilecek çatışmaların arka planında ekonomik bir zorluğu beraberinde getireceği aşikârdır. Öte yandan yaşanan tüm bu olaylar Türkiye'nin Orta Asya ve Azerbaycan'a ulaşımını İran güzergâhına sıkıştırmıştır, dolayısıyla ticari ve ekonomik ilişkiler de bozulmuştur.¹⁹⁶ Ancak bunlardan çok daha önemli bir durum söz konusudur: Yaşanan krizler Türkiye'nin 1991 yılından itibaren zorluklarla oluşturmaya çalıştığı Kafkasya politikasını derinden sarsmış ve bölge ile ilgili yeni girişimler gerçekleştirmeyi gerektirmiştir. Zira söz konusu bölgede Türkiye'nin sessiz kalması Rusya'nın, bölge üzerindeki etkisinin kabul edildiği anlamını taşımaktadır. Türkiye ise bölgede hareketliliğinin var olduğunu göstermek amacıyla, yukarıda bahsedilen KİİP önerisini gündeme getirmiştir. Esasında Türkiye bu öneri ile hem Rus nüfuzunu dengede tutmaya, hem bölge üzerinde istikrarı sağlamaya hem de ABD'nin bölgeye müdahale etmesini engellemeye çalışmıştır. Dolayısıyla Gürcistan krizi, Türkiye'nin söz konusu bölgede aktif olmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bu dönemde yaşanan her olay Türk dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Özellikle son dönemlerde yaşanan ABD, İsrail ve AB arasındaki ilişkiler çeşitli nedenler sebebiyle gerilmiş olsa da bunlar kısa ve orta vadede Türkiye için büyük

¹⁹⁵ Yelda Demirağ, Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, s. 136., <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Bagimsizliktan-Kadife-Devrime-Turkiye-Gurcistan-Iliskileri.pdf>

¹⁹⁶ Mustafa Aydın, Türkiye'nin Avrasya Macerası, 1989-2006 – Avrasya Üçlemesi II, *Nobel Yayınevi*, Ankara, 2007, s. 297.

problem olarak nitelendirilmemektedir. Ancak yaşanan olaylar neticesinde Türkiye'nin bu olaylardan hiç etkilenmediğini ve komşularla ilişkilerinin bozulmadığını söylemek de çok mümkün değildir. Zira 2010 yılının sonlarında özellikle de Orta Doğu bölgesinde yaşanan gelişmeler, Türk dış politikasında yumuşak güç kullanımını oldukça zorlaştırmaya başlamıştır. Bu durumda Türk dış politikasında ara buluculuk faaliyetleri de kısıtlanmaya başlanmıştır. Nitekim 17 Aralık 2010 yılında Arap Baharı olarak bilinen kriz, Tunus'ta üniversite mezunu olan bir gencin kendini yakmasıyla başlamıştır.¹⁹⁷ Bu durum Türkiye'nin bölgede yürüttüğü dış politikasını etkilemiş ve birtakım kısıtlamalara neden olmuştur.

Sonuç olarak yaşanan tüm bu olaylar, Davutoğlu'nun 'komşularla sıfır sorun' ilkesinin her zaman mümkün olamayacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu durum daha sonraki dönemlerde Türk dış politikasındaki değişimlerin de zeminini hazırlamıştır. Özellikle Suriye'de yaşanan gelişmeler Türkiye'nin bölgedeki imajı üzerinde de etkili olmaya başlamıştır.

2.4.3. 2011-2015 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

2011 yılı önceki yıllardan kalan problemler sebebiyle Türk dış politikasının en çok sınındığı yıl olmuştur. Bu dönemde en çok Davutoğlu'nun geliştirdiği politikalar gündemde yer edinmiştir. Zira önceki bölümde ele alınan 'komşularla sıfır sorun' politikası, bu dönemde daha aktif bir şekilde uygulanmak istenmiştir. 2011 yılında AK Parti hükümeti, önceki yıllarda yaşadığı problemlerin dışında çok büyük problemlerle karşılaşmamış aksine uygulanmaya çalışılan politikalar sayesinde Türk dış politikasının hareket alanını genişletme gayretine girmiştir.

Bu dönemde Orta Doğu ile ilişkiler sıkı tutulmaya çalışılırken, birden Suriye krizinin patlak vermesi, bölgede 'merkez ülke' konumunda olan Türkiye'yi 'cephe/düşman ülke' konumuna taşımıştır. Bir önceki bölümde ele alınan Arap Baharı olayı sonucunda, halkın tepkisine dayanamayan Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, görevi bırakmak zorunda kalmıştır. Yaşanan olayın kısa sürede tüm dünyada yankılanmaya başlamıştır. Zira önce Tunus'ta yaşanan olay, daha sonra Mısır, Libya ve Yemen'de de etkisini göstermiştir. Mısır'da ayaklanan halk, Devlet lideri Hüsnü Mübarek'i istifaya zorlamış, hemen ardından Libya'da Muammer Kaddafi'ye karşı silahlı ayaklanma başlamış ve olaya NATO öncülüğündeki koalisyon güçleri dahil olunca Kaddafi devrilmiştir.¹⁹⁸ Öte yandan Tunus'ta başlayan Arap Baharının etkileri Suriye'de de görülmeye başlamıştır. Bahsedilen diğer ülkelerde yönetim değişikliği ile

¹⁹⁷ Atilla Sandıklı, Ali Semin, Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye, **BİLGESAM**, 2012, s. 193.

¹⁹⁸ Sandıklı, Semin, **a.g.m.**, s. 193.

sonuçlanan olay, Libya ve Suriye’de bir iç savaş şeklini almıştır. Yaşanan iç savaşta birçok insan hayatını kaybetmiş, belki de milyonlarca kişi yerinden edilmiş ve ülkede bir kargaşa ortamı baş göstermiştir. Cumhurbaşkanı Beşar Esad, Arap Baharıyla ilgili 31 Ocak 2011’de yaptığı açıklamada, yaşanan bu olayın Orta Doğu için yeni bir çağ başlattığını, artık hükümetlerin halkın isteklerini yerine getirmeleri gerektiğini, ülke düzeninin yenilenmesi ve özgürlük konusunda yeni adımlar atacağını açıklamıştır.¹⁹⁹ Ancak bu açıklamaların ardından ülkede rejim karşıtı gruplar ayaklanmaya başlamış ve halk ile polis karşı karşıya gelmiştir. Esad, olayların önüne geçmek için birtakım girişimlerde bulunmuşsa da başarılı olamamış ve olaylar tırmanmaya devam etmiştir.

Ülkede yaşanan olayların etkisi Türkiye’de de görülmeye başlamış, Suriye kaynaklı bazı terörist grupları (DAEŞ, PKK gibi) Türkiye’ye yönelik terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Bu saldırıda birçok Türk vatandaşı hayatını kaybetmiş, kamu malları zarar görmüştür. 22 Haziran 2012’de Türkiye’ye ait askeri keşif uçağı, Malatya Erhaç Üssü’nden eğitim amaçlı havalanmış ancak aynı gün içinde Suriye tarafından düşürülmüştür.²⁰⁰ Suriye’nin bu yaklaşımı, Türkiye’nin güvenlik kaygısını arttırmış ve askeri alanda önlemlerin sıklaştırılmasına neden olmuştur. Bundan sonra Türkiye, Suriye’den gelebilecek her türlü girişimi düşmanca algılamış ve ona göre karşılık vermiştir. Öte yandan Suriye ile yaşanan krizler bununla da sınırlı kalmamıştır. Ocak 2014’te DAEŞ terör örgütü, Tel Abyad ve Cerablus’u ele geçirdikten sonra Kobani kentine yönelmiştir.²⁰¹ DAEŞ’in burayı işgal etmesinin ardından, kentte yaşayan halkın birçoğu Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır. Kobani’de büyük çoğunlukla Kürt halkının olması sebebiyle, Kobani’de yaşanan olaylar Türk kamuoyunu oldukça etkilemiş, bilhassa doğu kentlerinde ve sınır bölgelerinde DAEŞ’e karşı protestolar yapılmaya başlanmıştır. Kobani olaylarının etkilerinin çok fazla ses getirmesi ve Türk halkının bir kısmının Kobani’ye destek verildiğini göstermek amacıyla bazı illerde gösteriler yapılmaya başlanmış ve bu gösteriler kısa süre sonra şiddet olaylarına dönüşmüştür. Olayların durdurulması için 6 ilde sokağa çıkma yasağı getirilmiş, bazı partiler şiddet eylemlerine karşı tepkilerini göstermiştir. Ancak olaylar bir türlü durulmamıştır. Sonunda Öcalan, isyan çıkaran halka bir çağrıda bulunmuş ve bu çağrı sonrasında olaylar durulmuştur.²⁰² Kobani’deki olaylar, Türkiye’nin doğrudan iç

¹⁹⁹ **Gazete Vatan**, Esad: Reform Şart!, 31 Ocak 2011, <http://www.gazetevatan.com/esad--reform-sart--356304-dunya/>, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2020)

²⁰⁰ Naim Gök, Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Yansımaları (2011-2017), **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 8, Mayıs, 2019, s. 95.

²⁰¹ Gök, **a.g.m.**, s. 96.

²⁰² Ali Dağlar, 6-7 Ekim’in Acı Bilançosu 50 Ölü, **Hürriyet Gazetesi**, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/6-7-ekim-in-aci-bilancosu-50-olu-27525777>, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2020)

meselesi olmasa da yakın çevrelerde olan olaylardan Türkiye'nin ne kadar etkilenebileceği de bu şekilde anlaşılmıştır.

Çevre bölgelerde yaşanan olayların Türkiye'yi olumsuz etkilemesi, durgun olan AB ilişkilerinde de etkisini göstermiştir. Daha önceki bölümde belirtildiği gibi AB ile Türkiye arasındaki müzakere süreci, Ek Protokol sebebiyle Kıbrıs yüzünden askıya alınmıştı. Müzakerelerin durma noktasına gelmesini engellemek ve ikili ilişkilerin yeniden devam etmesini sağlama adına taraflar, yeni adımlar atmaya çalışmıştır. İlk adım AB'den 'Pozitif Gündem' oluşturma önerisi şeklinde gelmiştir.²⁰³ Öneriye göre neredeyse durma noktasına gelen Türkiye-AB ilişkilerinin yeniden canlandırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda terörle mücadele, göç, vize hareketliliği gibi birtakım yapıcı politikaların uygulanması ile ikili ilişkilerin yeniden canlanması hedeflenmiştir. Böyle bir adımın atılması sonucunda 'Pozitif Gündem' 17 Mayıs 2012 tarihinde resmen başlatılmış oldu.²⁰⁴ Ancak bu Pozitif Gündem, Türkiye'nin AB sürecinde yeni bir alternatif olarak değerlendirilmemiş, yalnızca Türkiye-AB ilişkilerinin normal seyrine dönmesi için atılan bir adım olarak kabul edilmiştir. Nitekim beklenen hareketlenme gerçekleşmiş, Türkiye ile AB ilişkileri arasında bir canlılık yaşanmıştır. Buna göre Türkiye ve AB arasında askıya alınan müzakere süreci kısmen de olsa hareketlenmeye başlamış ve 22. Fasıllık olarak belirtilen 'Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu' adında yeni bir fasıl açılmıştır.²⁰⁵ Bu fasıl, AB üyesi ülkelerin sosyo-ekonomik bütünleşmeye uyum sağlamasını ve ülkeler arasındaki dengesizliğin azaltılmasını sağlamayı hedeflemiştir. İki taraf arasındaki ilişkiler yeniden canlanmaya başlayınca Türkiye, müzakere sürecinin Pozitif Gündem kapsamındaki konuların yeniden ele alınması gerektiğine kanaat getirmiştir. Böylece AB Bakanı Egemen Bağış ve Baş Müzakereci Volkan Bozkır Eylül 2014'te, 3 ana bölümden (Siyasi Reform Süreci, Katılım Sürecinde Sosyo-Ekonomik Dönüşüm, AB İletişim Stratejisi) oluşan 'Türkiye'nin AB Stratejisi'ni açıklamışlardır.²⁰⁶ Bu strateji, müzakere sürecine ivme kazandırarak her alanda AB standartlarına ulaşmayı, bölgesel ve küresel kısıtlamalar karşısında Türkiye-AB ilişkilerinin güçlendirilmesini ve reform sürecini desteklemeyi amaçlamaktadır. Ne var ki ikili ilişkiler kapsamında atılan adımlar istenilen sonucu doğurmamış ancak bu ilişkilerin az da olsa hareketlenmesini sağlamıştır.

²⁰³ Ekrem Yaşar Akçay, Pozitif Gündem ve Sonrasındaki Gelişmeler Işığında Türkiye-AB İlişkileri, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2017, s. 45.

²⁰⁴ Ekrem Yaşar Akçay, *a.g.m.*, s. 46.

²⁰⁵ *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/fasil-22-bolgesel-politika-ve-yapisal-araclarin-koordinasyonu_87.html, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

²⁰⁶ *T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*, https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiyenin_yeni_ab_stratejisi.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

Türkiye'nin bölge devletleri ile ilişkileri ele alındığı zaman en başarılı ilişkilerin Azerbaycan ile geliştirildiği görülmektedir. Özellikle 2014 yılında Türk dış politikasının Azerbaycan'da aktif olması oldukça dikkat çekici sayılmaktadır. Kültürel ve milli bağ kapsamında iki ülkenin birbirini kardeş olarak gördüğü bilinmektedir. Bu kapsamda Türkiye ile Azerbaycan'ın dış politikada ayrı düştüğünü görmek çok da olası bir durum değildir. İki ülke arasındaki ilişkiler, özellikle savunma sanayisindeki işbirliği ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi sayesinde daha da artmıştır.²⁰⁷ Azerbaycan ile ilişkiler kapsamında Gürcistan, iki ülke arasındaki ortaklık ilişkisine katılmış ve böylece Güney Kafkasya'daki istikrarın korunması adına adım atılmıştır. Ancak Azerbaycan'ın Türkiye'den daha bağımsız bir dış politika izlemesi, Türkiye'nin de NATO üyesi olması ve AB üyeliği konusunda ısrarcı olması ilerleyen süreçte ikili ilişkilerin bozulabileceği ihtimalini arttırmaktadır. Zira iki ülkenin birbirlerinin dış politika çıkarlarını gözetmeleri ve ilerde yaşanabilecek sorunların önüne geçmeleri gerekmektedir. Bu durumda Türkiye, NATO ve AB ülkeleri nezdinde Azerbaycan'ın çıkarlarını gözetmeli, Azerbaycan ise Rusya nezdinde Türkiye'nin çıkarlarını gözetmelidir. Bu sayede iki ülke arasında pozitif ilişkiler uzun soluklu olabilecektir.

Bu dönemde Rusya ile ilişkiler de oldukça hassas ilerlemiştir. Zira 1990'lı yıllardan bugüne kadar Rusya ile ilişkiler sürekli değişkenlik göstermiştir. Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in Türkiye ziyareti sonucunda 'Üst Düzey İşbirliği Konseyi' kurulmuş ve böylece Türkiye-Rusya ilişkileri yeni döneme adım atmıştır.²⁰⁸ Ancak 2014 yılında yaşanan Ukrayna Krizi²⁰⁹, iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Geniş bir coğrafya üzerinde komşuluk ilişkisi yaşayan Türkiye ile Rusya, son yıllarda ilişkilerini olumlu temeller üzerine kurmuştur. Her iki ülke de bölgelerindeki istikrarın sağlanması ve ekonomik hayatın güçlendirilmesi adına ortak çıkarlara sahiptir. Bunların yanı sıra her iki ülkenin de ulusal ve bölgesel çıkarları birbirinden çok farklıdır. Bu farklılık iki ülkenin çıkarlarını rekabet unsuruna dönüştürmektedir. Uluslararası alandaki görüşleri daima birbiri ile örtüşmemekte, bazen iki ülke arasında Yukarı Karabağ, Kosova, Suriye ve Kıbrıs gibi gerginliği arttıran krizler meydana gelebilmektedir. Zaten Türkiye'nin NATO üyesi olması bile başlı başına Rusya için sorun yaratmaktadır. Bunun yanı sıra bu krizlere bir de Ukrayna Krizi (Kırım'ın ilhaki) eklenince iki ülke arasındaki gerginlik artmıştır. Zira Kırım'daki Tatar Türkleri nedeniyle ülke, Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple Türkiye, Kırım

²⁰⁷ Barış Demir, AK Parti Döneminde: Türk Dış Politikasındaki Dönüşüm, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 57. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

²⁰⁸ Burçin Hafize Tarcan, Hilal Akgüller, Kübra Işık, Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası, **International Academic Journal**, Econdor, 2018, 2 (2): 250/271, s. 264.

²⁰⁹ **Bkz.** Ukrayna Krizi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46342877> (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

ilhakını tanımamış, Ukrayna'nın bütünlüğünün korunmasından yana bir tutum sergilemiştir. Davutoğlu, bu krize karşı Türkiye'nin mesafesini koruyacağını belirtirken bir yandan da bu krizin barışçıl yollarla çözülebileceğini belirtmiştir.²¹⁰ Türkiye'nin doğrudan etkilenmediği bu olaya özveri ile yaklaşmasına karşılık, Batı'nın bu soruna çözüm üret(e)miyor olması da dikkat çeken bir konu olarak görülmektedir. Zira bu durum, Ukrayna Krizi'nin Batı tarafından bir güç mücadelesi haline geldiğini açıkça göstermektedir. Ancak sonuç olarak Türkiye-Rusya ilişkileri 2015 yılına kadar gergin gitmiş olsa da bölgesel çıkar ve politikaların ön plana çıkması durumunda ikili ilişkiler yeniden tesis edilmelidir. Diğer yandan gerek bölge çevrelerde gerekse Türkiye'nin iç meselelerinde yaşanan gelişmeler Türk dış politikasının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Tüm bu krizlerin üstüne 2015'te Rus Uçağının düşürülmesi, Türk dış politikasının krizler topluluğu içinde kalmasına neden olmuştur. Türkiye'nin karşı karşıya kalmış olduğu tüm bu krizler, Başbakan Erdoğan'ın Dış Politika Başdanışmanı İbrahim Kalın'ın ifade ettiği gibi '*değerli yalnızlığın*' derinleşmesine neden olmuştur.²¹¹ Bu durum ise güç ve güvenlik eksenli yeni bir dış politika söyleminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Son olarak bu döneme damgasını vuran olaylardan diğeri de Türkiye'nin 2014 cumhurbaşkanlığı seçimleridir. Bu dönemde Erdoğan, ilk defa halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı olmuş ve bu da Erdoğan'a anayasal yetkilerini tümünü kullanması açısından sağlam bir dayanak olmuştur. Ali Balcı'ya göre bu durum, '*Erdoğan'ın seçilmiş olduğu 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde pratiğe geçen bu değişim, Erdoğan'ı dış politika yapım sürecinin merkezine taşımıştır.*'²¹²

2.4.4. 2015-15 Temmuz 2016 Yılları Arası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle başbakanlık koltuğu boş kalmış böylece 62.hükümetin başbakanlık görevi de Davutoğlu'na verilmiştir. Haziran 2015 seçimlerinde hükümeti tek başına kurabilecek oy oranına ulaşamayan AK Parti, Kasım 2015'teki seçimlerde yeterli oy oranına ulaşmış ve yeniden tek başına iktidar olmuştur.²¹³ Ancak Davutoğlu ile Erdoğan arasında hem iç hem de dış politikada bazı görüş ayrılıkları olmuş ve bu görüş ayrılıkları zaman zaman Erdoğan ve Davutoğlu ilişkilerine gerginlik katmıştır. Örneğin; MİT Başkanı Hakan Fidan, Davutoğlu'nun

²¹⁰ İhsan Eralp Semerci, Ukrayna Krizi: 21.Yüzyılda Batı ile Rusya'nın Güç Mücadelesi, **ASEM**, 2014, <http://asem.org.tr/tr/publication/details/2075/UkraynaKrizi21Y%C3%BCzy%C4%B1%E2%80%99da-Bat%C4%B1-ile-Rusya%E2%80%99n%C4%B1n-G%C3%BC%C3%A7-M%C3%BCcadelesi> , (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

²¹¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602> , (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

²¹² Ali Balcı, Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar, **Alfa Yayınları**, İstanbul, 2017, s. 369.

²¹³ Hamza Yurteri, **AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanlarının Rolü**, **Orta Doğu Etütleri**, 2019, s. 187.

talebi üzerine milletvekilliği adaylığından istifa etmiş, bu durum Erdoğan tarafından kabul görülmeince Fidan, MİT Başkanlığı görevine yeniden dönmüştür.²¹⁴ Fikir ayrılıklarının artması sonucunda Davutoğlu, Mayıs 2016'da Başbakanlık görevinden ayrılmış ve yerine Binali Yıldırım getirilmiştir.

İktidar koltuğunda yaşanan bu değişimlerin dışında, Türkiye'nin mevcut dış politika anlayışı da değişmeye başlamıştır. Zira 2015 yılı hem Türk siyaseti hem de Türk dış politikası kapsamında oldukça hareketli geçmiştir. Öncelikle devletlerle olan ilişkiler değerlendirildiğinde akla gelen ilk ülke ABD olmaktadır. Bir önceki bölümde 2011 yılındaki Suriye Krizi'nin Türk-Amerikan ilişkilerini ne kadar etkilediğinden bahsedilmişti. Suriye Krizi'nin etkisi henüz tamamen bitmeden 2014 yılında ABD'nin Suriye'deki PKK sempatanlığı yapan Kürtlerle olan yakınlığı, Türkiye ile olan ilişkilerinde yeni bir yara açmıştır. Bu sebeplerden dolayı ABD ile ilişkiler, 2015 ve 2016 yıllarında da gergin bir şekilde ilerlemiştir. Özellikle 2015 yılının ortalarında PKK, yeniden terör eylemlerine başlamış, bunun üzerine Türkiye açık bir şekilde ABD'nin PYD'ye yaptığı silah satışlarının PKK'ya aktarıldığını ifade etmiştir.²¹⁵ Kısacası ABD'nin, terör eylemlerine dolaylı yoldan da olsa destek verdiği belirtilmiştir Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ABD'ye toplantı için gittiğinde, ABD Başkanı Barack Obama'nın, Erdoğan ile görüşmeyi reddetmesi de bu gerginliği zirveye taşımıştır. Aynı yıl içinde 17-25 Aralık operasyonları kapsamında İran bağlantısının temel ismi olan Reza Zerrab, ABD'deki İran ambargosunu deldiği gerekçesiyle tutuklanmış ve bu durum Türkiye ile ABD arasındaki güven krizini daha da derinleştirmiştir.²¹⁶ Bu durum Türkiye'nin, dış politika ve güvenlik konuları kapsamında iki ülke arasında işbirliği algısını değiştirmeye ve hatta sınırlandırmaya başlamıştır. Böyle bir tablonun oluşması ise iki ülkenin kritik bölgelerdeki ortaklığını da derinden etkileyecektir. İki ülke arasındaki bu gerginlikler, ABD'nin 13 Ağustos 2015 tarihinde IŞİD'i hedef alan insansız hava araçlarını kullandığı operasyonları başlatmasıyla yumuşamaya başlasa da Türkiye, Suriye'den gelen mültecilerin alınmasına destek ve güvenli bölge oluşturma konusundaki beklentilerine istediği şekilde karşılık alamadığı için ABD'ye olan güven konusunda çekimser kalmıştır.²¹⁷ Öte yandan iki ülke arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin kendi içinde yaşadığı sorunlardan da etkilenmiştir. Bu olaylardan biri olan Gezi Parkı Eylemleri, Amerikan medyası ve kamuoyunda, Türk hükümetine karşı bir algı oluşturmuştur. Türkiye'de yaşanan bu olaylara ve özellikle de Türkiye'nin güvenlik

²¹⁴<https://t24.com.tr/konular/ankarada-fidanin-istifasini-konusuyor.75>, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

²¹⁵Balcı, **a.g.m.**, s. 261.

²¹⁶ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160322_riza_zarrab_abd_gozalti, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

²¹⁷ <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-abd-amerika-iliskileri-2015/5231077.html>, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

kaygılarına ABD'nin kayıtsız kalması, ikili ilişkilerin sarsılmasını daha da hızlandırmıştır. Gezi Parkı Eylemlerine kayıtsız kalan ABD, aynı şekilde Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz Darbe girişimine de kayıtsız kalmış ancak bu tavır Türkiye ile ilişkilerin çok ciddi bir problem haline gelmiştir.

Türk siyasetinde ve dış politikasında oldukça önemli olan diğer konu ise Türkiye-Rusya ilişkileridir. Sovyetlerin dağılmasının ardından Rusya, Ermenistan ile işbirliği yapma kararı almış ve hemen sonra Ermenistan, Rusya'nın Kafkasya bölgesindeki baskı aracı olarak kullanılmıştır. Ermenistan'a göre Rusya'nın korumacılığı altında kalınması, toprak bütünlüğünü güvence altına almak şeklindeydi.²¹⁸ Rusya'nın bu tutumu, öncelikli olarak kendi hegemonyasını arttırmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilmekte ve küresel güç statüsünü yeniden kazanmayı istediğini göstermektedir. Ermenistan'ın ise mevcut durumdan memnun olduğu aşikârdır. Zira Türkiye'ye yönelik soykırım iddialarını devam ettiren Ermenistan, Rusya'nın korumacılığından faydalanarak saldırgan politikalarını gerçekleştirmeye devam etmiştir. Bunların dışında, bölgesel krizlere kadar Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler yakın mesafede ilerlemiştir. Ancak Arap Baharının etkisiyle bu ikili ilişkilerde de değişimler yaşanmıştır. Çünkü birçok bölgede olduğu gibi Arap Baharının etkisi, Suriye'yi de tesiri altına almış ve Rusya bu durumdan doğrudan etkilenmiştir. Mısır, Libya ve Tunus'ta çok fazla aktif bir role sahip olmayan Rusya, Suriye'de daha aktif fazla söz sahibi olmuştur. Hatta Suriye'deki olayların çıkması ile Rusya, Esad rejimini destekler nitelikte tavırlar sergilemiştir. Zira Suriye'deki iç karışıklara doğrudan müdahale etmemiş olsa da yaptığı silah satışı rejimi destekler niteliği taşımaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler yalnızca Suriye olayı ile sınırlı kalmamış, kriz üstüne kriz eklenmiştir. 2015 yılında iki ülkenin gündemini oldukça meşgul eden 'Uçak Krizi' patlak vermiş ve bu kriz iki ülke arasındaki tüm dengeleri sarsmıştır. Rusya'nın RUS SU-24 adını verdiği savaş uçağı, Kasım 2015'te Türkiye sınırları içinde devriye uçuşu yaparken Türk sınırlarını ihlal etmiş ve yapılan tüm uyarılara rağmen uçuşa devam etmiştir.²¹⁹ Uyarıların dikkate alınmaması doğrultusunda uluslararası angajman kuralları kapsamında Türkiye'nin F-16 tipi uçağı, Rus uçağını düşürmüştür. Uçak Krizi ile ilgili Genel Kurmak Başkanlığı'ndan gelen açıklama şu şekilde olmuştur:

'24 Kasım 2015 tarihinde saat 09.20 civarında Hatay Yayladağı bölgesinde Türk Hava Sahasını ihlal eden milliyeti bilinmeyen bir uçak defalarca (beş dakika

²¹⁸ Ali Asker, Rusya'nın Ermenistan'da Askeri Varlığı: Hukuki ve Politik Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 41, Ankara, 2012, s. 60.

²¹⁹ Önder Benzeş, Uçak Krizi'nin Türk-Rus İlişkilerine Ekonomik ve Siyasi Etkileri, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2017, s. 40. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

içerisinde 10 kez) ikaz edilmesine rağmen Türk Hava Sahasını ihlal etmiştir. Söz konusu uçağa angajman kuralları çerçevesinde 24 Kasım 2015 saat 09.24'te bölgede hava devriye görevinde bulunan iki adet F-16 uçağımız tarafından müdahalede bulunulmuştur.”²²⁰

Bu açıklamanın hemen ardından Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, karşıt bir açıklama yapmış ve açıklamasında:

“ Bugünkü kayıp, terörizmin işbirlikçilerinin bizi sırtımızdan vurmalarıyla ilgilidir. Yaşanan olayı başka şekilde nitelendiremem. Uçağımız, Suriye toprakları üzerinde Türk F-16 uçaklarından fırlatılan füze ile vuruldu. Havadan havaya fırlatılan füzeyle vuruldu. Türkiye'ye 1 km mesafede vuruldu, 4 km mesafede Suriye topraklarına düştü. Türkiye, Rusya'nın ABD ile bu tür olayların önlenmesi konusunda anlaşma imzalamış olmasına karşın Rus uçağını vurmuştur. Rusya, Türkiye'ye sadece komşu olarak değil, aynı zamanda dost bir ülke olarak yaklaşmıştır. Böyle bir adım kimin işine yarardı bilemiyorum ama bizim buna ihtiyacımız yok”²²¹ ifadelerine yer vermiştir.

Putin'in açıklamaları Rusya'nın aslında hiç de beklemediği bir olayın cereyan ettiğini göstermektedir. Ancak burada Türkiye, uluslararası hukuk kapsamında, uyarılara rağmen uçağın tehdit oluşturmaya devam etmesi sonucunda hareket etmiştir. Bu krizin ardından iki ülke arasında hem ekonomik hem de siyasi krizler yaşanmıştır. Zira Rusya, Türkiye'den alınan bazı gıdaların ithalatını durdurma, Türk vatandaşlarının Rusya'da Türk vatandaşlarının işe alınmasına kısıtlama getirme ve daimi ikametgâhı Rusya'da olmayan Türk vatandaşlarına vizesiz seyahat etme imkânının kaldırılması gibi birtakım yaptırımlar uygulayarak Türkiye'yi zor durumda bırakmaya çalışmıştır.²²² Bu yaptırımlar hem Türkiye'nin Rusya ile yaptığı ticareti kötü etkilemiş hem de turizm sektörünün sekteye uğramasına neden olmuştur. Ancak her iki ülkenin de birbirlerine ekonomik anlamda bağımlı olması, bu krizin daha fazla tırmanmasına engel olmuştur. Öte yandan Rusya Savunma Bakanlığı, Türk hava sahası kurallarını ihlal etmediğini kanıtlayabilecekleri bir açıklama yaparak, Rusya'nın yalnızca IŞİD'e karşı bir operasyon düzenlediği bilgisini vermiştir.²²³ Bunun üzerine Putin'in, Türkiye'nin herhangi bir güvenlik tehdidi oluşturmadığını ifade etmesi,

²²⁰ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/genelkurmaydan-dusurulen-ucakla-ilgili-aciklama-40017991>, (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

²²¹ <http://turkrus.com/128660-putin-sirtimizdan-bicaklandik-xh.aspx> , <https://www.ntv.com.tr/dunya/putinden-dusurulen-ucakla-ilgili-aciklama,fvChtoWKCUEUR1ywwGWxaQ>, (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

²²² Önder Benzeş, Uçak Krizi'nin Türk-Rus İlişkilerine Ekonomik ve Siyasi Etkileri, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2017, s. 43. **(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**

²²³ Vefa Kurban, Hatem Cabbarlı, Türkiye-Rusya İlişkileri ve Uçak Krizinin Rus-Türk Kamuoyundaki Yansısı, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, 2019, s. 105.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya'ya özür mektubu yollamasıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. Diğer yandan da 15 Temmuz Darbe girişiminde, Türkiye'nin Rusya tarafından desteklenmesiyle Türkiye-Rusya ilişkileri normale dönmeye başlamıştır.

Türkiye tarihinin darbeler döneminde, genel olarak devlet otoritesinin ele geçirilmesi adına çözüm yolunun darbeden geçtiği anlayışı yattığını söylemek mümkündür. Zira geçmiş darbe ve girişimlerine bakıldığında bu anlayışla hareket edildiği açıkça görülecektir. Darbe anlayışına başvurma yöntemi, Türk siyaseti açısından en sorunlu gelenek olarak gösterilmektedir. 2016 yılına gelindiğinde hem Türk dış politikasını hem Türk siyasetini hem de Türk kamuoyunu derinden etkileyen en büyük olay 15 Temmuz Darbe girişimi olmuştur. 15 Temmuz diğer darbelerden ayıran en büyük özelliği, kendini dini cemaat olarak tanımlayan ve bu cemaat adına yapılan bir girişim olmasıdır. Her darbe teşebbüsünde olduğu gibi 15 Temmuz girişiminde de devleti ele geçirme düşüncesi bulunmaktadır. Zira Bülent Aras'a göre, devletin ele geçirilmesi ile darbe teşebbüsünde bulunan kişi veya kurumlar, kendi görüş ve ideolojilerine uygun olarak ülkeyi yönetebileceği fikrine kapılmıştır.²²⁴ Bu görüşe sahip olan kitle Güleciler olarak adlandırılan FETÖ mensubu kişilerdir. Söz konusu kişiler bürokraside önemli mevkiler elde etmiş, TSK içerisinde bile örgütlenip üst komuta kademelerine kadar yükselmişlerdir. Aras'a bu konuyu, "*AK Parti iktidarıyla sorun yaşamaya başlayan bu yapılanmaya bağlı TSK içindeki askerler, en nihai aşamada Ağustos ayında gerçekleştirilecek Yüksek Askeri Şura toplantısında ordudan ihraç edileceklerini fark ederek bir askeri darbeye teşebbüs etmişlerdir. Aslında 15 Temmuz askeri darbe teşebbüsü iktidarın otoritesini ortadan kaldırmayı amaçlayan FETÖ'nün, askeri ve sivil bürokraside kendilerine karşı sürmekte olan tasfiyeleri durdurmak üzere yaptığı son girişim*"²²⁵ şeklinde değerlendirmiştir.

15 Temmuz günü Türkiye tarihi alışılmışın dışında bir sahneye tanık olmuş, saatler 22.00'ı gösterdiğinde darbeciler TRT kanalını basmış ve 'Yurtta Sulh Konseyi' adını verdikleri bir konsey adına darbe bildirisini okutmuştur.²²⁶ Önce çok fazla inanılmayan bu olay, neredeyse tüm televizyon kanallarında askerler, tank ve uçakların gösterilmesiyle ciddiye alınmıştır. Tüm bunların ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, telefonla bir televizyon kanalına bağlanarak bu girişimi teyit etmiş ve bu girişime karşı halka direniş çağrısında bulunmuştur. Birçok sivil, Cumhurbaşkanı daha çağrı yapmadan önce sokağa çıkmış ve protestoya başlamıştır. Halkın direnişi

²²⁴ Bülent Aras, 15 Temmuz Sonrası Türkiye'de Devlet, Kurumlar ve Reform, *İstanbul Politikalar Merkezi*, 2017, s. 4.

²²⁵ Aras, *a.g.m.*, s. 8.

²²⁶ Fahri Çakı, Türkiye'de 15 Temmuz'un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Nisan, 2018, s. 97.

yalnızca protesto ile sınırlı kalmamış, darbecilerin silah ve tanklarına el koymaya da çalışmışlardır. Sonuçta hem asker hem de sivil olmak üzere birçok can kaybı olmuş ancak halkın direnişi zaferle sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak 17-25 Aralık 2013'te, yolsuzluk iddiaları ile hazırlığı yapılan 15 Temmuz Darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısı ve Türk halkının direnişi sayesinde başarısız olmuştur. Şunu da belirtmek gerekir ki 15 Temmuz Darbe girişimi, diğer darbeler gibi emir komuta zincirinde gerçekleşen bir müdahale değildir. Dolayısıyla başarıya ulaşamayan bu girişim Türkiye'deki askeri darbe geleneğinin kırılma noktası olarak sayılabilmektedir.

2.4.5. 15 Temmuz Sonrası AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

Askeri açıdan başarısızlıkla sonuçlanan 15 Temmuz Darbe girişimi, başta Türk toplumu olmak üzere birçok alanda etkisini göstermiştir. Darbe girişimi, özellikle de toplumsal düzeyde oldukça büyük tahribat etkisi yaratmıştır. Darbe girişiminden birkaç gün sonra açıklanan olağanüstü hal (OHAL) ile bu etkiler net bir şekilde görünmektedir. Zira OHAL ile birlikte birçok resmi kuruluştaki asker ve sivil memur tutuklanmış, FETÖ ile irtibatı olan ve hatta olduğu düşünülen kurum ve kuruluşlar tespit edilerek kapatılmış, kişiler hakkında da yasal işlem başlatılmıştır. Diğer yandan da darbe girişimi sonrası birçok vatandaş günlerce 'demokrasi nöbeti' tutmuştur. Dolayısıyla ideolojik kutuplaşmalara rağmen gerekli durumlarda Türk halkının bir araya gelerek dayanışma ve işbirliği içerisinde hareket edebileceğinin açık bir göstergesi olmuştur.

15 Temmuz Darbe girişiminden sonra Türkiye ile ilişkisi bulunan pek çok ülkenin, Türk kamuoyuna bakış açısında bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. FETÖ ile mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında uygulanmış ve özellikle bu yapılanmanın örgütlendiği ülkeler hedef alınmıştır. Bu yapılanmaya destek veren her ülkeyle Türkiye arasında ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir. Bu ülkelerin başında ABD gelmektedir. Darbe girişiminde kilit nokta sayılan ülke ABD olarak gösterilmektedir. Zira FETÖ lideri Gülen'in Pennsylvania'da yaşaması, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini etkilemektedir. Gülen'in iadesi konusunda Türkiye, ABD ile birçok kez görüşme gerçekleştirmiş ancak nihai sonuca ulaşamamıştır. Darbe girişiminden birkaç gün sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan ABD'ye; " *Pennsylvania'daki bu zatı artık Türkiye'ye teslim edin. Eğer biz stratejik ortaklık, model ortaklık, o zaman ortağınızın bu talebini lütfen yerine getirin*"²²⁷ sözleriyle Gülen'in iadesi konusunda talebini dile getirmiştir. Ancak bu talep hayal

²²⁷ İrem Köker, 15 Temmuz Darbe Girişimi Türkiye'nin Dış Politikasını Nasıl Değiştirdi?, 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40617746> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

kırıklığı ile sonuçlanmış, ABD Gülen'in iadesini yapmamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye, Gülen'in iadesi dışında diğer ülkelere kaçan darbecilerin iadeleri için de çalışmalar yapmıştır. Öte yandan ABD'nin başkanlık seçimlerinde Trump'ın seçilerek yeni bir döneme girilmesi, Gülen'in iadesi konusunda Türkiye'ye umut vermiştir. Konu ile alakalı olarak SETA Washington Genel Koordinatörü Kadir Üstün; " *Türkiye'nin beklentilerinin karşılandığını söylemek zor ancak YPG'ye yardım azalır ve Gülen'in iadesi konusunda siyasi mesaj verilebilirse ilişkilerde olumlu bir ivme yakalanabilir. Öte yandan bölgedeki istikrarsızlık devam ettikçe Türk-Amerikan ilişkilerinin de olumsuz etkileneceğini unutmamak gerekir*²²⁸, ifadelerini kullanarak, ABD'nin yeni döneminde Türkiye için olumlu gelişmelerin olmasını umut ettiğini belirtmiştir. Batı ile yaşanan sıkıntılar Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasını hızlandırmıştır. Rusya'nın darbe girişimine karşı Türkiye'yi desteklemesi, Suriye Krizinin çözümüne katkı sağlayabileceği düşüncesini oluşturmaya başlamıştır. Hatta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 9 Ağustos 2016'da yaptığı Rusya ziyaretinde, bu konu ile ilgili uzun görüşmeler yapılmış ve çözüm odaklı adımların atılması gerektiği fikri ortaya atılmıştır.²²⁹ Katar, İran ve Suudi Arabistan'ın da bu konuyla ilgili Rusya ve Türkiye'ye destek vermesi, sorunun çözümünün kolaylaşmasını sağlayacak bir gelişme olarak görülmektedir. Rusya'nın Türk hükümetine destek vermesi, iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu etkilemiştir. Bu olaydan sonra Rusya ile Türkiye arasında yeniden canlanan ticaret, iki ülke arasında yeni ortaklıkların yapılabileceği sinyallerini de vermektedir. Bu durumda görülmektedir ki Türk dış politikasında önceliklerin değişmesi bir yana ABD ve diğer Avrupa devletleri ile yaşanan gerilim dolu ilişkiler Türkiye'nin farklı devletler ile yakınlaşmasını sağlamaktadır.

Darbe girişimi sonrasında örgütün üyeleri sığınmak için çoğunlukla AB üyesi ülkeleri tercih etmiş, bu durum Türkiye'nin hem AB üyeliği sürecini hem de AB'ye üye ülkelerle olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. 15 Temmuz öncesinde yeterince gergin olan Türkiye-AB ilişkileri, darbe girişimi sonrasında daha derin bir hal almıştır. Darbe girişimi sırasında AB sessizliğini korumuş ancak Türkiye'nin bu girişime karşı gösterdiği tutum karşısında ilgili sessizliğini bozmuştur. AB makamlarının ilk açıklaması 16 Temmuzda bu girişimin kınandığına dair bir açıklama olarak gelmiştir. AB yetkilileri tarafından yapılan ortak açıklamada Türkiye'nin en kısa sürede yeni bir anayasal düzen ve demokrasiye geçmesi gerektiği tavsiyesi verilmiş ve darbecilere karşı alınacak tedbirlerin insan hakları ve özgürlüğü kapsamında ne olursa olsun

²²⁸ Köker, **a.g.m.**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40617746> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

²²⁹ Kemal İnat, 15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Politikası, **SETA**, 2016, <https://www.setav.org/15-temmuz-sonrasi-turkiyenin-orta-dogu-politikasi/> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

ölçülü olunması gerektiği belirtilmiştir.²³⁰ AB'nin bu tutumu darbe girişimi sonrasında Türkiye'nin yaşadığı hassas dönemle ilgilenmediğini göstermekle birlikte, Türk halkının hali hazırda Avrupa karşıtlığının yükselişe geçmesine neden olmuştur. Müttetiklerin umursamaz olarak görünen bu tutumu, Türkiye'yi yalnızlık hissiyatı içine sokmuştur. Yaşanan bu olaydan sonra AB yetkilileri ve üye devletlerin liderleri Türkiye'ye herhangi bir geçmiş olsun ziyaretinde bulunmamıştır. Öte yandan mülteci krizi sebebiyle Avrupa ülkelerine yoğun bir göçün yaşandığı dönemde, AB yetkilileri ve üye devletlerin liderlerinin buna çözüm bulunması adına sık sık Türkiye'yi ziyarete geldiği düşünülünce, AB'nin 15 Temmuz girişiminde Türkiye'ye karşı ikili bir politika izlediği fikri ortaya çıkabilmektedir. Diğer yandan Avrupa basınının darbe girişimi ile ilgili yapmış olduğu haberler, hem kendi hem de uluslararası kamuoyunda Türkiye karşıtı söylemleri beraberinde getirmiştir. Avrupa basınının Türkiye'de işlerin rayında gitmediğine dair bir algı oluşturması hali hazırda Müslüman karşıtı ülkelerin Türkiye'yi eleştirmesine neden olmuştur. Darbe teşebbüsü sonrasında Türkiye'nin aldığı önlemler, AB ülkelerince 'Türkiye'deki muhalefetin susturulmaya çalışıldığı', bunun sebebinin iktidarın, gücü yalnızca kendi elinde tutmayı istediği ve darbe girişimi ile hiçbir bağlantısı olmayan kişilerin iktidar tarafından hedef alındığı tartışmalarını beraberinde getirmiştir.²³¹ Özetle darbe teşebbüsünün, iktidar tarafından muhalefeti ortadan kaldırmak için yapılan kasıtlı bir girişim olduğu pek çok kez ifade edilmiştir.

AB'nin uluslararası hukukun üstünlüğü ilkesi kapsamında, insan hak ve özgürlüğünün kısıtlanmaması adına Türkiye'ye sık sık telkinlerde bulunması, Türkiye üzerinde çok etkili olmamış ve bununla birlikte Türk hükümetinin FETÖ ile mücadelesindeki sert çizgi de giderek büyümüştür. Bu durum Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Hatta darbeci askerlerin idam cezasına çarptırılması fikri Türk toplumu tarafından da karşılık bulmuş ancak AB, idam cezasının gündeme gelmesinden rahatsız olarak bu cezanın AB müktesebatına uygun olmadığını ifade etmiş, bazı üye ülkeler daha da fazlasını belirterek AB müzakere sürecinin bu sebepten dolayı sonlandırılabilceğini beyan etmişlerdir.²³² Bu durum akıllara AB'nin üyelik müzakerelerini Türkiye açısından sonlandırmak için darbe girişimini kullanabileceği düşüncesini de getirmektedir. Zira söz konusu olayla ilgili bu kadar net cevaplar verilmesi ve Avrupa medyasının darbe girişimini objektif bir şekilde değerlendirmemesi bunu kanıtlar niteliği taşımaktadır.

²³⁰ Cemal Kakişım, Seven Erdoğan, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler, *KSBİD*, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 18, 2018, s. 409.

²³¹ Çiğdem Nas, Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar, *İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu*, 2016, s. 3,4.

²³² Vince Chadwick, Avustrian Chancellor: Turkey's EU Accession Talks a Diplomatic Friction, *Politico*, 2016, <https://www.politico.eu/article/austria-turkey-eu-talks-news-fiction-kern-christian-kern-europe-membership-erdogan-migration/>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

15 Temmuz sonrasında AB ile ilişkilerin seyri sabit bir şekilde devam ederken, darbe girişiminin Orta Doğu'daki yansımaları gündemde hızlıca yayılmaya başlayarak yerini almıştır. Darbe girişimi sonrasında İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Erdoğan'ı arayıp; " *Türk halkı, meydana gelen darbe girişiminde büyük bir siyasi anlayışa sahip olduğunu ve zorbalığın bir sonuca ulaşmayacağını göstermiştir. Sizin iyi liderliğiniz ve halkınızın direnişi sayesinde kardeş ülke Türkiye'de istikrarın yeniden sağlanmasına şahit olduk. Türkiye'nin güven ve istikrarı bölge için çok önemlidir. Kuşkusuz bazı büyük güçlerle terör örgütleri, İslam ülkelerinde güven ve istikrarın sağlanmasını istemiyorlar. Türkiye'deki darbe girişimi dost ve düşmanları tanımak için en iyi fırsattır*"²³³ şeklindeki konuşması ile İran'ın Türkiye'ye destek verdiğini göstermiş oldu.

Sonuç olarak, darbe girişimi sonrasında Türkiye, hükümet ile bürokrasi ilişkisini yeniden tanımlayarak yeni bir evreye girmeye adım atmıştır. Özellikle de darbe girişimi sonrasında geçilen 'Cumhurbaşkanlığı Sistemi' bunun en güzel örneği olabilmektedir. Bu sisteme göre, bürokrasinin sahip olduğu vesayet gücü ortadan kalkmış, hükümetin önü -tamamen- açılmış, Cumhurbaşkanının yetkileri artırılmıştır. 16 Nisan 2017'de bu sistem halkın oylaması (referandum) ile onaylanmış ve 'Türk tipi' bir kamuoyu modelini yansıtarak Türkiye'ye has bir sistem olarak kabul edilmiştir. Bu sistem Avrupa devletleri ve AB tarafından birçok eleştiriye maruz kalmış olsa da bugün hala aynı ülke aynı sistem üzerinden yönetilmektedir.

2.5. Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi

Küreselleşmenin bir getirisi olarak artık devletler dış politikalarında geleneksel diplomasi ilişkilerinin yanında, yeni bir mekanizma olan kamu diplomasisini kullanmaya başlamıştır. Bu değişiklik beraberinde devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerini de etkilemeye başlamıştır. Devletlerin, başka devlet ve toplumlara karşı yapmış olduğu bu faaliyetlerde özellikle sivil toplum kuruluşları (STK), kamu diplomasisi araçları, baskı grupları, ekonomi ve medya kuruluşları gibi aktörleri aktif olarak kullanmaya başladığı görülmektedir. Türkiye de güçler dengesinin her an değişebileceği bir dünya düzeninde yerini almak için bu aktörleri kullanan ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin dış politika kapsamında attığı adımlar temel alındığında aslında Türk dış politikasının kamu diplomasisi uygulamaları ile birlikte yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Türkiye'de hızla gelişen kamu diplomasisi kurumlarının varlığı bunu kanıtlar niteliktedir. Özellikle STK ve diğer kamu diplomasisi yürütücü aktörlerin

²³³ İpek Yezdani, Darbe Girişiminin Orta Doğu'daki Yansımaları, 2016, <https://www.hurriyet.com.tr/yasasin-demokrasi/darbe-girisiminin-ortadogudaki-yansimalari-40163530>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

bu konuda büyük bir rolü üstlendiği aşikârdır. Dolayısıyla hükümetler, uluslararası arenada kamu diplomasisinin tek aktörü sayılmamaktadırlar. Özellikle sayıları giderek artan hükümet dışı örgütler, STK'lar ve bireyler de artık kamu diplomasisinin önemli bir parçası olarak sayılmaktadır. Türk dış politikasında STK'ların aktör olarak kullanılmaya başlanması ise yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.²³⁴ Dolayısıyla demokratik toplumların birleşmesinde önemli rol üstlenen sivil toplum örgütlenmesi, Türkiye'de henüz tam anlamıyla kurumsallaşamamıştır. Ancak kurumsallaşması yönünde atılan adımlar ve bu adımların devletlerarası ilişkilerde kullanılması oldukça hızlı bir gelişim göstermektedir. Bu adımlara örnek olarak Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi kuruluşlar verilebilir. Bu kurum ve kuruluşlar, Türkiye'nin kamu diplomasisi mesaj ve bildirimlerini belirlenen hedef kitleye ulaştırmada oldukça önemli rol oynamaktadır. Sivil toplum örgütleri, aynı zamanda eğitim ve kültür alanında da kamu diplomasisi faaliyetlerine destek vermektedir. Özellikle araştırma, eğitim ve kültür faaliyetleri alanında '*Think Tank*' olarak değerlendirilebilen düşünce ve araştırma kuruluşları da yer almaktadır.²³⁵ Uluslararası ölçekte oldukça etkili olan bu kuruluşlara; Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) ve bunlara benzer birçok kuruluş örnek olarak verilebilmektedir.

İletişimin artması ile kamu diplomasi faaliyetleri ve kültürlerarası etkileşim de artmaktadır. Bu durum devletler için oldukça önem kazanmaya başlamıştır. Gerek kültürel gerekse eğitim alanında atılan adımlar farklı kültürleri bir araya getirmekte ve dünya düzeni yeniden şekillenmeye başlamaktadır. Bu duruma dikkat çekmek isteyen Emine Akçadağ Alagöz; "*Kamu diplomasisi söz konusu olduğunda artık hükümetleri adına müdahalede bulunacak devlet temsilcileri değil, daha çok iki kültür arasında bir diyalog arayışındaki iki toplum anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kamu diplomasisi, bir ülkenin yabancı ülkelerdeki imajını iyileştirmek amacıyla kültürel alışverişin ve akademik değişimlerin gerçekleştirilmesini, kültürel ve ulusal değerlerin yayılmasını sağlayacak programlar bütünüdür.*"²³⁶ Söylemi ile esasında karşımıza, birçok farklı kültürlerin birbirleri ile ilişki içinde olmalarını zaruri bir hale getirmeye başladıkları düşüncesini çıkarmaktadır. Zira belirtmek gerekir ki ulus-devlet fark etmeksizin,

²³⁴ Abdullah Özkan, 21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları, **TASAM**, Stratejik Rapor, No: 70, s. 8.

²³⁵ Erdem Eren, Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği, **Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi**, 2017, 2(1), s. 45.

²³⁶ Emine Akçadağ Alagöz, Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi, <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

herhangi bir milletin kültürel kaynakları kesinlikle o milleti yansıtan belki de asla ölmeyecek mirası olarak yaşayacaktır. Bu kapsamda kendini ve politikalarını en iyi şekilde ifade eden her devlet, uluslararası alanda öncelikli olarak kazançlı çıkan taraf arasında yerini alacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye, kamu diplomasisi faaliyetleri henüz oldukça yenidir. Türkiye'nin bu uygulamalarda geç kalmış olması, ülkenin dış politikası üzerinde de etkilere sebep olmaktadır. Özellikle de Türkiye'nin dış kamuoyları tarafından yanlış tanınması, Türkiye'yi bu noktada zorlayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat değişen dünya düzeni ve kamuoyu algısının uluslararası ilişkilerde daha ön planda olması, Türkiye de dâhil olmak üzere birçok devletin, doğrudan kamuoylarına yönelik faaliyetlerini zaruri bir hale getirmektedir. Zira geçmişe bakıldığında zaman Türkiye, Kıbrıs Sorunu, Ermeni Meselesi gibi askerin Türk dış politikasında ağırlığının hissedildiği olaylardan kaynaklı olarak kendini dünya devletleri ile kamuoylarına anlatmakta oldukça zorlanmıştır. Bu durum Türkiye'nin imajı üzerinde oldukça olumsuz bir etkiye sebep olmaktadır. Öyle ki Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulamalarında yetersi kalması ve bundan kaynaklı ortaya çıkan olumsuz imaj algısı, AB'ye üyelik sürecini de etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu olumsuz imajı ortadan kaldırarak diğer ülkelerin kamuoylarını etkilemesi, Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Çünkü bilindiği gibi özellikle komşu ülkelerin birbirlerine sempati duymalarını sağlamadaki en önemli faktör, kamu diplomasisinin ta kendisidir.

Türk kamu diplomasisinden bahsederken Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)'ndan bahsetmemek mümkün değildir. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni devletler, serbest piyasa ekonomisinden geri kalınca IMF ve Dünya Bankası gibi ekonomik kalkınmayı kolaylaştıran işbirliği uygulamalarından yararlanmaya başlamıştır. Bu kapsamda *"konjonktürel olarak başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere, ülkemizin tarihi kültürel bağlarla sıkı sıkıya bağlı olduğu tabii coğrafyası ile güçlü bir işbirliği geliştirmek üzere 1992 yılında TİKA kurulmuştur."*²³⁷ TİKA, bugün 60 farklı ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi aracılığıyla 150 ülkede aktif şekilde faaliyet göstermektedir.²³⁸ Böylece Türkiye, TİKA aracılığı ile başta ortak kültürel geçmişe sahip ülkeler olmak üzere dost, kardeş ve akraba ülkeler ile olumlu ilişkiler yürütmeye başlamıştır. Bu durumda TİKA'yı, Türk dış politikasını uygulayıcı aktörler arasında ele almak oldukça doğru sayılacaktır. Türk Cumhuriyetleri'nin kendi sosyal alt yapılarını üretmesi, kendi kimliklerini inşa etmesi, siyasi, ekonomik ve sosyal haklarının gelişmesi ve ilerlemesi, teknik alt yapı konusunda varsa eksiklerinin

²³⁷ TİKA Resmi İnternet Sitesi, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2020)

²³⁸ TİKA Resmi İnternet Sitesi, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2020)

giderilmesi TİKA'nın amaçları arasında yer almaktadır. Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, refah devlet için destek sağlanması ve insani yardım gibi birçok amaçlarla vizyon sahibi olması TİKA'nın hem Türk dış politikasında hem de kamu diplomasisinde oldukça önemli bir yere sahip olmasını yeterli kılabilmektedir. TİKA'nın yanı sıra Türk dış politikasında oldukça etkin bir diğer aktör Yunus Emre Enstitüleri'dir. Söz konusu bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde, TİKA'nın faaliyet ve projeleri ile birlikte kamu diplomasisi ve eğitime büyük katkı sağlayan Yunus Emre Enstitüleri'ne detaylı bir şekilde değinilecektir.

Sonuç olarak bakıldığında, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinden aktif bir politika uygulaması için özellikle STK'ların yumuşak güç kaynakları ile kamu diplomasisi araçlarını birbiriyle koordineli şekilde yürütmesi gerekmektedir. Dolayısıyla etkin ve kalıcı bir kamu diplomasisi için hiçbir hedef kitle geri plana atılmamalı ve uluslararası alanda nihai kalıcılık için kamu diplomasisi araçları sonuna kadar Türk dış politikasında kullanılmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN EĞİTİM DİPLOMASİSİ VE İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Türk dış politikası, 2002 yılından itibaren tek yönlü olmaktan çıkmış, proaktif, komşularla sorunsuz, hedefe odaklı ve özellikle çevre ülkelere model olacak nitelikte politikalar yürütmeye çalışarak ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu dönemde Türk siyaseti ve dış politikasının aktif olarak yürütülmesinin yanı sıra, kültürel faaliyetlere de oldukça önem verilmiştir. Eğitim diplomasisi de bu faaliyetleri kapsayan alanlardan biridir.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ülkelerin neredeyse tamamı, sorunlarını sert güç yerine yumuşak güçle çözmeye çalışmış ve bu şekilde diplomasi faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Dolayısıyla savaştan sonra değişen uluslararası yapı, diplomasi alanında birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiş, ülkeler sorunlarını çözmek için yalnızca siyasi ve güvenlik alanını kullanmakla kalmamış, çok daha hızlı sonuç verebilen medya, kültür, eğitim, turizm, spor ve diğer toplumsal faaliyet alanlarında da aktif uygulamalar yapmışlardır. Ülkeler arası bağlılığın artmasında bilhassa etkili olan eğitim, kültür, turizm ve spor gibi kamusal dinamikler diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesinde çok daha aktif bir rol oynamaktadır. Özellikle de eğitim diplomasisi, ülkelerin yumuşak güç kullanımında oldukça etkili bir araç olarak kabul edilmiştir. Hükümetler eğitim kurumları ile birlikte eğitim diplomasisi faaliyetlerini aktif bir şekilde uygulayabilecekleri politikalar geliştirip, bu politikaları uluslararası eğitime katkı sağlayabilecek şekilde düzenlemeye çalışmaktadır. Birçok ülke gibi uluslararası ilişkilerde eğitim diplomasisini aktif bir şekilde uygulamaya çalışan ülkelere Türkiye’dir. Türkiye’nin eğitim diplomasisi alanındaki faaliyetleri genel olarak; kurum veya kuruluş açma, öğrenci değişim programları oluşturma, dil okulları ve kursları açarak yeni öğrenci kontenjanı doldurma, vakıf ve burs imkânı sağlama gibi olanaklardır. Dolayısıyla Türkiye’nin uluslararası eğitim alanında birçok ülkeyle ekonomik, kültürel, siyasi ve akademik anlamda işbirliği yapması Türkiye’ye oldukça avantaj sağlamaktadır. Örneğin Türkiye, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi aracılığıyla Kırgızistan ile Kazakistan devletleriyle eğitimde işbirliği ve ortaklık uygulamalarını yürütmüştür.²³⁹ Öte yandan Türkiye’nin eğitim diplomasisi kültür politikaları kapsamında da yürütülebilmektedir. Bu uygulamaların en güzel örneklerinden biri öğrenci değişim programlarıdır. Öğrenci değişim programları, kültürlerarası etkileşimin sağlandığı bir yoldur. Yükseköğretim Kurulu’na göre değişim programları eğitim, kültür ve spor gibi

²³⁹ Devrim Vural Yılmaz, Geleceğin Diplomatik İnşası: Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Yükseköğretimi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 5, 2017, s. 138.

alanlarda farklı yaş grupları ile farklı hedefleri kapsayan eğitim ve kültür uygulamasıdır.²⁴⁰

AK Parti hükümeti, Türk dış politikası kapsamında yeni ve farklı yöntemler geliştirmeye çalışmış, bu yeni yöntemlere çeşitli araçlar ve mekanizmalar ekleyerek diplomasinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Kültür ve eğitim diplomasisi kapsamında Türkiye, 2009 yılında Yunus Emre Enstitüsü'nü açarak ilk kez Türk dış politikası kapsamında kültür diplomasisini uygulamaya başlamıştır.²⁴¹ Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin, uluslararası alanda daha fazla tanınmasını sağlayarak prestijini arttırmak, Türk dili, tarihi, sanatı ve kültürünü tanıtmak, farklı ülkelerle kültürel işbirliği yaparak dostane ilişkileri geliştirmek amacıyla kurulan bir kuruluştur.²⁴² Esasında Türkiye, Yunus Emre Enstitüsü gibi kültür ve eğitim kapsamlı bir kuruluşu açmak için geç kalmış olsa da Yunus Emre Enstitüsü'nün bugün yurtdışında faaliyette olan birçok merkezi bulunmaktadır. İlk yurtdışı merkezi Bosna-Hersek'te (Balkan coğrafyasında), ikinci merkezi ise Mısır'ın başkenti Kahire'de (Orta Doğu bölgesinde) açılmıştır. Bu ülkeler, Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyet gösterdiği bölgelerden yalnızca iki ülkedir. Enstitünün Balkanlarda açılması Türkiye'nin Balkanlara yönelik yeni bir dış politika stratejisi izleyebileceği imajını uyandırmıştır. Orta Doğu'da açılması ise Türkiye'nin 'model ülke olma' politikası kapsamında attığı adımlardan sayılabilmektedir. Öte yandan kültür merkezlerinde hem Türkçe dil eğitimi almak isteyenler için eğitim verilmekte hem de diğer eğitim kurumları ile işbirliği yapılarak eğitime katkı sağlanmaktadır. Dolayısıyla AK Parti hükümetinin, Türk dış politikası hedeflerindeki kültür diplomasisi açığının kapanmasında önemli bir faktör olduğu yorumunu yapmak yanlış sayılmayacaktır. Zira kamu-kültürel diplomasiler, AK Parti hükümeti tarafından küresel siyasette yükselme aracı olarak kullanılmış ve bölgesel güç olma idealine yaklaşmayı kolaylaştırmıştır. Bütün bunların yanı sıra Yunus Emre Enstitüleri, Türkçe öğretmeyi temel esas almış ve bu kapsamda 2009 yılında Saraybosna'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi faaliyetleri düzenlenmiştir.²⁴³ Enstitü, Türkçe öğretimi dışında hemen hemen her sene Ankara'da 'Türkçe Öğretimi Sertifikası' programları düzenleyerek yabancıları Türkçe eğitime teşvik etmeyi de

²⁴⁰ YÖK, Erasmus+ Programı: Genel Yapı,

<https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/PageNotFound.aspx?requestUrl=https://www.yok.gov.tr/document/s/757816/> aktaran Metin Kaya, Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve, *Türkiye Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2019, s. 9.

²⁴¹ Harun Durusoy, AK Parti Dönemindeki Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasinin Rolü: TİKA, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 83. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

²⁴² Elif Pacolari, Kamu Diplomasisi Çerçevesinde TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü'nün Kosova'daki Faaliyetlerinin Analizi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2019, s. 56. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

²⁴³ Muharrem Ekşi, Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ocak 2018, Ankara, s. 333.

sağlamaktadır. Ayrıca Enstitünün geliştirdiği 'Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS)' sayesinde Türkçe'nin, uluslararası geçerliliğe sahip bir sınavda yerini alması sağlanmıştır. Bu sınav aynı zamanda yurtdışından gelen öğrencilerin kabulü konusunda kolaylık sağlayan muafiyet sınavı niteliği de taşımaktadır.

Yunus Emre Enstitüsü ve T.C. Cumhurbaşkanlığı himayesinde yürütülen bir diğer proje Türkiye Akademik ve Bilimsel İş Birliği Projesi (TABİP)'dir. TABİP, Türkiye'nin akademik anlamda uluslararası faaliyetlerini, bilimsel iş birliği faaliyetlerini tanıtmayı ve daha da arttırmayı hedefleyen bir proje olarak bilinmektedir.²⁴⁴ Projenin en önemli özelliklerinden biri, Türkiye'nin akademik alanda aktif bir katılımının olmasını sağlayarak, farklı ülkelerde bulunan yabancı akademisyenlerin Türkiye'nin bilimsel ve akademik çalışmalarından faydalanmasına olanak sağlamaktır. Bu kapsamda TABİP'in yenilikçi ve bilimsel faaliyetlere önem veren bir proje olduğunu söylemek doğru olacaktır. Yunus Emre Enstitüleri ile birlik içinde olan bu projenin oldukça geniş bir iş birliği ağı bulunmaktadır. Zira TABİP, küresel anlamda bilimsel topluluklarla aralarındaki ilişkileri sağlamlaştırıp bu ilişkileri geliştirmeyi hedefleyen bir projedir. Dolayısıyla hem ulusal hem de küresel anlamda akademik ve bilimsel kuruluşlar ile birlikte ortak bir araştırma ve kalkınma projelerine oldukça sıcak bakmakta ve bu projeleri desteklemektedir. Ulusal iş birliklerine; Türkiye Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş. (TUSAŞ), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Marmara Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ostim Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi gibi üniversiteler örnek oluştururken, uluslararası iş birliklerine ise Alman-Türk Bilgi ve İletişim Araştırma Merkezi (GT-ARC), Malaya Üniversitesi Malezya, Varşova Havacılık Enstitüsü (ILOT), Putra Malezya Üniversitesi, Mekelle Üniversitesi, İslam İş Birliği Gençlik Forumu (ICYF), Birleşik İşletme Enstitüsü ve Uganda İslam Üniversitesi gibi kuruluşlar örnek olarak gösterilebilmektedir.²⁴⁵

Dünya genelinde, özellikle yüksek eğitim veren kuruluşlarda uluslararasılaşmanın etkisi ve bundan doğan rekabet ortamı oldukça hız kazanmaktadır. Yüksek eğitim temelli hemen hemen her kurum veya kuruluş, gelişen ve değişen dünya düzeninde bu sürece hızlıca adapte olma eğilimindedir. Bu sürece dâhil olan ülkeler arasında Türkiye'nin de olduğu görülmektedir. Türkiye'de özellikle vakıf üniversiteleri arasında İstanbul Gelişim Üniversitesi (İGÜ), uluslararası öğrenci ve akademisyen sayısı açısından ilk sıralara adını yazdırabilmek için uluslararasılaşma alanında oldukça önemli stratejik adımlar atmayı hedeflemektedir. İstanbul Gelişim Üniversitesi'nin uluslararasılaşma politikalarının temelini, nitelikli uluslararası öğrenci ve

²⁴⁴ <https://www.tabip.global/ecosystem/views/portalHeader/Tabip-Nedir-1> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

²⁴⁵ <https://www.tabip.global/ecosystem/views/portalHeader/Is-Birlikleri-5> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

akademisyenler açısından istenilen sayıya ve başarıya ulaşmak oluşturmaktadır.²⁴⁶ İGÜ, farklı milletlerden birçok öğrenci ve akademisyeni bir araya getirerek hem kültürel çeşitliliği arttırmayı hem de eğiti alanında uluslararasılaşmayı aktif kullanmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda uluslararası öğrenci ve akademisyenlere uygun bir kampüs imkânı da sunmuştur. Özellikle farklı ülkelerdeki üniversiteler ile ikili anlaşmalar yapmış ve her sene bu ikili anlaşmaların sayısını arttırmayı da amaçlamaktadır. Ayrıca özellikle öğrencilerine ve insan kaynaklarına önemli ölçüde yatırımlar yapan İstanbul Gelişim Üniversitesi, 2017 yılında ciddi ve iddialı bir atılım süreci başlatmıştır. İGÜ; Alman, İngiliz ve ABD’li akreditasyon kuruluşlarına başvuru yapmış, toplamda 87 bölümünü akreditasyon değerlendirmesine aldırılmış; AQAS, AHPGS, PEARSON ve ABET gibi kuruluşlarının görevlendirdiği uzmanların değerlendirmeleri sonucunda 2018 yılında 57 programı akredite edilmeye uygun görülmüştür.²⁴⁷ Böylece İstanbul Gelişim Üniversitesi, yapılan değerlendirmeler ile uluslararası öğrenci ve akademisyenler için yapmış olduğu adımlar doğrultusunda Avrupa Yükseköğretim Kurumlarından akreditasyon alarak Türkiye’nin akredite edilmiş en fazla programına sahip olan üniversite olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁸ Bu bağlamda İGÜ, “*Times Higher Education (THE) Awards Asia*”²⁴⁹ ödülleri, “Uluslararasılaşma Stratejisi” yarışmasında finale kalarak önemli bir başarı elde etmiş ve uluslararası eğitim noktasında adını duyurmuştur. 2018 YÖK verilerine göre İstanbul Gelişim Üniversitesi’nde 2018’de toplam 23.739 öğrencinin 716’sı uluslararası öğrencilerden oluşmaktadır.²⁵⁰ Yani uluslararası öğrenciler, toplam öğrenci sayısı içerisindeki %3’lük kısmı oluşturmaktadır. 2019-2020 yıllarında ise uluslararası öğrencilerin sayısı 1521’e yükselmiş, şu an ise İstanbul Gelişim Üniversitesi’nde 83 farklı ülkeden 2200 uluslararası öğrenci bulunmaktadır.²⁵¹ Son iki yıl içerisinde uluslararası öğrenci sayısında artış yaşanmasında İstanbul Gelişim Üniversitesi’nin uluslararası öğrencilerine tanıdığı imkânlar ve akademik başarılar gösterilebilmektedir.

Sonuç olarak İstanbul Gelişim Üniversitesi’nin uluslararasılaşma yolunda atmış olduğu adımlar, eğitim alanında oldukça önemli görülebilecek adımlardır. Türkiye’de yüksek eğitim veren kurum ve kuruluşlar arasında özellikle vakıf üniversiteleri

²⁴⁶ <https://gelisim.edu.tr/icerik/igu-global-2453016> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

²⁴⁷ <https://gelisim.edu.tr/icerik/akreditasyon> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

²⁴⁸ <https://gelisim.edu.tr/icerik/igu-global-2453016> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

²⁴⁹ <https://iisbf.gelisim.edu.tr/bolum/siyaset-bilimi-ve-kamu-yonetimi-200/haber/istanbul-gelisim-universitesi-igu-times-higher-education-asia-2019da-%E2%80%98yilin-uluslararasılaşma-stratejisi-alanında-dünyanın-en-iyileri-arasında> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

²⁵⁰ <https://www.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

²⁵¹ 15.05.2020 tarihinde bu tez çalışması kapsamında İstanbul Gelişim Üniversitesi Uluslararası Ofis sorumlusu ile görüşülerek bu verilere ulaşılmıştır.

kapsamında İstanbul Gelişim Üniversitesi'nin hedefinin değer üretmek olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararasılaşma yolunda eğitim veren kurum ve kuruluşların birbirleri ile rekabet edebilmektedir. İşte bu noktada her kurum ve kuruluş kendi temel hedefini gerçekleştirmek için diğerlerinden farkını ortaya koymak isteyecektir. İstanbul Gelişim Üniversitesi'nin de bu hedeflerine ulaşması için izlediği stratejiler göze çapmaktadır. Bu stratejiler arasında çok uluslu bir öğrenci ve akademik kadro oluşturmak, çok uluslu araştırma ve geliştirme faaliyetlerine sahip olmak, çok uluslu ülkeler ve üniversitelerle işbirliği oluşturmak yer almaktadır. İstanbul Gelişim Üniversitesi'nin bu misyonu, diğer Türk üniversitelerine de örnek olup, Türkiye'nin kamu diplomasisinde uluslararası eğitim vizyonuna da uyumludur.

3.1. Türkiye'de Eğitim Diplomasisi Uygulamaları

Türkiye'de eğitim diplomasisinin verimli bir şekilde yürütülebilmesi için birtakım uygulamalar geliştirilmiştir. Bunların başında; hareketlilik programları, burslar, dil okulları ve öğrenci değişim programları gibi uygulamalar gelmektedir. Bu uygulamalar sayesinde Türkiye'nin uluslararası öğrenci kontenjanı artmakta ve Türkiye'de eğitim gören uluslararası öğrencilere kolaylık sağlanmaktadır. Bütün bu gelişmeler neticesinde Türkiye'de öğrenim gören yabancıların sayısının önemli oranda arttığı görülmektedir. Örneğin YÖK Başkanı Yekta Saraç, YÖK tarafından organize edilen "Türk Yükseköğretiminin Uluslararasılaşması: Fırsatlar ve Tehditler Çalıştayı" kapsamında yaptığı konuşmada 2014 yılında 48.000 olan uluslararası öğrenci sayısının 2019 yılında 172.000'e ulaştığını vurgulamaktadır.²⁵² Bu öğrencilerin aldıkları eğitim sonrası izleyecekleri rol Türkiye'nin yumuşak gücü açısından önemli olarak değerlendirilebilecektir.

Türkiye'de, hareketlilik programları eğitim diplomasisi kapsamında özellikle de yükseköğretim kademesinde öne çıkan uygulamalardandır. Bu uygulamaların Türkiye'deki uzantıları; Mevlana, Erasmus+ ve Farabi değişim programları olmak üzere üçe ayrılmaktadır.²⁵³ Mevlana ve Farabi değişim programları hemen hemen aynı yapıya sahipken Erasmus+ değişim programı; temel eğitim, ortaöğretim, yükseköğretim ve diğer eğitim alanları ve geniş yaş aralığı bakımından diğer hareketlilik programlarından ayrılmaktadır. Erasmus+ programının kapsadığı ülkeler, Mevlana değişim programı kapsamına girmemektedir. Bu bağlamda Erasmus+ programı dışındaki ülkeleri kapsayan Mevlana değişim programı, eğitim

²⁵² <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyedeki-uluslararasi-ogrenci-sayisi-172-bine-ulasti/1592552>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

²⁵³ Metin Kaya, Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve, *Türkiye Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2019, s. 8.

diplomasisinin uygulanması açısından oldukça önemli bir hareketlilik programıdır. Ayrıca Mevlana değişim programı gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında yükseköğretim kurumları arasında köprü görevi görerek öğrenci ve öğretim elemanı değişimini sağlayan bir programdır. Türkiye’de hem eğitim gören uluslararası öğrencilere burs hem de öğretim üyelerine maddi destek sağlamaktadır. Finansmanı ise YÖK tarafından karşılanmaktadır. Farabi değişim programı ise yalnızca yurtiçi yükseköğretim programları arasında uygulamalar yaparak öğrenci ve öğretim elemanlarını kapsamaktadır.

Hareketlilik ve değişim programlarının yanı sıra uluslararası öğrencilere burs desteğinin sağlanması da eğitim diplomasisinin uygulandığı önemli alanlardan biridir. 2012 yılından itibaren Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Kurulu tarafından verilen karar doğrultusunda uluslararası öğrenciler, devlet bursu olan Türkiye Bursundan faydalanmaktadır.²⁵⁴ Türkiye Bursunu idare eden kurum olarak bilinen Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), uluslararası öğrencilerin bu burstan faydalanabilmesini sağlayan kurumdur. YTB başta Balkanlar, Orta Asya ve komşu ülkeler olmak üzere neredeyse dünyanın her yerindeki öğrencilere burs imkânı sağlayarak onları Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarına yönlendirmektedir.²⁵⁵ Zira Türkiye’ye en çok bu bölgelerden yoğun bir talep gelmektedir. YTB’nin sağlamış olduğu bu burslar, öğrencilerin belli bir yükseköğretim kurumlarına yerleşmelerine olanak sağlayan ve maddi yönden öğrencilere destek olan burslardır. Bu kapsamda Türkiye’de, özellikle son yıllarda uluslararası öğrenci kontenjanlarında artış yaşanmasında, YTB’nin uygulamış olduğu program ve bursların etkisinin büyük olduğunu söylemek yanlış sayılmayacaktır. Bununla birlikte YTB dışında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), eğitim diplomasisinin uygulayıcısı sayılan bir aktördür. Daha önceleri yalnızca teknik yardım faaliyetleri sürdüren TİKA, yeniden yapılandırılarak uygulama alanlarını genişletmiştir. Bu çerçevede özellikle ele alınacak olan uygulama alanı eğitimidir. TİKA, eğitim alanında öğrencilerin destek ve yardıma ihtiyaç duyduğu mevcut altyapılarının iyileştirilmesine dayalı okul inşası ve onarımı gibi faaliyetler yapmaktadır. TİKA’nın e önemli projelerinden biri olan Türkoloji Projesi, Türk dili eğitimini yaygınlaştırmak amacıyla uygulamaya geçmiştir. Aynı zamanda yurtdışında eğitim veren hem yerli hem de yabancı üniversitelerde bulunan Türkoloji bölümlerine, gerek ders materyalleri temin etmesi gerekse öğretim üyesi görevlendirdiği de bilinmektedir.²⁵⁶ Büyüyen ve gelişen enformasyon çağında her

²⁵⁴ Kaya, *a.g.m.*, s. 9.

²⁵⁵ Mehmet Ali Bolat, Türkiye’nin Uluslararası Öğrenci Politikası: Durum Tespiti ve Öneriler, Uluslararası Öğrencilik Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Perspektifler, İstanbul, 2017, s. 7.

²⁵⁶ Cemal Özdemir, Günümüzde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Durumu, *Alatoo Academic Studies*, 2018, Sayı: 1, s. 15.

kurumun olduğu gibi TİKA'nın da hareket yönü ve çalışma alanı değişmeye başlamıştır. TİKA, 1995'li yıllarda özellikle aynı ortak kültürel geçmişe sahip ülkelerde sosyal, ekonomik ve kültürel alanda faaliyetlerini gerçekleştirirken, 1995'ten günümüze kadar geçen sürede bu durum değişikliğe uğramış, eğitim ve kültürel işbirliği çalışmalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Başarılı bir devletin arkasında en başta nitelikli ve iyi yetişmiş bir insan topluluğu bulunmaktadır. Zira eğitim devi olan ülkelere bakıldığında zaman görölmektedir ki bilim ve teknoloji anlamında da oldukça ileri seviyeye ulaşmışlardır. Bu kapsamda iyi bir eğitim sistemine sahip olan her devlet ya da millet, beraberinde bilim ve teknolojinin gelişmesini hızlandırmakta ve buna bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla TİKA, Türkiye'nin eğitim devi ülkeler ile aynı statüye erişmesini kolaylaştırmak için projeler uygulamaya çalışmıştır. Özellikle de eğitim faaliyetlerini hızlandırmaya başlamış ve birçok okul, kütüphane, laboratuvar inşa ederek özellikle de üniversitelere teknik donanım yardımları yapmıştır.²⁵⁷ TİKA, Gürcistan'da üç okulun yenilenmesini sağlamış, Azerbaycan'ın bilgisayar laboratuvarlarının geliştirilmesi ve zenginleştirilmesini sağlayarak ekipman desteğinde bulunmuş, Afganistan'da Türkçe öğretmenleri için oldukça yararlı bir eğitim semineri düzenlemiş ve 2006 yılında Kafkaslar ve Asya'da 396, Afrika ve Orta Doğu'da 128, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da ise 256 farklı proje faaliyetlerinde bulunmuştur.²⁵⁸ Dolayısıyla TİKA'nın yapmış olduğu tüm bu projeler, Türkiye'nin imajını olumlu olarak yansıtmakta ve tanınmasını daha kolay hale getirmektedir.

Son olarak eğitim diplomasisi uygulamaları arasında önemli olan bir diğer araç dil okullarıdır. Türkiye'de uluslararası öğrenciler ve diğer aktörler için Türkçe'nin öğretilmesi adına Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER) aracılığı ile dil okulları ve kurslar faaliyet göstermektedir.²⁵⁹ TÖMER, uluslararası öğrencilerin Türkçe dilini öğrenmelerine katkı sağlayan kurumlardan biridir. Tıpkı Yunus Emre Enstitüsü gibi TÖMER de Türkçe öğretimini destekleyici programlar geliştirmiştir. Dil okulları ve kurslar bunlardan bazılarıdır. Böylece eğitim diplomasisinin uygulamalarında rol oynayan kurum ve kuruluşlar, Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikalarının da geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

²⁵⁷ TİKA Resmi İnternet Sitesi, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

²⁵⁸ Emine Akçadağ Alagöz, Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi, <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

²⁵⁹ Devrim Vural Yılmaz, Geleceğin Diplomatik İnşası: Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Yükseköğretimi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 5, 2017, s. 138.

3.2. Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Politikası

Son yıllarda dünya genelinde uluslararası öğrenci eğitimlerinde oldukça büyük bir artış gözlemlenmektedir. Genel olarak her ülkenin kendine özel bir sistem kurduğu, sistemini markalaştırdığı ve kendi belirlediği kriterlere göre her aşamayı tanımlayarak sistemini yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Ülkelerin uluslararası öğrenci politikalarına bu kadar önem vermesinin temelde iki nedeni vardır; birincisi bu öğrencilerin kendi ülkeleri dışında, eğitim almaya gittikleri ülkelere ekonomik girdi sağlaması, ikincisi ise uluslararası öğrencilerin kamu diplomasisine katkıda bulunmasıdır. Dolayısıyla uluslararası öğrenci politikaları aynı zamanda yumuşak güç unsuru olarak da kullanılmaktadır.

Dünyadaki bazı ülkelerde yaşanan savaşlar, siyasi problemler ve eğitimin sermaye unsuru haline gelmesi sebebiyle bu ülkelerden farklı ülkelere eğitim almak amacıyla giden öğrencilerin sayısı giderek artmaktadır. Türkiye, eğitim almak için ülkesini değiştiren öğrencilerin tercih ettiği ülkelerden biridir. Türkiye, her geçen gün gelişen dış politikası sayesinde hem bölgesel hem de küresel ölçekli ülkelerin dikkatini giderek daha fazla çekebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikalarını geliştirmesi tarihsel, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve stratejik bir gereklilik olarak görülmektedir. Ülkelerarası öğrenci dolaşımı, ülkeler ile kültürleri arasında işbirliği, dayanışma ve karşılıklı anlayışı arttıran bir etken olarak sayılabilmekte, aynı zamanda önemli bir kamu diplomasisi ve dış politika aracı olarak görülebilmektedir.²⁶⁰ Örneğin; Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri ve farklı ülkelerde yaşayan Türk halkları, Türkiye ile dayanışma, işbirliği ve dostluk bağlarını pekiştirmek adına birtakım dış politika stratejisi geliştirmeye başlamıştır. Bu stratejilerden önemli sayılan alanlardan biri eğitimidir. Eğitim alanında imzalanan ikili anlaşmalar, bağımsızlıklarını elde eden devletlerin de öğrenci değişim programlarının yürütülmesine imkân vermiştir. Bu sayede hem öğrenci değişim programları kapsamında kültürel çeşitlilik artmış hem de Türkiye'nin, bağımsızlığına kavuşan ülkelerle olan tarihsel ve kültürel bağları yeniden güçlenmeye başlamıştır. 'Büyük Öğrenci Projesi' de bu ikili anlaşmalar kapsamına girmektedir. Proje kapsamında 1992 yılından itibaren bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri'ndeki öğrenciler, Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları Sınavı (TSC) adlı sınavda başarılı olursa burslu olarak okumaya hak kazanmış oluyordular.²⁶¹ Ancak bu proje, başlarda umut verici olsa da daha sonra istenilen ivmeyi

²⁶⁰ Serdar Derman, Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğreniminde Karşılaştıkları Sorunlar, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (29), 2010, s. 234.

²⁶¹ Fatih Kaya, Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Lider 6 Dünya Ülkesinin Yükseköğretim Tanıtım Uygulamaları ve Türkiye Bursları Tanıtım Stratejisi İçin Bir Model Önerisi, *YTB Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2014, s. 88.

kazanamamış, öğrencilerin akademik ve rehberlik olarak takip edilememesi sebebiyle YÖK tarafından kaldırılmış, TSC sınavı da geçerliliğini kaybetmiştir. Bunun yerine, son yıllarda uluslararası öğrenciler konusunda oldukça ilgili görünen ve belki de son yılların en etkin kurumu sıfatını alan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) kurulmuştur. Başbakanlığa bağlı olan YTB, uluslararası öğrencilerin gelişimi ve gelişine oldukça ivme kazandıran bir kurum olarak adını duyurmayı başarmıştır. Ayrıca YTB, burslu öğrencileri tek elden takibe alarak, tüm burslu öğrencilerin işlemlerini 'Türkiye Bursluları' adı altında birleştirip yürütmüştür.²⁶² Öte yandan uluslararası öğrencilerin en çok tercih ettiği ülkeler (ABD, İngiltere, Almanya gibi), uluslararası yükseköğrenime de oldukça önem veren ve markalaşmış üniversitelere sahip olmaları bakımından avantaj sağlamaktadır. Bu kapsamda uluslararası öğrenciler, mezuniyetten sonra bu üniversitelerin kendilerine yarattıkları istihdam olanaklarını da göz önüne alarak tercih yapmaktadır.

Uluslararası öğrencilerin yurtdışı eğitimlerinde dikkate aldıkları en önemli faktörlerden biri hiç şüphesiz alınan eğitimin dilidir. Uluslararası öğrenciler, eğitim dillerine göre ülkeleri seçmekte ve daha çok dünyada yaygın olarak konuşulan dillerde eğitim veren ülkeleri tercih etmektedir. Türkiye de özellikle son yıllarda Türkçe'nin, dünyada geçerli olan diller arasına girmesini sağlamak amacıyla adımlar atmaya başlamış ve eğitim politikalarını bu doğrultuda şekillendirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda her yıl uluslararası öğrenciler kabul edilmiş, bu öğrencilere Türkçe öğretilmiş ve bu öğrencilerin sayısı her sene artmıştır. Ayrıca dünya genelinde Türk dizilerinin popüler olması da Türkçeye yönelik ilgiyi arttırmıştır.²⁶³ Türk dizilerine ilginin artması sebebiyle Türkçe ve Türk dizileri, halkın oldukça beğendiği bir konu haline gelmiştir. Bununla beraber Türk dizilerinde oynayan oyuncuların popüler olması ve gençlerin bu dizilerdeki müzikleri özellikle telefonlarının zil sesi olarak kullanmaları dizilerin etkisini daha da arttırmaya başlamıştır. Rutin hayatın bir parçası haline gelen Türk dizileri, insanların hem hayat tarzlarında hem kültürlerinde hem de kullanılan dillerde önemli ölçüde etki göstermektedir. Bu kapsamda diziler bir yandan dil öğrenmeye katkı sağlarken diğer yandan da dizilerde anlatılan kültürel yapının insanları etkilemesini de sağlamıştır. Yani dizilerde gösterile kültürel yapılar insanların o kültüre bakış açılarını olumlu etkileyebilmektedir. Bu durumda ikinci bir dili öğrenme, farklı bir kültürü öğrenmenin de en güzel yolu olarak gösterilebilmektedir. Örneğin; Kosova'da yayınlanan Türk dizileri, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenmeyi hedefleyen

²⁶² Mehmet Ali Bolat, Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Politikası: Durum Tespiti ve Öneriler, Uluslararası Öğrencilik Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Perspektifler, İstanbul, 2017, s. 7.

²⁶³ <https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/turk-dizileri-turkce-ogrenmeye-tesvik-ediyor>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

öğrenciler arasında oldukça popüler olabilmektedir. Diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Kosova'da da Türk dizilerinin yayınlanması oldukça yaygındır. Özellikle bu diziler, Kosova'da Türkçe konuşan kişi ve topluluklar arasında oldukça önemli ve anlamlı bir niteliğe sahiptir.²⁶⁴

3.3. Türkiye'de Uluslararası Eğitimin Mevcut Durumu

Türkiye, özellikle yükseköğretimde son yıllarda oldukça önemli eğitim diplomasisi kararları alarak uluslararası eğitim alanında önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Üniversite sayılarının artması ile yükseköğretimde markalaşma sürecine girilmiş ve birçok üniversite uluslararası akreditasyon başvurularına başlamıştır. Buna bağlı olarak Türk üniversiteleri uluslararası bir vizyon ve misyon politikası belirleyerek uluslararası öğrencilerin de dikkatini çekmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye, uluslararası konjonktüre uygun olarak yeni dünya ile uyumlu ve yeni dünyada söz sahibi olan bir ülke olmak istemiştir. Bunun içinde ilk olarak kendi yakın havzasında Türkiye'nin bölgesel güç olmak için projeler ve politikalar ürettiği bilinmektedir. Ancak bölgesel güç olmanın devamlılığının sağlayabilmesi adına Türkiye, ülke içinde özellikle ekonomik ve siyasi anlamda ihtiyaçlarını karşılayabilecek iyi bir işgücüne sahip olmalı, ülke dışında ise kültürel, sosyal ve ekonomik temelli sağlam ilişkiler kurabilmelidir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'nin, uluslararası eğitim sisteminde standartlarını yükseltmeyi sağlayacak politikalar uygulaması ve uluslararası öğrenci sayısını arttırmaya çalışması, bu ilişkilerin kurulmasında önemli bir araç olarak kullanılabilir. Ancak eğitim uygulamaları kapsamında, uluslararası öğrenciler açısından son yıllarda olumlu gelişmeler gözlemlense de Türkiye'nin uluslararası eğitim alanında istikrarlı bir başarı elde edip edemeyeceği konusu tartışmalara açıktır. Zira Mahmut Özer'e göre, *'Türkiye, yurtdışında okuyan yaklaşık 65 bin genci ile uluslararası öğrenciler açısından kaynak ülke konumunda olup kaynak ülkeler arasında beşinci sırada yer almaktadır. Buna karşılık Türkiye'de okuyan uluslararası öğrenci sayısı yaklaşık 26 binler seviyesinde kalmıştır.'*²⁶⁵ Bu sayının yetersiz oluşunun nedeni, uluslararası öğrencilerin nitelik sorununa veya Türkiye'de karşılaştıkları problemlerin çözülememiş olmasına dayandırılmaktadır. Ancak son yıllarda bu sayının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu da Türkiye'nin uluslararası öğrenci meselesine özel olarak ilgi duymaya başladığının bir göstergesidir. Uluslararası öğrencilerin Türkiye'ye bakış açıları, İstanbul Gelişim Üniversitesi örneği üzerinden bu çalışmanın son aşaması

²⁶⁴ Salih Okumuş, Hüseyin Demir, Kosova'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Bir Dinleme/İzleme Etkinliği: Türkçe Dizi Filmler ve Etkileri, **9. Uluslararası Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi**, Edirne, s. 80.

²⁶⁵ Mahmut Özer, Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Nisan 2012, s. 11.

olan anket kısmında istatistiklere dayandırılarak ele alınmıştır. Esasında Türkiye’de uluslararası eğitimin ABD, İngiltere ya da Almanya’ya istinaden istenen yeterli başarıya henüz ulaşamamış olması, geçmiş dönemlerde uluslararası öğrenci alanıyla ilgilenen kurum ve kuruluşların arasındaki koordinasyonsuzluk ve iletişimsizlikten de kaynaklanabilmektedir. Zira YTB, her başarılı öğrenciye mümkün olduğu kadar fazla burs vermeyi ve Türkiye Burslarını markalaştırmayı hedeflerken YÖK, ‘*Study in Turkey*’ i tanıtmak ve markalaştırmayı amaçlamaktadır.²⁶⁶ Dolayısıyla kurumlar arasındaki bu kopukluk, Türkiye’nin uluslararası eğitiminin mevcut yapısını da etkilemektedir. Her iki kurumun son yıllarda bu kopukluğu gidermek adına ortak çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Bu ortak çalışmalardan en göze çarpanı YÖK ile YTB arasında imzalanan protokoldür. Bu protokol, üniversitelerde Türkiye Bursları koordinasyon ofisleri kurulması adına atılmış bir adım olarak görülmektedir. Söz konusu ofisler, Türkiye Burslusu öğrencilerin eğitimlerinin daha kolay sürdürülebilmesine imkan sağlamak amacıyla kurulmuştur. Batı Trakya haber arşivlerinde koordinasyon ofislerinin “ *öğrencilerin üniversite ve resmi kurumlarla olan ilişkilerinde onlara yardımcı olacak, muhatap oldukları bürokratik süreçleri azaltacak veya kolaylaştıracaktır. Kurulan bu ofisler sadece YTB’nin sağladığı fonların değil uluslararası bütün öğrencilerin buldukları şehirlerdeki iş, sanat, akademi STK’lar ve sosyal çevreleri ile iletişiminin güçlendirilmesi ve öğrencilerin her türlü ihtiyacının daha kolay sağlanmasını amaçlamakta*”²⁶⁷ olduğu ifade edilmiştir.

Sonuç olarak 2010 yılında Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS)’ün kaldırılması ile her üniversite uluslararası öğrencileri, kendi formatında bir sınava tabii tutmuş ya da diğer üniversitenin yapmış olduğu sınavın sonucunu tanıyarak bünyesine almıştır. Merkezi sınav sisteminin bu anlamda kaldırılması tatmin edici olmamış ve YÖS her sene yeniden kendini revize etmeye başlamıştır. Bu durumda sınava girecek her öğrenci, yeniden sınav ücreti ödemek ve her sınav için ayrı ayrı başvuru yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye’de bazı vakıf üniversiteleri ise bu durumu lehlerine çevirmiş, uluslararası öğrencilere kayıтта kolaylık sağlamışlardır. Bu sayede üniversiteler, hem ekonomik açıdan avantajlı konuma gelmiş hem de üniversitede eğitim gören uluslararası öğrenci sayılarını arttırarak diğer üniversiteler arasında prestijlerini yükseltmeye başlamışlardır.

²⁶⁶ Mehmet Ali Bolat, Türkiye’nin Uluslararası Öğrenci Politikası: Durum Tespiti ve Öneriler, Uluslararası Öğrencilik Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Perspektifler, İstanbul, 2017, s. 10.

²⁶⁷ <https://www.burasibatitrakya.com/ar/haber-arsivi/23325-ytb-ve-y%C3%B6k-arasinda-protokol-imzalandi.html> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

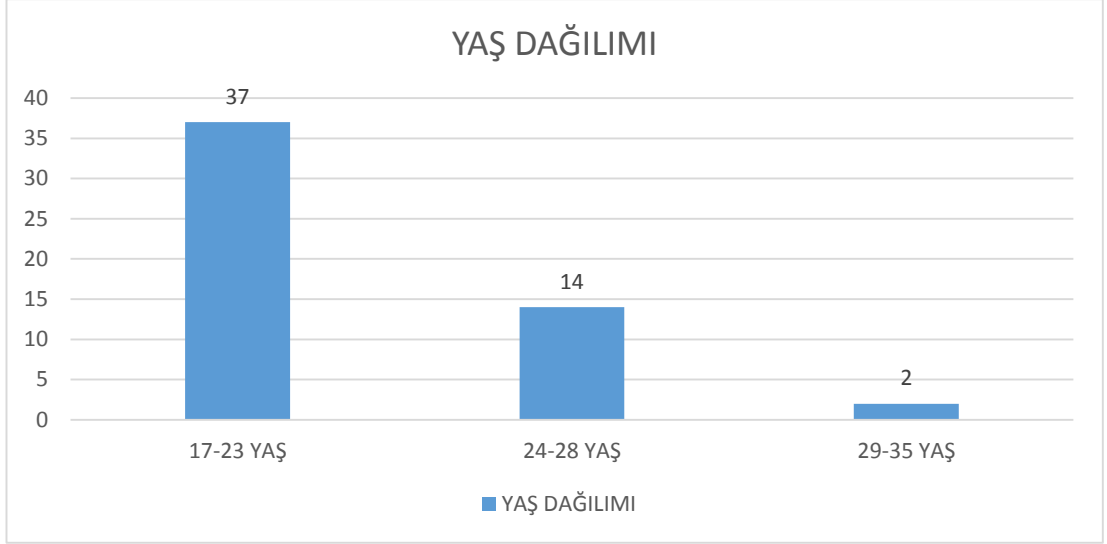
3.4. İstanbul Gelişim Üniversitesi Örneği Üzerinden Türkiye’de Uluslararası Eğitim

Tez çalışması kapsamında İstanbul Gelişim Üniversitesi bünyesindeki uluslararası öğrencilerine yönelik bir anket çalışması yapılmış ve anketlere verilen cevaplar üzerinden uluslararası öğrencilerin Türkiye’de eğitim ve Türkiye algısının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Analiz edilmesi için anket çalışmasından faydalanılmış ve bu anket soruları TESEV’in, “ *Bugün Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği hakkında bir halkoylaması yapılacak olsa, siz Türkiye’nin AB üyeliği için mi, yoksa bunun karşısında mı oy kullanırdınız?, Genel olarak Türkiye’de demokrasinin işleyişinden ne derece memnunsunuz?, Yaşadığınız bölgede Türkiye algısı ne yöndedir?*”²⁶⁸ gibi sorulardan esinlenerek, tezin konusuna uygun sorular hazırlanmıştır. Bu kapsamda öğrencilere şu sorular sorulmuştur:

1. Yaşınız Nedir?
2. Cinsiyetiniz Nedir?
3. Aktif Öğrenci misiniz?
4. Ülkeniz neresi?
5. Türkiye’de eğitim alma kararı almanızda neler etkili olmuştur?
6. Sizce Türkiye’yi hangisi daha iyi ifade eder?
7. Sizce Türkiye’de bir güvenlik sorunu söz konusu mu?
8. Türkiye’yi eğitim için tercih etmenizdeki sebep nedir?
9. Sizce Türkiye, nasıl bir devlet/ülke?
10. Sizce Türkiye, Avrupa Birliği’ne üye olmalı mıdır?
11. Ülkeniz ile Türkiye’nin ilişkilerini nasıl buluyorsunuz?
12. Ülkenize döndüğünüz zaman Türkiye’yi ülkenize gönüllü olarak tanıtmak ister misiniz?
13. Mezun olduktan sonra Türkiye’de kalmak ister misiniz?
14. Mezun olduktan sonra ülkeniz ve Türkiye ilişkileri ile ilgili bir iş yapmak ister misiniz?
15. Türkiye’ye geldiğinizden itibaren Türkiye’ye bakış açınız ne yönde değişti?

Anket çalışması, toplamda 53 uluslararası öğrenci tarafından cevaplanmış olup, öğrencilerin demografik dağılımları şu şekildedir:

²⁶⁸ <http://www.radikal.com.tr/politika/tesevin-anketi-halkin-64u-abden-yana-636682/> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

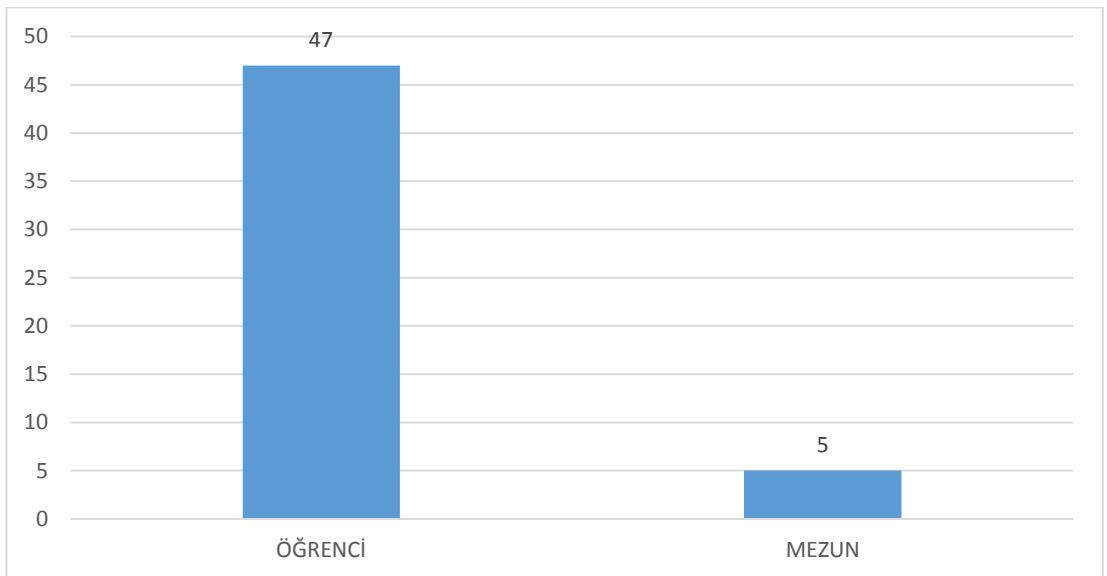

Grafik-1 Yaş Dağılımı

Grafiklerde ortaya çıkan verilere göre; anket çalışmasına başta 53 uluslararası öğrenci katılmış olup daha sonraki sorularda bu sayı 52'ye düşmüştür. Ankete katılan öğrencilerden birinin Türk vatandaşı olması sebebi ile söz konusu öğrenci anket değerlendirmesinin dışında tutulmuştur. Katılan uluslararası öğrencilerin vermiş olduğu cevaplara göre;

- 17-24 yaş arası uluslararası öğrenci sayısı 36,
- 24-28 yaş arası uluslararası öğrenci sayısı 14,
- 29-35 yaş arası uluslararası öğrenci sayısı 2'dir.

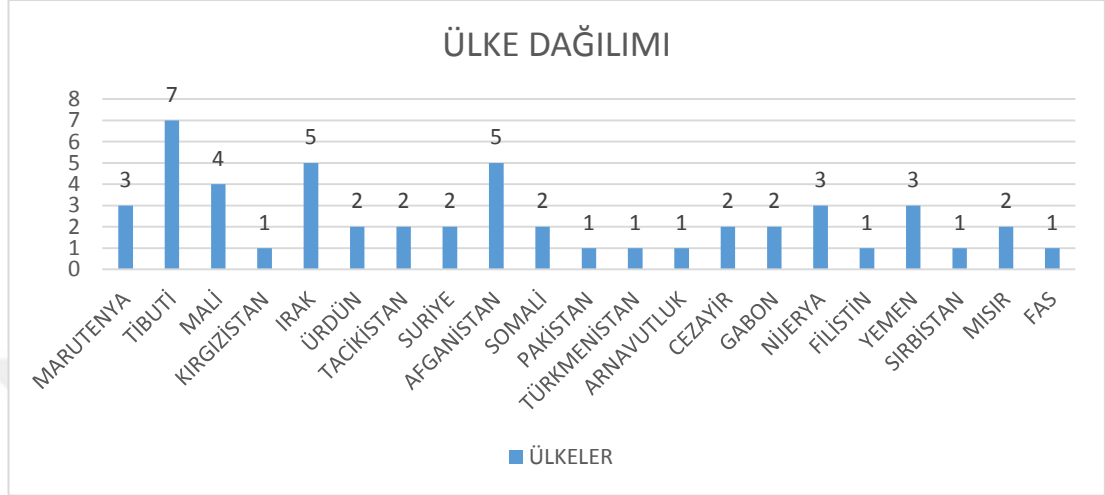
Anket çalışmasının öğrenci ve mezun kısmı, 52 uluslararası öğrenci tarafından cevaplanmış ve aktif/mezun dağılımı şu şekildedir:

Grafik-2 Mezuniyet Durumu

Ankete katılan öğrencilerden 47'si aktif öğrenciliğe devam ederken, 5'i mezun öğrencidir.

Anket çalışmasına cevap veren uluslararası öğrencilerin ülke dağılımları şu şekildedir:

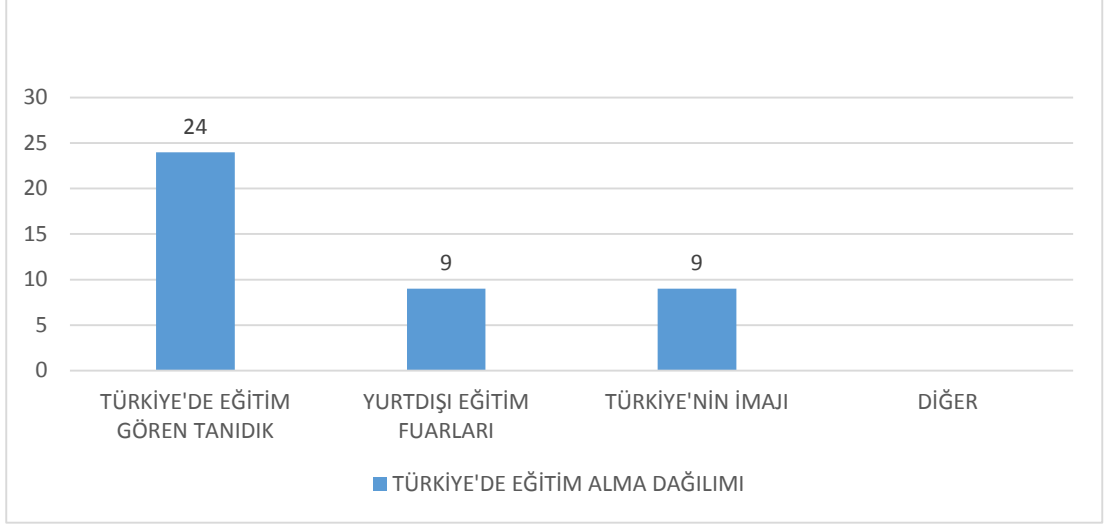

Grafik-3 Ülke Dağılımı

Anket çalışmasına katılan İstanbul Gelişim Üniversitesi'ndeki uluslararası öğrencilerin 21 farklı ülke vatandaşı oldukları görülmektedir. İstanbul Gelişim Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Ofisi'nin verdiği bilgilere göre toplamda 83 farklı ülkeden öğrencinin İstanbul Gelişim Üniversitesi bünyesinde eğitim gördüğü bilinmektedir.²⁶⁹ Özellikle Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere Balkan ülkelerinden de öğrencilerin Türkiye'yi eğitim için tercih ettikleri görülmektedir. Bu da Türkiye'nin önemli hedeflerinden biri olan kalıcı bölgesel güç olmak için oldukça önemli görülmektedir. Zira öğrencilerin geldikleri ülkelerin çoğunluğunu Türkiye ile ortak bir tarihsel geçmişe ve kültüre sahip olduğu ülkeler oluşturmaktadır.

Anket çalışmasına cevap veren uluslararası öğrencilerin Türkiye'de neden eğitim almak istediklerinin dağılımı ise şu şekildedir:

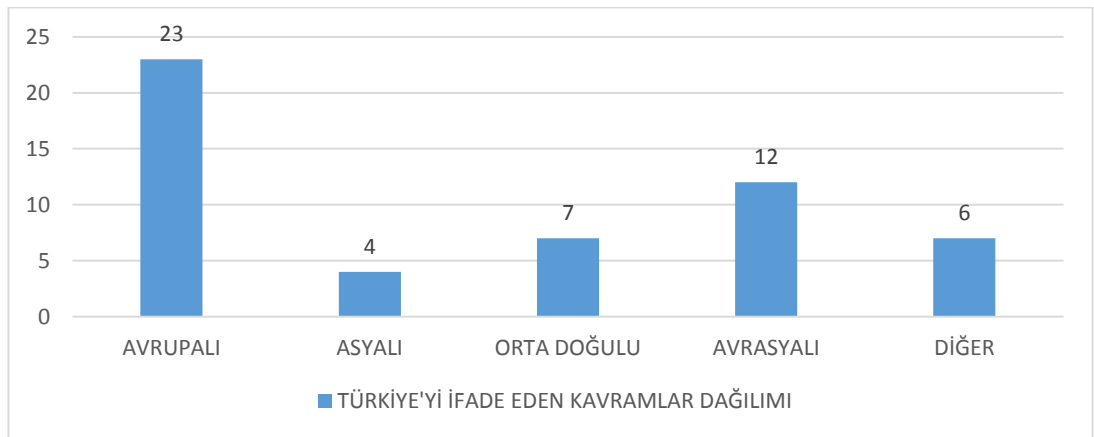
²⁶⁹ 15.05.2020 tarihinde İstanbul Gelişim Üniversitesi Uluslararası Ofis sorumlusu Umedjon Haitmurodov ile yapılan görüşme.

Grafik-4 Türkiye'de Eğitim Alma

Ankete katılan uluslararası öğrencilerin Türkiye'de eğitim görmek istemelerinin en önemli nedenleri arasında, Türkiye'de yaşayan ya da eğitim alan bir tanıdığın bulunması gelmektedir. 52 uluslararası öğrencinin 24'ünün bu seçeneği işaretlemesi dikkat çekicidir. Bu durum da bizlere yeni uluslararası öğrenci kazanabilmek için mevcuttaki öğrencilerin memnuniyetinin önemli olduğunu göstermektedir. Ankete cevap veren 9 uluslararası öğrenci ise yurtdışı eğitim fuarlarından aldıkları bilgi neticesinde Türkiye'yi tercih ettiklerini söylerken diğer 9 katılımcı da Türkiye'nin olumlu imajından dolayı Türkiye'de eğitim gördüklerini belirtmiştir. Bu durum da uluslararası eğitim alanında Türkiye'nin daha iyi noktalara gelebilmesi için kamu diplomasisinin önemine işaret etmektedir.

Anket çalışmasında "Türkiye'yi ifade eden en iyi kavram nedir?" sorusuna uluslararası öğrencilerin cevapları şu şekildedir:

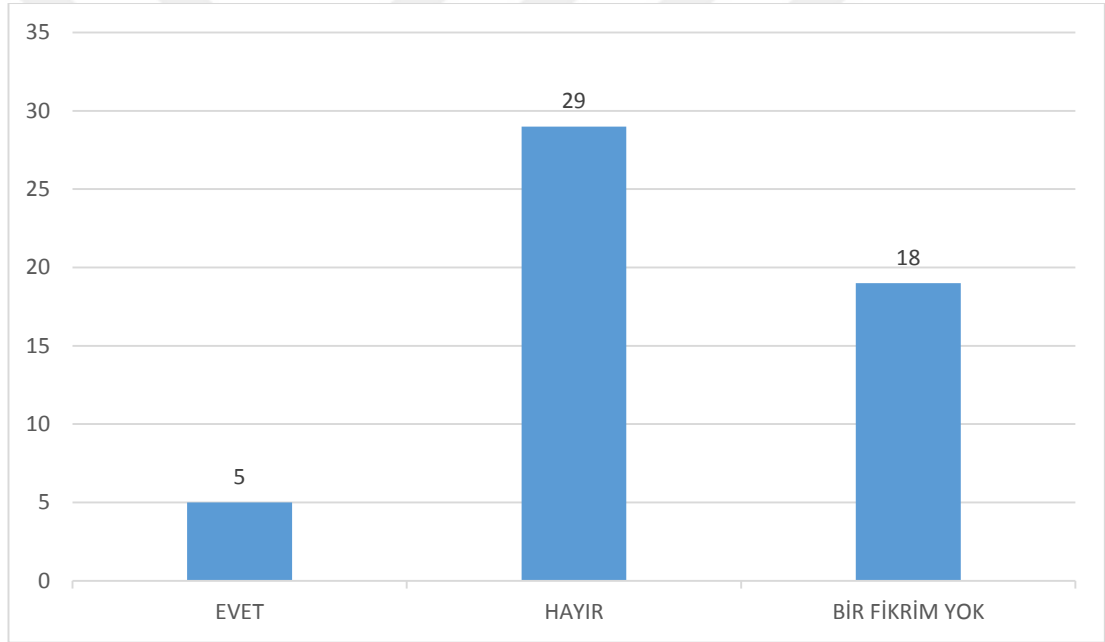

Grafik-5 Türkiye'yi ifade eden kimlik

Anket çalışmasına katılan uluslararası öğrencilere göre Türkiye'nin çoğunlukla Avrupalı bir ülke olarak tanımlanması dikkat çekicidir. Bu durum hiç kuşkusuz ki

Türkiye'nin uluslararası konjonktürdeki konumu ile ilgilidir. Yani cevap veren öğrenci Türkiye'nin 'Batılı' bir kimliğe sahip olduğu algısı ile hareket etmektedir. Ancak bu cevapların kesin olduğunu söyleyebilmek zordur. Zira öğrencilerin birçoğu Avrupa dışındadır ve onlara göre Türkiye, Avrupa'ya hem coğrafi olarak hem de siyasi, ekonomik ve kültürel olarak yakın bir ülkedir. Ancak ankete göre Türkiye sadece Avrupalı değildir, aynı zamanda Avrasyalıdır, Orta Doğuludur ve Asyalıdır. Bu da Türkiye'nin hedeflemiş olduğu bölgesel etkinlik için önemli bir veridir. Zira Türkiye gerek tarihi geçmişi gerekse jeopolitik konumu ile adı geçen tüm kimliklere geçişken olan bir kimliğe sahiptir.

Anket çalışmasına katılan 52 uluslararası öğrencinin "Türkiye'de güvenlik sorunu söz konusu mudur?" sorusuna verdiği yanıtlar şu şekildedir:

Grafik-6 Türkiye'de güvenlik durumu

Bir yabancıların tanımadığı bir ülkede çalışmak, yaşamak ve eğitim almak için aradığı en önemli etkenlerden biri güvenlidir. Bu nedenle çalışma için düzenlenen ankete 'güvenlik sorusu' da eklenmiştir. Anket verilen cevaplara göre öğrencilerin çoğunluğu Türkiye'de güvenlik sorununun bulunmadığını söylemektedir. Cevaplara göre 29 uluslararası öğrenci Türkiye'de güvenlik sorunu olmadığını söylerken, 5 uluslararası öğrenci ise Türkiye'de güvenlik sorunu olduğunu düşünmektedir. Ankete katılan 18 uluslararası öğrenci ise bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Bu durum farklı yorumlanabileceği için Türkiye'nin bu konu üzerine daha fazla eğilmesi gerekebilecektir. Zira güvenlik hakkındaki soru işaretleri dahi uluslararası öğrenci politikasını kötü etkileyebilecektir.

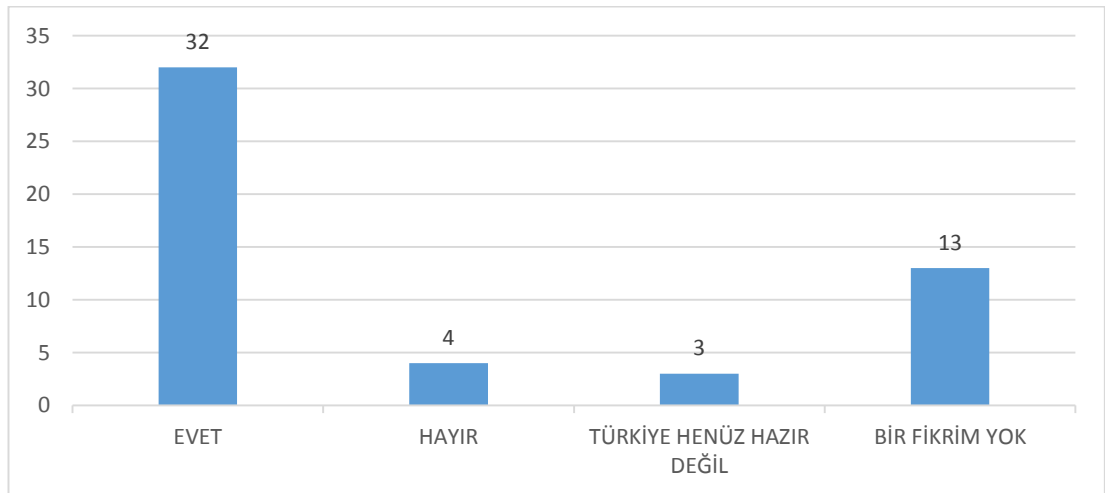
Anket çalışmasında Türkiye'nin imaj dağılımı şu şekildedir:

Grafik-6 Türkiye'nin imaj dağılımı

Bir başka anket sorusunda Türkiye'nin nasıl bir devlet olduğu sorusuna gelen cevaplar oldukça gurur vericidir. Bu sonuca göre 46 uluslararası öğrenci Türkiye'yi güçlü devlet görürken 7 uluslararası öğrenci bu konuda bir fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Bu durumda ankete katılan öğrencilerin Türkiye'yi güçlü bir devlet olarak gördüğü ve dolayısıyla eğitim için ideal bir imaja sahip olduğu düşüncesini söylemek yanlış sayılmayacaktır. Zira güçlü bir devlette eğitim almak oldukça güven verici bir durum olacaktır.

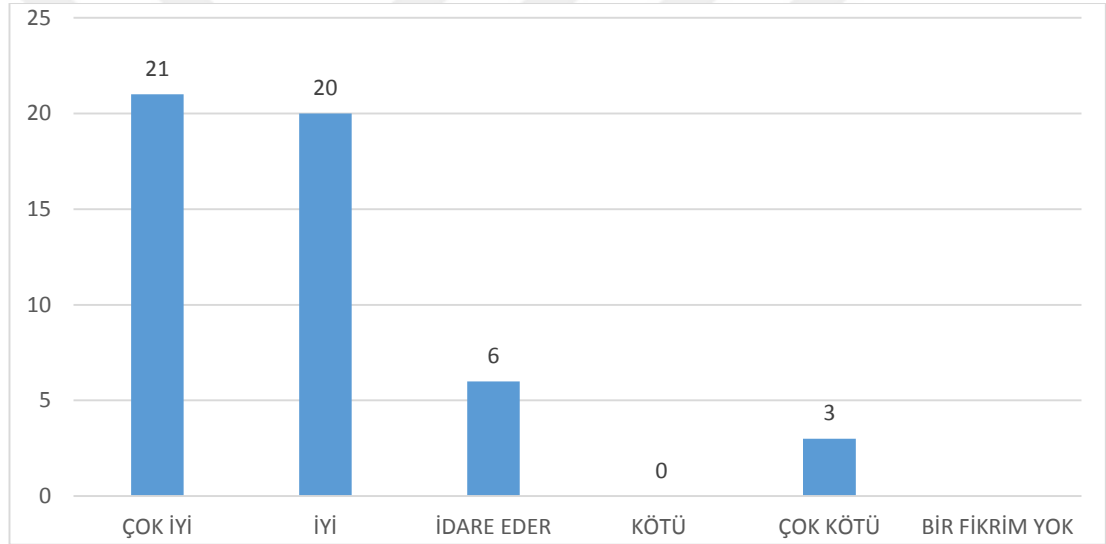
Yapılan anket çalışmasında "Türkiye, AB'ye üye olmalı mıdır?" sorusuna gelen cevaplar şu şekildedir:

Grafik-8 Türkiye'nin AB'ye üyeliği

Avrupa Birliği üyeliği, uzun yıllardır Türkiye'nin en önemli meselelerinden biridir. Ankete katılan öğrencilerin çoğunluğunun da Türkiye'yi 'Avrupalı' olarak değerlendirdiği göz önüne alınırsa uluslararası öğrencilerin bu konuda verdiği cevap Türkiye'nin üyeliği üzerine 'dışarıdaki' algıyı anlamak için önemlidir. Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki anket sorusuna 32 uluslararası öğrenci, "evet" cevabı vererek Türkiye'nin AB üyesi olması gerektiğini belirtmiştir. Bu hiç kuşkusuz ki öğrencilerin Türkiye'deki eğitim vasıtası ile Avrupa ile yakın bir bağ kurmak istemesi ile ilgilidir. Yani, 'Avrupalı Türkiye' imgesi uluslararası öğrencilerin desteklediği bir durum olarak yorumlanabilecektir.

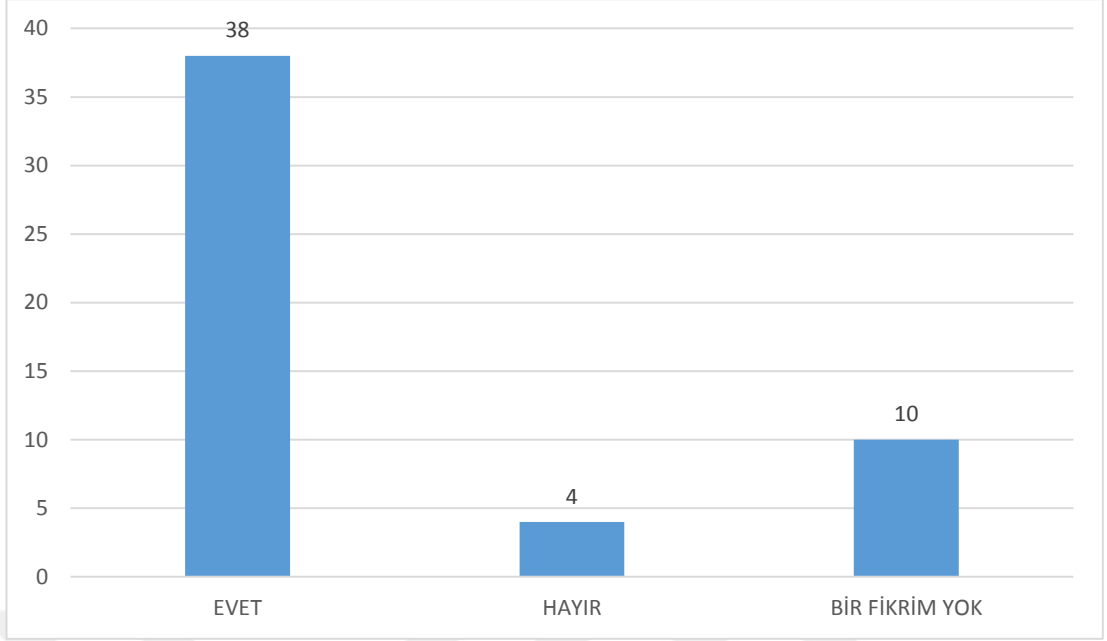
Anket çalışmasına katılan uluslararası öğrenciler, Türkiye'nin kendi ülkeleri ile olan ilişkisini oylamış ve şu sonuçlar elde edilmiştir:

Grafik-9 Türkiye'nin uluslararası öğrencilerin ülkeleri ile ilişkileri

Ankete katılan öğrenciler Türkiye ile kendi ülkeleri arasındaki ilişkilerin genel olarak iyi olduğunu belirtmiştir. Bu öğrencilerden 21'i Türkiye'nin kendi ülkesiyle ilişkisinin çok iyi, 20'si iyi, 6'sı ise ülkesiyle ilişkilerin idare eder seviyede olduğunu belirtirken, 3'ü ise ülkesiyle Türkiye ilişkilerinin çok kötü olduğunu belirtmiştir. Bu durum, Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerinin birçoğunun eğitim için kendi ülkesi ile iyi ilişkileri olan bir ülkeye gelmek isteyecekleri olarak yorumlanabilecektir. Bunun için de Türkiye'nin kamu diplomasisi yolu ile kendi bölgesinde iyi bir imaj inşa etmesinin önemini göstermektedir.

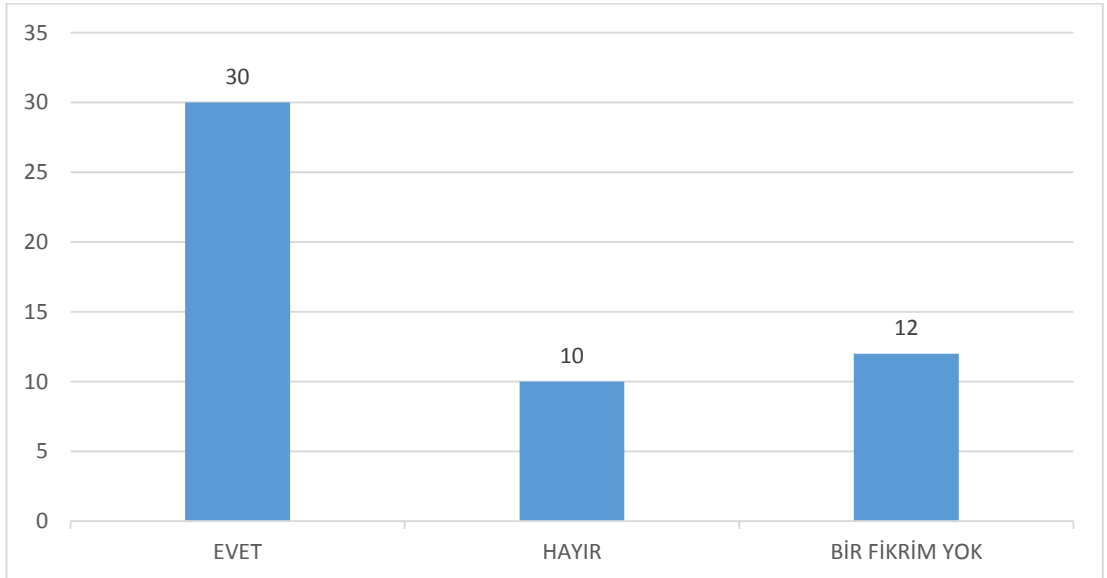
Anket çalışmasına cevap veren uluslararası öğrencilerin "kendi ülkelerine döndükten sonra Türkiye'yi gönüllü olarak ülkelerine tanıtmak istemeleri" konusundaki soruya cevapları şu şekildedir:

Grafik-10 Türkiye'yi gönüllü tanıtma oranı

Türkiye'nin eğitim alanındaki kamu diplomasisi için en iyi çıktı kuşkusuz ki eğitim alan öğrencilerin kendi ülkelerinde Türkiye'nin gönüllü elçisi olmak istemeleridir. Anket çalışmasına cevap veren uluslararası öğrencilerin büyük bir kısmı (38) mezun olduktan sonra kendi ülkesine Türkiye'yi gönüllü olarak tanıtmak istediğini belirtmiştir. Bu da bize uluslararası eğitimin Türkiye'nin dışarıdaki imajı için oldukça önemli olabileceğini kanıtlamaktadır.

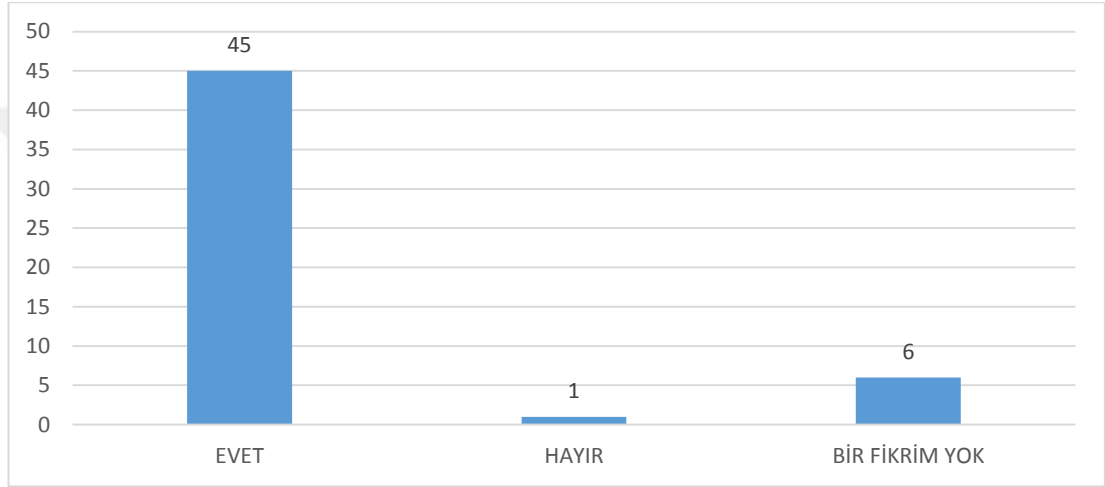
Anket çalışmasına katılan uluslararası öğrencilerin mezun olduktan sonra Türkiye'de kalıp kalmayacaklarına dair cevaplar aşağıdaki gibidir:

Grafik-11 Uluslararası öğrencilerin Türkiye'de kalma oranları

Uluslararası öğrencilerin mezuniyetleri sonrasında Türkiye’de kalıp kalmayacaklarına yönelik yapılan anket sorusuna; 30 uluslararası öğrenci evet cevabını vererek Türkiye’de kalmak istediğini belirtmiştir. Geri kalan 10 öğrenci hayır, 12 öğrenci ise bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Bu öğrencilerin Türkiye’de hayatlarına devam etmek istemeleri de Türkiye için olumlu yorumlanabilecektir. Zira bu da öğrenciler için Türkiye’nin olumlu bir imaja sahip olduğunu göstermektedir.

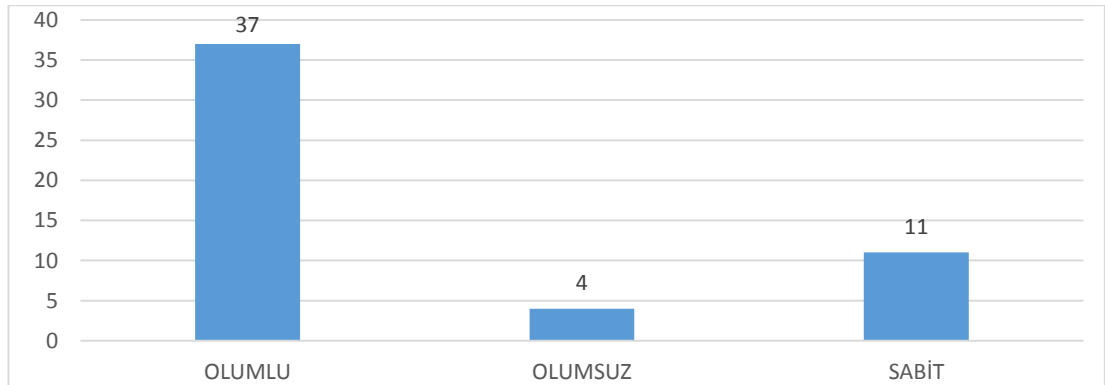
Anket çalışmasına katılan uluslararası öğrencilerin mezun olduktan sonra Türkiye ve kendi ülkeleriyle ilgili bir iş yapmak isteyip istemediklerine dair dağılımı şu şekildedir:

Grafik-12 Türkiye’de kendi ülkeleri ve Türkiye ile ilgili iş sahibi olma

Uluslararası öğrencilerin 45’i mezun olduktan sonra Türkiye ve kendi ülkeleriyle ilgili bir iş yapmayı istediklerini belirtmiştir. Bu anket de Türkiye’nin kamu diplomasisi için olumlu sonuçları içermektedir. Bu öğrencilerin Türkiye’nin gelecekteki ekonomisine yapacağı muhtemel olumlu etki de uluslararası eğitimin önemini göstermektedir.

Anket çalışmasına cevap veren 52 uluslararası öğrencinin, Türkiye’ye geldiklerinden itibaren ülkeye bakış açılarının dağılımı şu şekildedir:

Grafik-13 Türkiye’ye bakış açısı

37 uluslararası öğrenci, Türkiye'ye geldiklerinden beri bakış açılarının ülkeye karşı olumlu yönde değiştiğini belirtmiştir. Bu durum uluslararası eğitim vasıtası ile Türkiye'nin imajının olumlu yönde etkilenebildiğini göstermektedir. Bu da kamu diplomasisi açısından önemli bir durumdur.

SONUÇ

Geçmiş yıllardan farklı olarak günümüzde yabancı kamuoylarını etkilemenin yolu değişmiş artık daha yumuşak uygulamalar yürütülerek farklı araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu araçlardan en uygunu hiç şüphesiz kamu diplomasisidir. Zira kamu diplomasisi, ülke çıkarlarını sağlama ve bu çıkarları koruma, kendi ülke içinde ve dışında meşruiyet sağlama, yabancı kamuoylarını etkileyerek dış kamuoyu oluşturma kapsamında oldukça etkili bir araç olarak değerlendirilebilmektedir. Küresel sistemin yaşanan olaylara bağlı olarak değiştiği, hareketli bir dünya düzeninde bulunduğumuz çağ, enformasyon alanında oldukça aktif bir hale gelmiştir. Dolayısıyla böyle bir dönemde tüm ülkelerin bu araçtan faydalanmak istemesi oldukça normal bir durumdur. Özellikle Türkiye, uluslararası arenada böylesine etkili bir araçtan birçok anlamda faydalanmayı ihmal edemeyecek kadar marjinal bir ülke durumundadır. Zaten Türk dış politikasının da uluslararası yapıya göre şekil aldığı ve kamu diplomasisi ile de bunu uygulamaya çalıştığı her dönemde açıkça görülebilmektedir. Bu bağlamda geliştirilen politikalar yalnızca Türk siyasetini değil, Türkiye'yi ilgilendiren her alanı etkilemektedir. Özellikle çalışmanın ana konusu olan eğitim politikaları bu alanlardan biridir. Çünkü kamu diplomasisinin kullandığı araçlardan biri de eğitimidir. Türkiye'nin, dış politikada göstermiş olduğu çaba ve ilerleme, eğitim diplomasisinde gösterilmeli, Batı toplumlarının eğitim seviyelerine doğru hızla yaklaşılmalıdır. Zira Türkiye'nin eğitim alanında bir ABD veya İngiltere'ye göre eksikliklerinin olduğu aşikârdır. Bu eksikliklerinin giderilmesi hususunda çalışmalar yapılmalı ve Türkiye'nin uluslararası eğitim diplomasi uygulamaları genişletilmelidir. Bu kapsamda Türkiye'de geçen her sene ile birlikte eğitim ve kültür alanında birçok yapılanma ve çalışmalar yapılmaktadır: Türkiye'deki üniversitelerin akreditasyon almaları, eğitim kurumlarının uluslararası öğrencilere sağladığı esneklik ve politikalar, yurtiçi ve yurtdışı eğitim seminerleri, yurtdışı bursları gibi uygulamalar bunlardan birkaçına örnek olabilmektedir. Öte yandan eğitim diplomasisi tek yönlü bir uygulama olmamakla beraber daha aktif ve çok aktörlü, birden fazla katmanlara sahip ve oldukça stratejik bir unsurdur. Kaya'nın da belirttiği gibi; " *Küreselleşme ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler yükseköğretim kademesinden daha alt kademelere doğru eğitim yöneticileri ve öğretim elemanları ve öğretmenleri, öğrencileri ve diğer eğitim aktörlerinin birer eğitim diplomatına dönüştürmektedir.*"²⁷⁰ Dolayısıyla eğitim yönetiminin stratejik boyutu olan eğitim diplomasisi, bu diplomasinin yürütücü ve uygulayıcılarının diplomatik becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini de ortaya

²⁷⁰ Metin Kaya, *Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve*, Türkiye Eğitim Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, 2019, s. 10.

koymaktadır. Zira diplomatik becerilerin geliştirilmesi, uluslararası rekabet ve kurumsal kalitenin artması açısından önemli bir yere sahiptir.

Eğitim anlamında kalitenin artırılması konusundaki en önemli örnek, Yunus Emre Enstitüsü olarak gösterilebilmektedir. Zira Yunus Emre Enstitüsü; Türkiye'nin hem akademik hem bilimsel hem de teknolojik alanda elinde bulundurduğu imkân ve kapasiteyi küresel anlamda tanıtmak, nitelikli insan gücünü olabildiğince artırmak ve Türkiye'nin bilimsel ve akademik etkileşim stratejilerini oluşturup yönlendirmek için de birtakım çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmaların en önemlisi TABİP'tir. TABİP '*mevcut küresel Yunus Emre Enstitüleri ağının ve yatırımlarının avantajlarını diğer milli kurum ve kuruluşların istifadesine sunacak mükerrer olmayan geniş kapsamlı ve etkili bir proje*'²⁷¹ olması sebebiyle eğitim alanında özellikle uluslararası öğrencilerin Türkiye'de eğitim almaları ve burada kalarak hem akademik hem de bilimsel anlamda ülkeye faydalarının olabilmesi açısından oldukça büyük katkılar sağlamıştır. Diğer yandan Türkiye'deki pek çok üniversitenin eğitim uygulamaları da hem kamu diplomasisine hem kültür diplomasisine hem de eğitim diplomasisine kolaylık sağlayan diğer etkenler arasında gösterilmektedir.

Anket sorularına verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere Türkiye, ilgi uyandıran bir ülke konumunda görülmektedir. Bunun bir adım ötesine geçildiği zaman sonuçların esasında Türkiye'nin izlediği aktif diplomasinin anket yapılan uluslararası öğrencilerin genelinde olumlu karşılandığı da ortaya çıkmaktadır. Zira anket sorularına cevap veren her uluslararası öğrenci kendi ülkesinin temsilcisi olarak düşünülürse, burada ülkelerin de Türkiye'yi ilgi uyandıran bir ülke olarak gördüğünü söylemek yanlış sayılmayacaktır. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi Türkiye esasında eğitim ve kültürel anlamda diğer ülkeler için rol model olabilme kapasitesi taşıyan ülke statüsüne girebilmektedir. Öte yandan anket sorularında Türkiye'nin AB'ye girmesi gerektiği ve ankete katılan uluslararası öğrencilerin Türkiye'yi bir Avrupalı ülke olarak tanımlaması hiç şüphesiz Türkiye'nin 'Avrupalı' kimliğinin zeminini oluşturabilmektedir. Diğer yandan Türkiye için çekimser cevap veren öğrencilerin, kendi ülkelerindeki Türkiye imajı da oldukça önemlidir. Günümüzün enformasyon çağı olarak tanımlanabilmesinden kaynaklı, medya bu çağda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda uluslararası öğrencilerin, Türkiye'ye gelmeden önce kendi ülkelerinin medyasının Türkiye'yi hangi imajla gösterdiği de önem arz etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin yabancı kamuoylarında olumlu bir imaj

²⁷¹ <https://www.tabip.global/ecosystem/views/portalHeader/Tabip-ve-Turkiyeye-Katkilari-4> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

yansıtması için öncelikle bu kamuoylarını etkilemeli ve kendini doğru bir şekilde ifade etmelidir.

Sonuç olarak Türkiye, uluslararası öğrenci ve akademisyenler açısından gerekli donanıma sahip bir ülke olarak tanımlanabilmektedir. Bu konuda her geçen yıl mevcut eğitim politikalarına yenilerini eklemeye çalışan Türkiye, önümüzdeki yıllar içerisinde eğitim alanında büyük devletlerin yanında yer alabilecek bir kapasiteye sahip olabilecektir. Böylece hem kamu diplomasisi hem de eğitim diplomasisini etkin bir şekilde kullanmaya başlamış, bu diplomasisi de yenilenen dünya düzeninde uygulama imkânı bulmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKŞİN Sina, ***Kısa 20. Yüzyıl Tarihi***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017

ARMAOĞLU Fahir, ***20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995***, Alkim Yayınları, İstanbul, 2004

AVCI Özkan, ***İletişim ve Propaganda***, Propaganda Çeşitleri, Eğitim Yayınevi, Ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Konya, 2018

AVCIOĞLU Doğan, ***Milli Kurtuluş Tarihi 1839'dan 1991'e***, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991

AYDIN Mustafa, ***Türkiye'nin Avrasya Macerası, 1989-2006 – Avrasya Üçlemesi II***, Nobel Yayınevi, Ankara, 2007

BALCI Ali, ***Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar***, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017

ÇAKMAK Haydar, ***Mustafa Kemal'den Günümüze – Cumhurbaşkanları ve Dış Politika***, Kripto Yayıncılık, Ankara

DAĞ Ahmet Emin, ***Uluslararası ilişkiler ve Diplomasi Sözlüğü***, İstanbul: Anka Yayınları, 2004

DAVUTOĞLU Ahmet, ***Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007***, Insight Turkey, Cilt 10, Sayı 1, 2008

DAVUTOĞLU Ahmet, ***Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu***, Küre Yayınları, İstanbul, 2001

DİNÇ Sait, ***Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi***, Nobel Yayınları, Adana, 2004

DOĞAN Salih, KAVAK Şeref, **Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları, Bölüm: Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı**, Hükümdar Yayınları, İstanbul, 2014

EKŞİ Muharrem, **Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ocak 2018, Ankara

ERZEN Meltem Ünal, **Kamu Diplomasisi**, Derin Yayınları, 2.Basım, İstanbul, 2014

FIRAT Melek, **Yunanistan'la İlişkiler, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C: I, İletişim Yayınları, 2002

FRANKEL Joseph, **International Relations in a Changing World (4.th Ed.)**, USA, Oxford University Press, 1998

FRIEDMAN Norman, **Fifty year War: Conflict and Strategy in the Cold War. Annapolis: Naval Institute Press**, 2007

FUKUYAMA Francis, **Tarihin Sonu Mu?**, Vadi Yayınları, 5. Baskı, 2003

HALE William, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze**, Çeviren: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996

HART Liddell, **II. Dünya Savaşı Tarihi**, Çeviren: Kerim Bağrıaçık, YKY, İstanbul, 2005

HUNTINGTON Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Çeviren:

HOPF Ted, **Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies**, Moscow, 1995-1999, Cornell University Press, New York, 2002

KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013

KARPAT Kemal H., **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul 2010

KOÇAK Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

MACHİAVELLİ Niccolo, **Hükümdar**, İstanbul, Şule Yayınları, 2007

MORGENTHAU Hans J., THOMPSON Kenneth W., **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York, McGraw-Hill, 1993

NYE Joseph, **The Future Of Power**, Oxford Univesity Press, Oxford, 2008

ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt:1, 1919-1980, İletişim Yayıncılık

ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt:3, 2001-2012, İletişim Yayıncılık

ÖNİŞ Ziya, **Globalization and Party Transformation**, Peter Burnell (Ed.), **Globalizing Democracy: Party Politics in Emerging Democracies**, London: Routledge, Warwick Studies on Globalization

ÖZER Mahmut, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, Nisan 2012

SAKİN Serdar, SALEP Mustafa, **Balkanlar’da Güvenlik Arzusu: Türkiye – Yunanistan – Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012

SEYDİ Süleyman, **1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika**, ed: Adem Çaylak vd., **Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2009

SOYSAL İsmail, **Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları 1920 – 1945**, Cilt I, Ankara, 1989; İsmail Soysal, **Türkiye’nin Dış Münasebetleri ile İlgili Başlıca Siyasi Anlaşmaları**, Ankara, 1965

TAMKİN Nicholas, **Turkey and the Soviet Union, 1940-1945**

TEZEL Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Yurt Yayınları, Ankara, 1982

TURAN Refik, Mustafa Safran, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Okutman Yayıncılık, Ankara, 2009

USLU Nasuh, **Türk Dış Politikası Yol Ayrımında / Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar**, Anka Yayınları, 2006

USLU Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, 21.Yüzyıl Yayınları, İstanbul, 2000

YAVİ Ersal, **İhtilâlcı Subaylar**, 3. Kitap, İzmir, Yazıcı Yayınevi, 2005

YÜCEL M. Serhan, **Menderes Dönemi (1950-1960)**, Türk Tarihi Ansiklopedisi, XVI, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

YÜCEKÖK Ahmet, **100 soruda Türkiye’de Din ve Siyaset**, Gerçek Yayıncılık, İstanbul, 1972

WEISBAND Edward, **İkinci Dünya Savaşı’nda İnönü’nün Dış Politikası**, Çeviren: M. Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974

WENDT Alexander, **Social Theory of International Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003

WİGHT Martin, **Power Politics**, edited by Hedley Bull and Carsten Holbraad, Penguin Books, London, 1979

MAKALELER

AKÇADAĞ ALAGÖZ Emine, **Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi**, <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

AKÇALI Pınar, **Türk Dış Politikası ve Türk Dünyası**, TASAM, https://tasam.org/Files/Icerik/File/turk_dis_politikasi_ve_turk_dunyasi_588e3be0-87ba-4f51-bff1-0100f4540148.pdf , (Erişim Tarihi: 17 Mart 2020)

ARAS Bülent, **15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet, Kurumlar ve Reform**, İstanbul Politikalar Merkezi, 2017

AYDOĞAN Bekir, *Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi*, s. 28.,

http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2019)

BABACAN Mehmet, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Değişen Fırsat ve Tehdit Algısı*, 2009

BOLAT Mehmet Ali, *Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Politikası: Durum Tespiti ve Öneriler*, Uluslararası Öğrencilik Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Perspektifler, İstanbul, 2017

ÇAKMAK Haydar, *Mustafa Kemal Atatürkten Günümüze: Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, Kripto Yayınları

ÇAVUŞ Tuba, *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı*.

ÇELİK F. Edip, *Dış Politikada Ölçü*, Akşam, 1960, aktaran Fehim Kuruloğlu, *27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Orta Doğu ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler (1960-1965)*, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2017

DERMAN Serdar, *Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Türkiye Türkçesi Öğreniminde Karşılaştıkları Sorunlar*, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29 (29), 2010

EKŞİ Muharrem, *Kamu Diplomasisi*, ANKASAM, 30 Aralık 2016, <https://ankasam.org/kamu-diplomasisi/> (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2019)

GÜLEÇ Cansu, *AKP Dönemi Türk Dış Politikasının Analizi: Bölgesel Çatışmalarda Dış Politika Söylemi*, İstanbul, 2018,

HATUNOĞLU Aslıhan, *1980 Darbesi ve Dış Politika*, https://www.academia.edu/9916475/1980_Darbesi_ve_D%C4%B1%C5%9F_Politik_a (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2020)

KALIN İbrahim, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Kamu Diplomasisi Enstitüsü,

<https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi> , (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2020)

KANTARCI şenol, **Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi Mi?"**, Güvenlik Stratejileri, Yıl 8, Sayı 16

KİRİŞÇİ Kemal, **Turkey's Foreign Policy in Trublent Times**, Chaillot paper, no. 92, September, 2006

KURULOĞLU Fehim, **27 Mayıs Darbesi Sonrası Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar: Orta Doğu ve Sovyetler Birliği ile İlişkiler (1960-1965)**, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2017

MOLLA Alptekin, **Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri**

NAS Çiğdem, **Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar**, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2016

ÖZDEMİR Cemal, **Günümüzde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Durumu**, Alaroo Academic Studies, 2018, Sayı: 1

ÖZKAN Abdullah, **21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları**, TASAM, Stratejik Rapor No:70, https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/STR70_21_Yuzyilin_Stratejik_Vizyonu.pdf_66fb77c9-cd79-481e-a185-9a9c26ffe7b7.pdf (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019)

SAĞLAM Zeliha, **Güç Kavramı ve Ortadoğu'da Değişen Dengeler Üzerinden Güç Okuması**, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

SANDIKLI Atilla, SEMİN Ali, **Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye**, BİLGESAM, 2012

SİNKAYA Bayram, **Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikası ve Batı Etkisi**, Adam Akademi, 2011/1

TOKER Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965**, İstanbul, 1992

ULUDOĞAN Rumeysa Hatice, ***Yumuşak Güç Kavramının Değerler Eğitimi İle İlişkisi "Anime Örneği"***

YAŞAR Batuhan, ***Turgut Özal Dönemi Türk Dış Politikası***, TESAD, 7 Şubat 2018, <https://www.tesaderneği.org/turgut-ozal-donemi-turk-dis-politikasi.html>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2020)

YETİM Fahri, ***Milli Mücadele Dönemi Türk Dış Politikasında İlkesel Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri***, <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/03-fahri-yetim-1.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020)

YILMAZ Mustafa, ***Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1919-1938)***, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü / Türkiye, [https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354398&/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-\(1919-1938\)-/Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Y%C4%B1lmaz-](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354398&/Atat%C3%BCrk-D%C3%B6nemi-T%C3%BCrk-D%C4%B1%C5%9F-Politikas%C4%B1-(1919-1938)-/Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Y%C4%B1lmaz-) (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2020)

YURTERİ Hamza, ***AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Cumhurbaşkanlarının Rolü***, Orta Doğu Etütleri, 2019

Tarih'in Yardımcı Bilim Dalları, ***Diplomasi Nedir?***, <https://tarihinaltbilimdallari.weebly.com/diplomasi.html> (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2019)

Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Gelişmeler, <https://www.neoldu.com/soguk-savas-turk-dis-politika-37744h.htm> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020)

DERGİLER

AKÇAY Ekrem Yaşar, ***Pozitif Gündem ve Sonrasındaki Gelişmeler Işığında Türkiye-AB İlişkileri***, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2017

AKÇORA Ergünöz, ***"Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri"***, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XI, Temmuz 1995, Sayı 32

AKINCI AbdulVahap, **Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan, 2014, 9 (1)

ARI Önder, KIRAN Abdullah, **Uluslararası ilişkilerde Sosyal İnşacılık**, EKEV Akademi Dergisi, 2011, sayı:46

ASKER Ali, **Rusya'nın Ermenistan'da Askeri Varlığı: Hukuki ve Politik Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme**, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı: 41, Ankara, 2012

ATEŞ Davut, **Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta Yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi**, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, 2008

AYDEMİR Sefa Salih, **27 Mayıs Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi**, International Journal Of Eurasian Education And Culture, Issue: 1, 2016

AYDIN İmren, KAPCI Hikmet Zeki, **İkinci Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Türkiye'nin Aldığı İç Politika Tedbirleri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018

BİLGİ Ömer Buğra, **Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati**, TR Dergisi, <http://trdergisi.com/sultan-abdulazizin-avrupa-seyahati/> , (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2019)

ÇAĞLAR Günay, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri**, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, Erzurum, 2000

ÇALIŞ Şaban, **Turkey's Traditional Middle-East Policy and Özalist Diplomacy: Gulf Crisis Revisited**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, Ocak 2000

ÇAKI Fahri, **Türkiye'de 15 Temmuz'un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler**, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, Nisan, 2018

DEMİRAG Yelda, **Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri**, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi

DİKME Hüseyin, **Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Dönem Örneği**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:21, Bahar, 2012

DUMAN Olcay Özkaya, BİRSEL Haktan, **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, 2012 1 (1)

GÖK Naim, **Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)**, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 8, Mayıs, 2019

GÖKTEPE Cihat, SEYDİ Süleyman, **Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası**, Bilig, 2015, Sayı: 72

GÜLTEKİN Bilgehan, **Türkiye'nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler**, Selçuk İletişim Dergisi 4(1)

GÖNLÜBOL Mehmet, KÜRKÇÜOĞLU Ömer, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt I, Mart 1985, Sayı 2

GÜNTAY Vahit, **Türk Dış Politikasında 2000 Sonrası Eksen Kayması Tartışmalarının Nedensel Boyutları**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 45, 2016

GÜZEL Süleyman Çağrı, **2002 Sonrası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, 2015

İKİZ Ahmet Salih, **Demokrat Parti Türk Dış Politikası**, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 37, Aralık, 2016

İLYAS Ahmet, TURAN Orhan, **İnönü Dönemi Türk Dış Politikası**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, 2012

KAKIŞIM Cemal, ERDOĞAN Seven, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Yaşanan Gelişmeler**, KSBD, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 18, 2018

KAYA Metin, **Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve**, Türkiye Eğitim Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, 2019

KAVUNCU Sibel, **1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran, 2013, Cilt 15, Sayı 1

KÖKSOY Ergün, **Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme**, Marmara İletişim Dergisi, 2014

KURBAN Vefa, CABBARLI Hatem, **Türkiye-Rusya İlişkileri ve Uçak Krizinin Rus-Türk Kamuoyundaki Yansısı**, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, 2019

LANDAU Jacob M., **Johnson's 1964 Letter To İnönü, and The Greek Lobbying Of The White House**, The Turkish Yearbook Of International Relations, C.14, Jerusalem, 1979

MOR Ben D., **The Rhetoric of Public Diplomacy and Propaganda Wars: A Viewfrom Self-Presentation Theory.**, European Journal of Political Research, 2007

ÖZDEMİR Haluk, **Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi

ÖZEL Cengiz, **Yumuşak Güce Bütünsel Bakış**, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2018

SAYARI Sabri, **Turkey and the Middle East in the 1990s.**, Journal of Palestine Studies, 26, No.3, Spring, 1997

TARCAN Burçin Hafize, AKGÜLLER Hilal, IŞIK Kübra, **Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası**, International Academic Journal, Econdor, 2018, 2 (2)

TEMİZGÜNEY Firdes, **1960 Darbesine Giden Süreçte Önemli Bir Kesit: İstanbul Öğrenci Olayları**, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2014, Sayı 27, Bahar 2018

TÜRKKAN Reha Oğuz, **21.Yüzyıl Kimin Asrı Olacak?**, Yeni Türkiye Dergisi Türk Dış Politikası Özel Sayısı, Sayı 3, 1995

ÜLMAN Halûk, ***Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenle***, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.XXIII, No: 3 (Eylül 1968)

YILMAZ Devrim Vural, ***Geleceğin Diplomatik İnşası: Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Yükseköğretimi***, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 5, 2017

YAĞMURLU Aslı, Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi, İletişim Araştırmaları Dergisi, 2007, 5(1)

YILMAZ Sait, ***Yumuşak Güç ve Evrimi***, TURAN-SAM, Cilt:3, Sayı:12, 2011

Mensur Akgün ile yapılan röportaj, TÜSİAD Görüş Dergisi, No: 63, Ağustos, 2010

TEZLER

AKÇAY Nazlı Ceren, ***Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa'nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği***, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Mayıs, 2014, Ankara (**Yayımlanmış Uzmanlık Tezi**)

BAHÇİVAN Fatih, ***27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalelerinin Türk Politik Hayatına Etkisi***, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi 2005 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

BENZEŞ Önder, ***Uçak Krizi'nin Türk-Rus İlişkilerine Ekonomik ve Siyasi Etkileri***, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2017 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

ÇALIŞKAN Serap, ***Sultan Abdülaziz (1861-1876) Dönemi Osmanlı-Türkistan Diplomatik İlişkileri***, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

DEMİR Barış, ***AK Parti Döneminde: Türk Dış Politikasındaki Dönüşüm***, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul, 2016 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

DURUSOY Harun, **AK Parti Dönemindeki Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasinin Rolü: TİKA, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

KARACA Didem, **12 Eylül 1980 Darbe Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme**, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2015 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

KAYA Fatih, **Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Lider 6 Dünya Ülkesinin Yükseköğretim Tanıtım Uygulamaları ve Türkiye Bursları Tanıtım Stratejisi İçin Bir Model Önerisi**, Ankara, 2014 (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi)

KESİKTAŞ Fatma Gül, **Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan ilişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965)**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

PACOLARI Elif, **Kamu Diplomasisi Çerçevesinde TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü'nün Kosova'daki Faaliyetlerinin Analizi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2019 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

TAŞPINAR Gül Tuba, **27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

TUNCAY Melis, **AKP Döneminde Türk Dış Politikası: Süreklilikler ve Değişiklikler**, Kamu Yönetimi, Nisan, 2011 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)

ÜNAL Uğur, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006 (Yayımlanmış Doktora Tezi)

YAVUZ Erdem, **Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

İNTERNET KAYNAKLARI

Ali Dağlar, **6-7 Ekim'in Acı Bilançosu 50 Ölü**, Hürriyet Gazetesi, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/6-7-ekim-in-aci-bilancosu-50-olu-27525777>, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2020)

İhsan Eralp Semerci, **Ukrayna Krizi: 21.Yüzyılda Batı ile Rusya'nın Güç Mücadelesi**, ASEM, 2014,

<http://asem.org.tr/tr/publication/details/2075/UkraynaKrizi21Y%C3%BCzy%C4%B1%E2%80%99da-Bat%C4%B1-ile-Rusya%E2%80%99n%C4%B1n-G%C3%BC%C3%A7-M%C3%BCcadelesi> , (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

İpek Yezdani, **Darbe Girişiminin Orta Doğu'daki Yansımaları**, 2016,

<https://www.hurriyet.com.tr/yasasin-demokrasi/darbe-girisiminin-ortadogudaki-yansimalari-40163530> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

İrem Köker, **15 Temmuz Darbe Girişimi Türkiye'nin Dış Politikasını Nasıl Değiştirdi?**, 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40617746> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

Kemal İnat, **15 Temmuz Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Politikası**, SETA, 2016, <https://www.setav.org/15-temmuz-sonrasi-turkiyenin-orta-dogu-politikasi/> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı,
https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiyenin_yeni_ab_stratejisi.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı,

https://www.ab.gov.tr/fasil-22-bolgesel-politika-ve-yapisal-araclarin-koordinasyonu_87.html, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

Türk Dil Kurumu Sözlükleri,

<https://sozluk.gov.tr/?kelime=YURTTA%C5%9E> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2019)

<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II7.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

http://turkoloji.cukurova.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf, (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

Sosyal Bilgiler ve Tarih Sitesi, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1932)**, <http://sosyalbilge.com/index.php/cumhuriyet-tarihi/198-ataturk-donemi-turk-dis-politikasi> , (Erişim Tarihi: Ocak 2020)

YÖK, Erasmus+ Programı: Genel Yapı,

<https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/PageNotFoundError.aspx?requestUrl=https://www.yok.gov.tr/documents/757816/>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

<https://www.tabip.global/ecosystem/views/portal> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

Vince Chadwick, *Avustrian Chancellor: Turkey's EU Accession Talks a Diplomatic Friction*, Politico, 2016,

<https://www.politico.eu/article/austria-turkey-eu-talks-news-fiction-kern-christian-kern-europe-membership-erdogan-migration/>, (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

HABER KAYNAKLARI

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/genelkurmaydan-dusurulen-ucakla-ilgili-aciklama-40017991>, (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

<http://turkrus.com/128660-putin-sirtimizdan-bicaklandik-xh.aspx>,

<https://www.ntv.com.tr/dunya/putinden-dusurulen-ucakla-ilgili-aciklama,fvChtoWKCUEUR1ywwGWxaQ>, (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160322_riza_zarrab_abd_gozalti, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

<https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-abd-amerika-iliskileri-2015/5231077.html>, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

Ukrayna Krizi:

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46342877> (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2020)

<https://t24.com.tr/konular/ankarada-fidanin-istifasini-konusuyor,75>, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2020)

Gazete Vatan, *Esad: Reform Şart!*, 31 Ocak 2011,

<http://www.gazetevatan.com/esad--reform-sart--356304-dunya/> , (Erişim Tarihi: 22 Mart 2020)

BBC News, 26 Ekim 2009, **Erdoğan: İran Dostumuzdur**,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091026_erdogan_iran.shtml , (Erişim Tarihi: 18 Mart 2020)

<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hamas-teror-orgutu-degil-150984> ,
(Erişim Tarihi: 18 Mart 2020)

<https://www.burasibatitrakya.com/ar/haber-arsivi/23325-ytb-ve-y%C3%B6k-arasinda-protokol-imzalandi.html> , (Erişim Tarihi: 25 Mart 2020)

<https://gelisim.edu.tr/icerik/akreditasyon> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

<https://gelisim.edu.tr/icerik/igu-global-2453016> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

<https://iisbf.gelisim.edu.tr/bolum/siyaset-bilimi-ve-kamu-yonetimi-200/haber/istanbul-gelisim-universitesi-igu-times-higher-education-asia-2019da-%E2%80%98yilin-uluslararasilasma-stratejisi-alaninda-dunyanin-en-iyileri-arasinda> (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020)

ÖZGEÇMİŞ

Merve CANAVAR, 1994 yılında Osmaniye’ doğdu. İlköğrenimi Gaziantep’te, Ortaöğrenim ve Liseyi Adana’da tamamladıktan sonra 2018 yılında İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde, tezli yüksek lisans eğitimine başladı.

